

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

39. BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN
1945

Samfundets Styrelse:

Amtmand *A. Karberg*, Ringkøbing (Formand).

Redaktør *F. K. Erlang*, Ringkøbing (Næstformand).

Lærer *E. Jespersen*, Sørvad (Sekretær, Form. for Redaktionsudv.).

Lærer *H. C. Hansen*, Trabjerg (Medlem af Redaktionsudvalget).

Redaktør *Hans Lilholt*, Lemvig (Medlem af Redaktionsudvalget).

Forfatteren, Museumsforstander *H. P. Hansen*, Herning.

Maler *Th. Kr. Hansen*, Hoven (Æresmedlem).

Tømmerhandler *K. K. Jensen*, Vem.

Lærer *J. Søndergaard Jacobsen*, Nørre Nissum.

Gaardejer *Kristian Raunkjær*, Lyhne, Ølgod.

INDHOLD

<i>H. P. Hansen: Hovvisen fra Herningsholm</i>	5
<i>J. Gr. Pinholt: Harboøre — før og nu</i>	13
<i>F. Elle Jensen: Harboøredeggen Thyge Hassing</i>	24
<i>Milther M. Milthers: Fra min Barndom og Ungdom i Vestjylland</i>	41
<i>Peter og Christian Schou: Fra Schous Hotel i Begyndelsen af Aarhundredet</i>	82
<i>Peder Jensen: Jens Kamp</i>	93
<i>H. C. Hansen: Af Jens Kamps Folkemindesamlinger</i>	110
<i>A. Sørensen: Eksempler paa Havets Ødelæggelser i Vandfuld Herred</i>	117
<i>A. Sørensen: Lidt om Hør og Hampeavl i Ringkøbing Amt</i>	123
<i>Carl Lindb. Nielsen: En Ringkøbing-Borgmesters Selvbiografi</i>	130
<i>Esbern Jespersen: Virksomheden siden sidst</i>	134
<i>H. C. Hansen: Boganmeldelser</i>	136
<i>Stednavne, Personer og Sagliste</i>	137
<i>Medlemsliste 1945</i>	139
<i>Regnskab for 1944</i>	156

HOVVISEN FRA HERNINGSHOLM

Ved H. P. Hansen.

NAAR man som Barn, en mørk Vinteraften, sad og lyttede til ældre Folks Beretninger om Livet paa Herregaardene i gamle Dage og man hørte forskellige mystiske eller uhyggelige Udtryk som: Herremand, Hovbønder, Hoveri, Ridefoged, Træhest, Hundehul, Løngang osv. eller der blev fortalt om de Nisser, Spøgelse, Gengangere og lignende Gespenster, der huserede der, da gjorde det et dybt Indtryk paa Sindet.

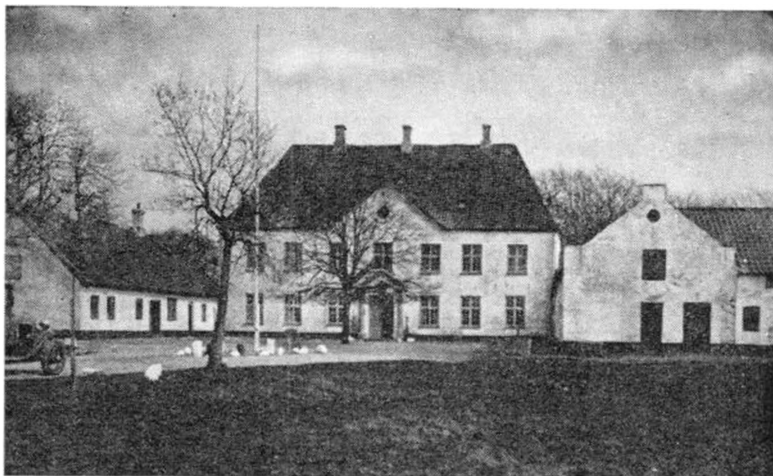
Det var ogsaa med en vis Respekt, at man saa hen til den mægtige Gaard, Herningsholm, der laa i Øst-siden af Sognet ud til Engdraget mellem Herning og Gjellerup.

Det er derfor ikke tilfældigt, at min første Folke-minde-Optegnelse blev en Stump af Hovvisen fra Herningsholm. Den 27. Februar 1900 besøgte Grethe Køl-bæk os, og da fortalte hun blandt andet, at hendes Moder, Margrethe Overgaard i Gullestrup, havde sunget Hovvisen; men nu var Fortælleren gammel, og hun kunde kun huske følgende:

Birk, Lund o Ho'ling Bøj',)
di sjöng'er äld'ti höt i Skøj',
Ag'erskov træ'ler höt o Stro',
for di deres Ud'gywt have mo'.*

Samme Sommer traf jeg An Skylvad fra Gullestrup, en Kone, der havde en sjælden god Hukommelse, og hun sang foruden nævnte Vers:

*) I Dialektordene gengiver jeg en lang Lyd ved at sætte . bag efter og Stød ved ' ; f. Eks.: o båg = at bage; ibåg = ibag.

Herningsholm.

*Iver med sin høje Hat
 rider i Hyller o kræ'ver Skat,
 Skatten vel han tåw' Gang ha,
 ind'en han vel skryw' den a'.*

Ane mindedes ogsaa, at der i et af Versene omtales en Pige, der kaldtes Mæt Katun, et Øgenavn, der hentydede til hendes Kjole, hun gik fin klædt. Men Mette kom galt afsted, hun blev lokket af Iver.

En af mine ypperste Fortællere, Jens Chr. Jensen, der var født i Sunds 1844, var ogsaa en god Sanger. Han sang noget af Hovvisen, blandt andet følgende Strofer:

*Vi ska brøg o vi ska båg,
 sjæl' så e'rer di djæ Kåg.*

— — —
*Haw'erkå'eg mo vi båg
 tak'er Gud vi de mo fo.*

Og i et Vers hed det:

*Så spænd'er vi wå Bæ'ster fræ'
 o dryw'er hjem' mæ åld' wå Kræ'.*

Fra andre Meddelere har jeg faaet Smaastumper. Allerede i 1869 begyndte Evald Tang Kristensen at optegne omtalte Vise, men han fandt ligeledes kun Stumper af denne. I sin Bog, Sagn og Overtro, 1888, S. 155 ff., har han søgt at samle Visen og han gengiver 29 Vers.

Sproglig set er de forskellige Optegnelser, der foreligger, temmelig uensartede, og det skyldes dels Kilderne og dels Optegnerne. I nærværende Gengivelser har jeg gengivet Versene, som de — omtrent — vilde lyde i Herningegnens Bondemaal, mit Modersmaal. Enkelte Udtryk og Strofer er gengivet paa »Højdansk«. Naar det i en Linie hedder: *Vi fattes bo'de Myjl o Måldt*, saa vilde de gamle Bønder i Stedet for fattes bruge det gamle Ord *want'er*; men de sproglige Ejendommeligheder skal jeg senere komme nærmere ind paa.

Noget Kunstprodukt er Hovvisen langt fra, men den giver udmærkede Billeder af Hovbøndernes Forhold til Herregaarden, de hørte under:

*Vi ska daw'le gy Håw' te Vik',
dæ'raw' blyw'er ing'en rik'.*

I et af Versene fortælles, at Bønderne baade skal fylde, køre og sprede Møg, og i andre hedder det:

Vi ska höst o vi ska slå'.
— — —

*Vi ska tæsk o deres Low'
Bo'ghwe'r, Haw'r, Byk' o Row.*
— — —

*Vi ska ky'er te Håssens mæ djæ Row,
vi hår de sjæl' så håt behåw.
Vi ska håld' o Vibårre Går
mæ hwæ'r en Kja'n, vi æj'er o hå'r.*

*Vi ska ky'er djæ Byk' a Land',
sjæl' dreker vi de bære Wand',
vi fattes bo'de Myjel o Måldt,
Ja'n o Tjær, Hom'el o Såldt.*

*Vi ska ky'er a Rye Skow,
dæ' ska vi hindt' di stu'er Tråw'.*

Trug betyder ellers et udhulet Træstykke, men her maa det betyde Træstamme, thi det hedder videre, at disse Trug var baade tykke og tunge og ofte over 10 Alen lange.

Med Hensyn til Kørselen da bestemtes det i Gaardens Hoveri-Reglement fra 1771, at der kan læsses 3 Tdr. Rug eller Byg eller 4 Tdr. Havre paa en Vogn, og at en Dagsrejse beregnes til 3 à 4 Mil frem og tilbage, naar Vejen er god; men kun til 2 Mil frem og tilbage, hvis Vejen er ond eller dyb (H. P. Hansen: Fra gamle Dage III S. 30).

*Vi ska grow'l o vi ska graw'
rønd'n åm' i djæ stu'er Haw',
vi ska gy'er djæ Bårregor ri'en
pel' æ Gres fræ hwæ' en Stij'n.*

*Vi ska ky'er æ Døj' å æ Graw',
vi ska ky'er et åm' i æ Haw'.*

I en af Tang Kristensens Optegnelser efter Maren Joh. Olesdatter, Hedegaard i Ikast, hedder det:

*Nær æ Yw'l den æ om',
så begønd'er æ Laks o kom',
trej' å fi'er i hwær en Grind',
de ska Bonden fo o find'.*

*Laksen æ bo'de fi'er o bre',
vi fang'er ham mæ Gån o Tre',
han æ fi'er o wal ve Majt,
dæ'for æ han wal i Ajt.*

Om indendørs Arbejdet faar man at vide, at Bønderne skal brygge, brænde (Brændevin), bage, gøre rent og lignende.

Nogle Vers giver Oplysning om, hvor Hovbønderne er fra:

*Dæ bu'er en fi Mænd' i Hanning Bøj',
men di æ næstn åld'ti nøj',
for deres Håw' den æ så stræng',
dæ'for blyw'er di dæ et' læng'.*

Hovvisen fra Herningsholm.

Efter E. Tang Kristensens Optegnelse. 1869. (Dansk Folkemindesamling).

Men Folk paa de gode Jorder kunde bedre klare sig, og derfor hedder det:

*Birk, Lund o Ho'ling Bøj'
di sjöng'er åld'ti höt i Skøj'
Agerskow træ'ler höjt i Sky',
i Hammerum for Pi'ben en anden Ly'.*

Og i en anden Optegnelse hedder det om Hammerum:

*di ska åld'ti ky'ef djæ Fø',
dæ'få æ di næsten ø'.*

*Gjellerup vil vi tage frit,
dæ æ så manne, dæ gy'er så lidt,
så stu'er en Bøj' den æ så trång',
for deres Mark'vøj den æ så lång'.*

I Vraa bor der fire Mænd, der synes at klare sig godt, men i Lille Gullestrup stod det ikke saa godt til i hine Tider, thi det hedder:

*Gullestrup æ bo'de Hark o Knark
öw'r den hi'ele Ostermark.*

Enkelte Hovbønder og Fogder nævnes i Visen, navnlig omtales en Ridefoged, der hed Yw'er eller Iver Lindbjerg:

*Lindbjær'e æ bode styw' o stram',
han slår æ Bønder te di for Skam',
han æ u'nd o åld'ti stræng',
stræng' Hærrer regirer et' ræt læng'.*

*Han tår fræ dem', åld' de di hå'r
Fø. o Klæj'r o Ki'el o Kår',
så snår' som han Restans ka fo'
æ Træhest ska di ride o'.*

*Han pi'ner o plaw'er dæm så stræng',
stræng' Hærrer regirer et' læng',
dæ'aw' gi'r de en Smil så skjön',
så'n Kål fo'r nåk djæ Lön'.*

*Lind'bjær'e ri'er så tit te Lund
ind te Nils Skåph'hus i samme Stund,
Lundgoer den leg'er dæ møt' imæld',
dæ' ri'er han åw ind o Ell.*

Det er vel den samme Iver, der omtales i Tang Kristensens Optegnelse efter Iver Pedersen i Lind, 1869

*Ri'fow'den ri'er nej'e ve O',
Pi'gerne dem passer han o',
o nær han kom'er let öw'r æ Brow',
spreng'er han mæ dem, som en Ty'r mæ'en Kow'.*

Men Lindbjerg faar af »Folkedomstolen« sin vel-
fortjente Straf. Det hedder:

*Lindbjær'e mæ'ler Skat'korn brow',
Bonden smiler ej deraw',
det er stu'r Ynk mæ dette Korn,
dæ ska leg o blyw' så or'n.*

*Yw'er mæ hans höj'e Hat
rie'er i Hyller o kraw'er Skat,
Skatten vel han tåw Gång ha'.
ind'en han vel skryw' den a'.*

Om en anden Ridefoged, der hed Vedersø, fortæles ogsaa, at han vilde se ind til Ell (Ellen), og han faar heller ikke det bedste Skudsmaal:

*Vædersø kom'er a Østerkandt,
dæ'for er han møt'iblandt,
han ri'er mæ Galoner om hans Hat,
han ri'er i Høller o kraw'er Skat.*

Derimod havde de haft en anden Foged, der faar det bedste Eftermæle:

*Vi hå'r en Fow'er, dæ hi And'es Monk,
han ga åld'er æ Bønd'er Bonk,
han wa gu'e o åld'er stræng',
dæ'for bløw' han hæ et' så læng'.*

Saa omtales ogsaa en Ladefoged:

*An Pallester læw'er så tit te Go'er,
hun fo'r nåk hind'e Lön' dæ' for,
hun møder Ladefogden paa Kamren sin,
han elsker hende, for hun er saa fin.*

Og et Vers slutter:

derpaa har Kjeld Ladfoged so'r.

Vi har nu faaet det væsentlige med af Hovvisens Indhold. Men der er Grund til at sige lidt om Sprogget. For det første er der nogle forældede Udtryk, der ikke kendes mere eller sjælden bruges i midtjydsk Folkemaal:

Træ'ler hõt o Stro'. Træ'le = trælle, gøre Hovararbejde. *Ud'gwt* = Skatter. *Hyller* og *Høller* = Helvede. *Kå'g* = Brød. *Vik'* = Vig, det gamle Navn for Herningsholm. Endnu bruges Udtrykket Vigsbro om Broen over Herningsholms Aa. *Grøwl* o *graw'* er egentlig det samme; en *Grøwl'spå'r* eller en *Grøwl'gre'f* var et svært Graveredskab. Plattysk *grüppel*. *Døj' å æ Graw'* = Dynd af Voldgravene. Laks i hver en *Grind'*.

En Grinde var et Spoleværk i en Laksegaard. *Hansning* er det gamle Navn for Herning. *Or'n* siges om Rug, der har taget Skade af Mider. Kjeld Ladefoged *so'r* = K. L. svor.

I Evald Tang Kristensens originale Optegnelser vedrørende Hovvisen (nu i Dansk Folkemindesamling) findes adskillige Ord, der er ændret i Løbet af den sidste Menneskealder. Hans gamle Meddelere, der boede i Tem, Ikast, Gjellerup, Herning, Rind og Timring, brugte følgende Former: *bow'er* = bor, den yngre Slægt siger *bu'er*; *gøj'er* = gør, nu siger man *gy'ei*; *gow'e* = god, nu *gu'e*; *hej'e* = hed, nu *hi'e*; *køj'er* = køre, nu *ky'er*; *køj'ef* (*v*) = købe, nu *ky'ef* (*v*): *nej'e* = nede, nu *ni'e*; *stow're* = store, nu *stu'e*; *sjå'len* = sjælden, nu *sjæld'en*; *åw* = ogsaa, nu *åsse*.

Flere af nævnte Udtryk høres vel endnu længere Vest paa, men næppe i Herningegnen, og et Ord som *sjå'len* har jeg kun hørt en enkelt gammel Mand bruge her.

I denne Forbindelse kan nævnes, at J. A. Trøstrup, der var født i Timring, 1830, i 1899 lavede en Bindestuevisse paa Jysk, og deri brugte han følgende Ordformer: *gowe*, *gøj'r*, *køjever*, *ow* og *stow'r*.

Med Hensyn til Hovvisens Alder da giver Personnavnene jo Mulighed for en omtrentlig Bestemmelse. Iver Lindberg var Forvalter paa Gaarden i Major Frantz von Friedenreichs Tid, og i 1775 gør Majoren Skridt til at faa en ny Mand i hans Sted (Stavnstrup: Herningsholms Historie. 1917. S. 128).

HARBOØRE — FØR OG NU

Af J. Gr. Pinholt.

HARBOØRE hører — ligesom Mols — paa en Maade til de af Skæbnen mest begunstigede Dele af vort Fædreland. Thi straks ved den første Geografiundersøgelse, ja overhovedet ved de første Forsøg paa at udvide Børnenes Forestillingskreds med Oplysninger om deres Folk og Land, maa Molbohistorier og Fortællinger om »Harboøre-Jens« holde for.

Harboøre er da ogsaa et ejendommeligt Sted. Det ligger i en Egn, man ikke skulde tro laa under samme Himmelstrøg som de danske Øer og Jyllands lune Sydøstkyst. Thi det har til Overmaal den jyske Vestkysts haarde, golde, udmarvede, ensomme Præg. Paa en Strækning af ikke mindre end to-tre Mil kryster Vesterhavet den smalle Landstrimmel til sit kolde Bryst. Lige fra Ferring Fjord ved Bovbjerg mod Syd og til Thyborøn mod Nord strækker sig dets hvide Strandbred, skarp som Æggen paa en Ragekniv. Og saa mod Øst er der Vand og atter Vand. Ferring Fjord og Indvandene, »Veserne«, skiller mellem Sognet og dets Anneks Engbjerg med dets høje Bakkeland, og mod Nord danner Limfjordens Nissum Bredning flere Bugter af betydelig Udstrækning. Der er Vand saa godt som overalt. Og om Formen af dette lave, sandede Forland til den vestlige Del af Lemvigegnens kuperede Terræn faar man det bedste Begreb ved at tænke sig tre flade matfarvede, halvmaanedannede Udvekster paa Klitteskærmens blygraa Miniatur-Bjergkæde.

For at beskytte den beboede Del af det lave Sogn mod Oversvømmelser, der gentog sig aarligt to—tre Gange, nemlig, naar Limfjorden opstemtes, blev der først i Syvtierne med offentlig Hjælp anlagt et stort, kostbart milelangt System af Dæmninger mod Havet og især mod Fjorden. Uden for Fjorddigerne ligger Sognets ikke mindst gode Arealer, Engene, under Vand Maaneder i Træk, og Eksistensen trues yderligere af den overmægtige, blaa Nabo mod Vest. Samme Nabo helmer ikke i sit Ødelæggelsesværk og Bortskæringsvirksomhed; men paa den anden Side har Sognets Beboere ogsaa haft og har fremdeles deres Hovednæring fra den.

I Februar og November Maaneder 1825 bragte to store Stormfloder Harboøre særlig betydelige Ødelæggelser. Ligeledes 1839, da den største Del af Sognet overskylledes, og det tilbageblevne Sand og Gruslag i de følgende Aar næsten umuliggjorde alt Agerbrug. Ved samme Flod dannede der sig et nyt Kanalløb — Thyborøn Kanal — til Limfjorden, og den gamle Kanal ved Agger tilsandedes ret hurtigt. Efter disse Ødelæggelser maatte Beboerne paa Harboøres nordlige Del (den søndre Limfjordstange) skifte Opholdssteder. Huse og Bygninger var ødelagte, Markerne udyrkelige. De faa, der blev tilbage, maatte have Baade staaende ved Husene for i paakommende Tilfælde at kunne bjærge Livet. Endelig i Efteraaret 1869 gjorde en ny Stormflod de sidste Pletter i stor Udstrækning ubeboelige, og siden den Tid har store Arealer Nord for Byen Langerhuse af over en Fjerdedel Kvadratmils Størrelse været som en gold Ørk, hvor Sand og Smaasten døminerer, og hvor kun den tørre, nøjsomme Hjelm og lidt Græs kan trives.

Den sidste Stormflod af større Format — i Begyn-

Personerne er Maleren Niels Bjerre — med Hatten i Haanden — og Tegneren Ejgil Petersen.

delsen af December 1895 — staar endnu de ældre Beboere i frisk Minde. Den gølge Tange var selvsagt overskyttet, Banelinien, der senere er bleven forhøjet, ogsaa; men selve Sognet laa beskyttet bag sine Diger, der har en Højde af ca. 10 Fod over dagligt Vand. Dog var der under Flodens Højeste kun nogle enkelte Tommer fra Dæmningens Krone til Vandet; men Sikringen holdt overalt. Man forstaar, hvad Beboerne har maattet døje og lide under lignende Forhold i de Tider, da Dæmningerne ikke fandtes, — de allerfleste af Sognets Beboelser ligger nemlig kun ca. tre Fod over dagligt Højvande. —

Er saaledes Harboøres Naturforhold særdeles egenartede, maa dets Historie i det sidste halve Hundrede Aar siges at være det ikke mindre, for saa vidt som næppe nogen anden Del af vort Land i Løbet af saa kort et Tidsrum har undergaaet saa store Forandringer. Sognet har haft en ikke ringe Indvandring, og

den dermed følgende Paavirkning har haft iøjnefaldende Følger. I ældre Tid var Harboøre den personificerede Konservatisme. Man havde det Ord: »Der skal syv Harboøreboere til et Menneske«. Og Ordet gav et næppe helt ved Siden rammende Udtryk om den gamle Befolknings Levesæt. Kaarene havde jo fra Arilds Tid været alt andet end blide; stor Fattigdom boede i Læ bag Klitterne. Hovedparten af den sparsomme Befolkning ernærede sig ved et Fiskeri, der kun afkastede et meget ringe Udbytte. Og Landbruget paa de magre Sandagre bragte kun tørt Brød til grove Næver. Kun sjældent havde Harboøreboen Omsgang med Egnens Befolkning, og der var to stive Mil til nærmeste Købstad, Lemvig. Han var og blev derfor sig selv. Kom han en enkelt Gang ud, bar han sig maaske kejtet og kantet ad, og saa havde man Talemaaden: »En Harboørebo kan kendes imellem syv Slags Mennesker«. Men alt dette er for længst kun en Saga blott, Harboøre har nu i mange Aar haft Raad til at »være med«. I Klædernes Snit og i Maa-den at bevæge sig paa er Slægten nu, som Egnens Skik og Brug byder, og det er meget længe siden — som man før vilde paastaa — at Fiskeren kom agende paa en Vogn med Fiskekurven paa Ryggen af den Grund, at naar han blot selv kunde komme op at age, var det en Skam, at Fisken ogsaa skulde ages.

Den vældige Vækst af det nye paa Harboøre medførte, at det gamle blev gravlagt i rivende Fart. Især er i høj Grad udvisket det ejendommelige Harboøremaal, et Sprog, der med sit »j« i Endestavelserne, sit brede »w« og rullende »r« vist var en af Landets mest interessante Dialekter. Kun ved at tale med *de gamle* Fiskere, der af Gigten i lang Tid har været tvungne til at sidde hjemme og flikke Fiskenet, faar man en

Mundsmag af Sproget, som det har lydt, — de yngre er ganske voksede fra deres Mødres Maal.

Blandt det gamle, der endnu har Hævd, kan nævnes den ejendommelige Deling i Fjerdinger, som Eggen ellers ikke kender til. Sognet har saaledes Vejlbj, Vrist, Rønn og Stausholm Fjerdinger. Og medens man ellers ikke i Vestjylland træffer det fra Østkysten og Øerne saa almindelige, at Husene og Gaardene er lagt i Landsbyer, spores dette her. Den største af Byerne er Kirkebyen. Ligeledes har Fiskerne fra gammel Tid slaaet Bo i Nærheden af hverandre, saa Fiskerlejerne er afsluttede. Og endelig minder forskellige Steds- og Personnavne om, at Harboøres Fortid ikke var, som dens Nutid er, idet man har Navne som Hvass, Hyld, Knak, Huus, Hau, Vrist, Dobler, Rønn, Gay, Maas, Storper, Bitteper o. lign.

Sognets Bygninger og Beboelser havde alle Straa- tag og var mere end almindelig tarvelige; næppe paa de magreste Heder saa man noget tilsvarende. Selv paa de største af Gaardene var Stuehusene højst tre Alen mellem Gulv og Loft, og i Udhusene var Væggene i mange Tilfælde af flade Strandsten. I de mange smaa Fiskerhytter var dette Materiale ogsaa anvendt i stor Udstrækning. Siden Fiskeriets Opsving er alt dette radikalt forandret, og saa godt som overalt ses nu kun smukke Huse med haardt Tag. Enkelte af de gamle Beboelser er endnu bevaret, og det er sikkert utilbørligt, og et Kulturtab, at disse ikke bliver fredet.

Det var noget af en Oplevelse at besøge et saadant Fiskerhjem. Om Fattigdom og Afsavn, selv paa mangt og meget af, hvad der synes aldeles uundværligt for at kunne føre en menneskelig Tilværelse, kunde det vel minde. Thi naar Havfiskeren købte eller byggede sig en Hytte, gik den lille Kapital gerne saa stærkt

med, at der kun var yderst lidt til at skaffe Bohave for; Redskabet, det *skulde* holdes oppe. Inventaret var derfor mere end beskedent. Et Skab, en Dragkiste eller en Kommode, naar det gik højt, et Fyrrebord, en faststaaende Bænk langs Vinduerne. Føjedes hertil et Stueur, havde man det væsentligste. Et Par Træstole paa den anden Side af Bordet fuldendte Møblementet.

Mange af Fiskerne raadede kun over een rummelig Stue, og denne afgav saa vel Daglig^s som Spisestue om Dagen og Soveværelse for Familien om Natten. Men rent og pænt var der gerne overalt, skønt Hustruen som næppe andre havde knap Tid til at besørge den daglige Rengøring. Thi hun var paa en noget anden og solidere Maade sin Mands Medhjælp end de fleste. Naar han var paa Fangst, paahvilede det hende at besøge det hele. Til Tider kunde Fiskeren kun faa sig 3–4 Timers Hvile i Døgnet, og under saadanne Forhold maatte Hustruen, især naar hun var Moder, have de rappe Hænder mange Steder, om alt skulde blive passet. At holde Huset rent, lappe, stoppe og strikke om Familien, vaske Tøj, lave Mad og bringe en Forfriskning til Forsørgeren, naar han efter en lang og streng Dag ved Aaren satte Foden paa Land og derefter atter maatte staa paa Stranden, indtil Fangsten var rengjort og pakket, — alt dette var egentlig ikke hendes Hovedgerning. Nej — hun maatte passe Mandens Redskab, at dette kunde være klaret, saa intet Minut af Fangsttiden gik tabt. Hun bar Redskabet hjem og opredte det. Derefter maatte det »ejses«, d. v. s. Madingen skulde sættes paa. Over Bordet bredtes »Ejsen«: Lever, Sild, Musling, Orm, eller hvad man brugte. Det blev skaaret i Smaastykker og sat paa Krogene, — et Arbejde, der længst fra var appetitligt, og, som naar det var endt, fordrede

Klitter ved Harboøre.

en særlig solid Rengøring af Stuen. — Alt dette er nu heldigvis paa det nærmeste borte, siden Kutterdriften med Brug af Snurrevod kom blandt Fremskridtene for Stedet. —

Sognets første store Forbedring af Livskaarene indtraf 1868 med Strandingen af den store russiske Fregat »Alexander Newsky«. Tidligere større Strandinger var for intet at regne mod denne, — »æ Russer« markerede ikke mindre end Vendepunktet i det fattige Klitsogns Levevilkaar og højnede Dagliglivets Tilværelse, betød et mægtigt økonomisk Opsving og medførte efter Forholdene en hel Folkelykke. Den enestaaende værdifulde Stranding med den store, langvarige og godt betalte Bjærgning gav Maaned paa Maaned Arbejde. Der var næsten ingen Ende paa, hvad dette som et Eventyrslot udstyrede Skib, der om Bord havde selve den russiske Tronfølger, Storfyrsten Alexej og en Besætning paa 730 Mand, viste sig at rumme. De fleste af de hos Befolkningen indkvarterede var rundhaandede med Pengegaver som

Tak for god Behandling, og senere fik alle som yderlig Betaling 3500 Rubler fra Kejseren, — en Gave, der var særlig velkommen, fordi Aarets »tørre« Sommer havde medført før ukendt høje Priser paa Rugen, saa man dette Efteraar væsentligst var henvist til at leve af Kartofler og laaddent Bygbrød.

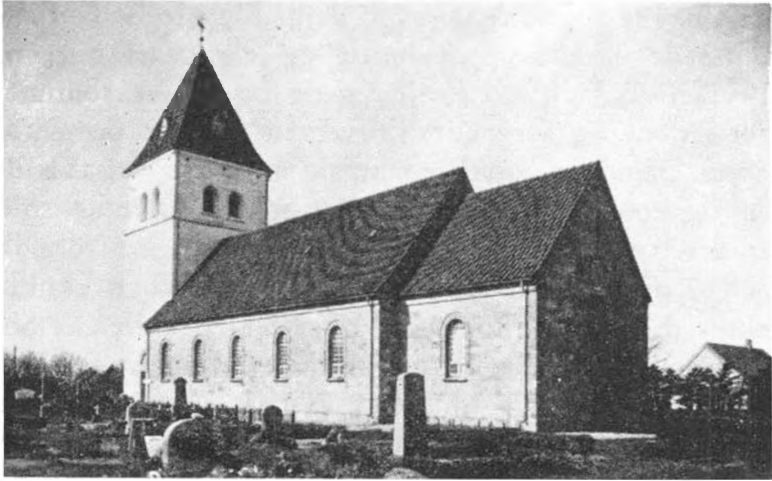
Det næste store Gode for Harbøre var de kostbare Kystsikringsarbejder, der efter 1876 hovedsageligt udførtes dersteds. Det er en Selvfølge, at hvor der paa en saa begrænset Strækning skal anbringes Arbejder for mange Millioner, falder der ogsaa fede Bid til Befolkningen. Paa et Tiaar voksede da ogsaa Indbyggerantallet fra ca. 1000 til 1500. Af særlig Betydning blev det, da det lykkedes den fattige, men energiske og dygtige Arbejdsmand Gregers Kirk at faa dannet et Interessentskab af 12 Gaardmænd med ham som Leder og Entreprenør, imod at disse som Kautionsister fik Andel i den eventuelle Fortjeneste og skulde besørge al Kørsel af Tømmer, Cement etc. Man blev lavestbydende ved Licitationerne, og den unge Arbejdsmand ledede denne store Virksomhed saa godt, at baade hans og Interessenternes Økonomi var og blev grundfæstet. Kun faa Aar efter blev han selvstændig Entreprenør ved dette og andre Statsarbejder paa Vestkysten. Kirk, der blev Sogneraadsformand i en længere Aarrække og i flere Aar betalte Fjerdedelen af hele Kommunens Skat, stiftede bl. a. et Legat paa 50,000 Kr. til værdigt trængende paa Harbøre, og hans eventyrlige Liv sluttede med, at han fra 1899 til sin Død 1923 var Direktør for Jydsk Telefon-Aktieselskab i Aarhus.

Saa kom Jernbanen fra Vemb til Lemvig 1878, og denne Transportforbedring forøgede i højeste Grad Økonomien ved Havfiskeriet, der et Par Aar forin-

den havde forladt Brugen af de gamle, klodsede, fladbundede 3—4 Tons Robaade og var gaaet over til Brugen af Sejlbaade, kølbyggede Baade, og som meget lettede og forøgede Erhvervets Byrder og Økonomi. Samtidig forsøgte man sig med Eksport af Kuller og kom derved ind paa det Salg i Udlandet, som er det bærende for alt vort Fiskeri; tidligere foregik Salget kun lokalt. Da Fisken pr. Hestevogn skulde køres den ca. 40 km lange Vej til Struer eller Vemb, Egnens daværende nærmeste Banestationer, og man endnu ikke kendte til Isning af Fisk, blev Kvaliteten selvsagt meget forringet, og man fik 1 à 1½ Kr. pr. Snes Kuller efter Størrelsen. Men da Banen aabnedes til Lemvig, kom tyske Opkøbere selv ud til Kysten og opkøbte Fangsterne efter Vægt og til stadigt stigende Priser. Banens Forlængelse til Thyborøn 1899 gjorde Forholdene endnu gunstigere.

En ny Forbedring af Fiskeriets Vilkaar skete først i Nitierne, da man begyndte med Anbringelse af Dæk paa Baadene, hvis Størrelse steg til 4 Tons, og da Fremskridtet fortsattes med Anskaffelsen af Petroleumsmotorer fra 1898, naede Kystfiskeriet (Baadfiskeriet) til Højdepunktet, og det staar i saa Henseende endnu paa omtrent samme Standpunkt.

Det søgaaende Fiskeri med Kuttere af indtil 40 Tons Størrelse kom frem i Løbet af Ottetierne, og lokale Fiskere drev dette fra Esbjerg og Grenaa Havne. Disse Rødspættekuttere forsynedes efterhaanden med Motorer, Hjælpeskruer og Motorjoller. Men som Thyborøn Kanals Stabilitet og Sejlbarhed forøgedes paa Grund af Høfdebygningen, blev der Chancer for ogsaa derigennem at øve lokalt søgaaende Fiskeri. 1902 udvidede en lokal Kystfisker Kullerfiskeriet ved at lade bygge en Baadtype af Størrelse mellem Kystbaad

Harboøre Kirke.

og Rødspættekutter. Den var paa 15 Tons og havde en 12 H. K. Motor. Med dette Skib drev han saa heldigt et søgaaende Kullerfiskeri, at det betegner den største Udvikling af det lokale Havfiskeri. Eksemplet optoges allerede Aaret efter af andre energiske lokale Havfiskere, og allerede ca. 1910 fiskede over 30 Kuttere paa indtil en Snes Tons og med Motorer indtil 25 H. K. gennem Thyborøn Kanal fra Lemvig Havn. Da det endelig fra 1915 lykkedes at fiske Kuller med Snurrevod — mod før alene med Kroge — og Thyborøn Havn fra 1917 kunde benyttes, foregik Udviklingen i et saa overraskende Tempo, at Havnen nu har en Fiskerflaade paa over Hundrede Kuttere af Størrelse mellem 15 og ca. 40 Tons. I Aaret 1943 landedes Fisk ved Havnen til en Værdi af ca. 9 Mill. Kr. Paa det nærmeste Halvdelen af denne Flaade ejes og drives af Harboøre-Fiskere, der er bosiddende i Sognet, saa dette fremdeles paa det nøjeste har Interesse i og er afhængig af Erhvervets Økonomi. —

Harboøres Tilknytning til og Afhængighed af Ha-

vet har paa den anden Side ogsaa tilføjet dets Folk saa mange og bitre Saar og Tab, som sikkert ikke noget andet af vore Kystsogne, end ikke tilnærmelsesvis, har været Genstand for, og Minderne derom er da ogsaa talrige. I Aarhundreder har dets Erhverv krævet Menneskeliv. Saa betegnende i Henseende til Livets særlige Alvor dersteds er den Indskrift, der fandtes paa Kirkens i Aaret 1835 omstøbte Klokke, og som lød saaledes:

»Er der ikke 12 Timer i en Dag — derfor vaager og beder; thi I kende ikke den Dag, da Herren vil komme. Anno 1642«.

Paa Kirkens Vægge ses ophængt flere Tavler med Navnene paa Medlemmer af druknede Fiskerlag, og paa Kirkegaarden, der er en Seværdighed af Rang, findes bl. a. to store Fællesgrave for druknede. I den ene er jordet 26 Fiskere, der alle led Døden under Fiskeriet den store Ulykkesnat 1893, og i den anden hviler Lilleøre Redningsbaads 13 Mands store Besætning, som mistede Livet ved Baadens Kæntring 26. Januar 1897.

Særlig i disse Forhold maa man vel søge Grunden til den religiøse Bevægelse, som findes i Sognet, og som i sin Tid vakte mere Opmærksomhed end Forstaaelse.

HARBOØREDEGNEN THYGE HASSING *)

Af Forst. F. Elle Jensen, Skals.

FRA sin Visitats i Harboøre 1743 meddeler Biskop H. A. Brorson, at Sognet er meget berygtet for sin Lutfærdighed **) og Uretfærdighed ved Strandsiden (Strandyveri), men ogsaa, at der blev stor Bevægelse med Suk og Graad i Kirken, da han alvorligt paatalte det. Alligevel havde han ikke de bedste Forhaabninger for Fremtiden, da han ikke nærede nogen Tillid til, at Sognepræsten *Rasmus Ørting* (1749—49), som hidtil ikke havde taget sig af de unge, vilde forbedre sig i saa Henseende. Han kunde have tilføjet, at heller ikke Degnen var til at stole paa, og at Provst Bech i Ferring 1740 havde indberettet, at Menigheden i Engbjerg-Harboøre var den mest vankundige i Herredet.

Om Rasmus Ørtings Forhold i Almindelighed foresligger der ellers ikke stort, idet de Beskyldninger, Degnen rettede mod ham, dog vistnok maa modtages med alt muligt Forbehold. Men nogen nidkær Sjælesørger har han næppe været — om end Brorson ikke havde noget at udsætte paa hans Prædiken — desuden var han ikke stærk af Helbred, og dette har vel ogsaa bidraget til, at han ikke fortog sig i sit Embede.

*) Kilderne til denne Afhandling er hovedsagelig at finde i Vandfuld Herredspakke 1643 ff., Ribe Bispeark. (Landsarkivet Viborg).

**) Kirkebogen beretter for 1741 om 6 Børn, født udenfor Ægteskab.

Derimod fremtræder Degnens, *Thyge Petersen Hassings*, Karakter med langt tydeligere Træk. Han var Student og blev 1739 Medhjælper og udpeget Efterfølger hos den hidtidige i Harboøre boende Degn *Hans Hansen Guldberg*, hvis Datter *Margrete Dorthe* han Aaret efter ægtede *), men selv om han først officielt overtog Embedet ved sin Svigerfaders Død 1744, var det dog ham, som nu passede Forretningerne. Indtægterne var ikke store; de ansloges 1749 kun til 50 Rdl. ialt, hvoraf 18 i Højtidsoffer fra begge Sogne, men dette skyldtes tildels Naturforholdene. Medens der 1649 kunde holdes 2 Hopper og 2 Køer, hedder det 1702, at Degnebolet er af den Beskaffenhed, at der intet har været avlet i de sidste Aar, fordi »Sand og Vand har fordærvet Jorden« **). Og selv om der ogsaa tilkom Degnen 14 à 15 Ol Sild og 100 Snese Kuller, kunde der alligevel blive lidt nok, naar Indtægterne skulde fordeles paa to Familier. Allerede 1740 kom det til Proces mellem Guldberg og Svigersønnen, som straks viste sig som en stridbar Herre, der stillede sine Fordringer og krævede dem opfyldt; den endte dog tilsidst med et Forlig, hvorved for det første alle Injurier i Sagen mortificeredes — hvilket antyder, hvordan det personlige Forhold mellem de to Mænd har været — og Hassing dernæst fik nogle Degnetraver fra Engberg Sogn tilstaaet, saa han kunde føde en Hest. Hvad der indkom ved Avlingen og paa anden Maade, skulde deles, mens Hassing skulde yde Guldberg en aarlig Pension paa 3 Mark.

Langt mere Genlyd gav dog de Sammenstød, Hassing fik med sin Præst. De maa allerede længe have ligget i Ufred med hinanden, men i Juli 1743 sendte Degnen Biskop Brorson en Klage over sin foresatte, hvori han

*) E. Poulsen: Hardsyssels Degne I S. 208. **) Samme: S. 207.

En Harboerefisker

navnlig besværede sig over, at da han 6. Søndag e. Tr. efter Prædiken vilde opkalde de unge til Katekisation, forbød Ørting dette og puffede med mange fornærmende Ord og Forbandelser til ham, idet han truede ham med Suspension. Herover følte Hassing sig nu saa nedslaaet, at hvis han ikke frygtede Gud mere end Mennesker, maatte han, skrev han, holde inde med at befordre Guds Ære og de mange vankundige Menneskers Oplysning i Gudskundskab her paa Stedet, »hvor den kære Gud i stor Naade og Kærlighed for arme og vildfarende Syndere at faa omvendt fra Mørket til Lyset, fra Satans Magt til Jesu Kristi Rige har virket med sin gode, kraftige Aand og sit hellige

Ord hos mange nogen Opvækkelse samt kendelig Forandring til Forbedring baade i Henseende til det indvortes og det udvortes Menneske, formedelst Guds guddommelige Ords Sæd, hvilken Hr. Ørting synes mig ligesom at ville have rykt med Rode og stormer med al Magt mod mig fattige Menneske, der er let at overvælde og beskyldes af samme for en Hykler og Farisæer«. Præsten siger, Folk ikke skal kere sig om Hassings Ord, han kalder det »Lip-lap« og erklærer, det er en ny Religion. Heller ikke vil han give ham Lov at rejse til Ribe for overfor Biskoppen at gøre Rede for det Haab, der er i ham, og den Tro, som er grundfæstet i den hellige Skrift, og han beder derfor nu om hans Beskyttelse. Dog vil han godt en liden Tid lide i Sagtmodighed og Taalmodighed, da det er Guds Tjeneres Skæbne at lide for Retfærdighedens heden til »vore Sjæles store Trøst, til vor Tros Ros og Ære paa hin Dag i Kristi Tilkommelse«.

Disse ydmyge Ord forhindrede imidlertid ikke Hassing i samtidig at rette de voldsomste Beskyldninger mod Ørting for grov Embedskrænkelse. Da en Mand saaledes vilde til Alters, skulde han have sagt til ham: »Hvad vil din Hund? Djævelen skal regere dig, hvorfor har du ikke været til Skrifte?« Og da han svarede, at hans Hustru var syg, udbød han: »Ja, kom saa da. Gid Fanden vilde skille mig ved dette Harboørefolk«. Til en Kvinde, der ikke kunde betale ham sin Skyldighed, sagde han: »Djævelen skal regere jer, naar I kommer i Skriftestolen«. Ved en fattig Mands Begravelse udtalte han: »Der ligger det Bæst; gid vi ligesaa var skilt ved de andre«. Han uddelte Nadveren uden Messehagel, han visiterede ikke i Skolen, han havde i Hassings Tid kun katekiseret 6 Gange, og naar Degnen gjorde det — i Reglen ved hver Sidst-

tjeneste — gik han altid bort med sin Hustru og sine Folk.

Skønt Harboøre Sogn praktisk talt altid i Forbindelse med Engberg administreredes under Vandfuld Herred, hørte det dog dengang endnu nominelt til Skodborg Herred, og da Hassing derfor personligt indfandt sig hos Provst *Bech* i Ferring, tog denne ham med til Provst *Rosenberg* i Lemvig og forelagde Sagen for ham, og Rosenberg, der følte sig noget stødt over ikke at have hørt om den før, rejste øjeblikkelig ud til Ørting for at høre, hvad han havde at sige. Ørting anede imidlertid ikke engang, at han var anklaget, og vidste ikke hvorfor, men da han nu fik det at vide, forfattede han med det samme en Kontraktlage mod sin Degn, som han flyede Provsten, og denne indberettede nu det forefaldne til Ribe.

Hvorvidt Hassings fromme Talemaader har gjort noget Indtryk paa Brorson, er tvivlsomt, da Provst *Bech* ikke stolede paa hans foregivne Gudfrygtighed, men Tvistigheden maatte dog afgøres, og der bestemtes derfor en Provsteret nedsat i den Anledning. Først mødtes dog Parterne til en Forligsforhandling for Provst *Rosenberg* i Hygum Præstegaard, og her fremsatte *Jørgen Seerup Bhie* — antagelig en i Præstegaarden værende Student — paa Ørtings Vegne Krav om, at Hassing skulde underskrive en Erklæring om sin Opførsel mod sin Præst og give Løfte om fremtidig at leve et nyt og bedre Levned i sit Forhold til ham; gjorde han det, vilde Tiltale mod ham blive frafalden »til hans Fred og Frelse«.

Med andre Ord: Offensiven laa nu hos Præsten, saa det var klart, at Myndighederne ikke havde fæstet Lid til Degnens Klager over Ørting. Derfor erklærede da ogsaa Kaptajnløjtnant *Cappel* fra Lemvig,

som førte Sagen for ham, at selv om han var blevet slet behandlet, hvad en Proces vilde kunne godtgøre, var han dog, naar han kunde undgaa at underskrive den forelagte Afbigt, som vilde gøre ham til en Løgner og »Rebeller«, villig til et kærligt Forlig, der kunde være »til Guds Ære, Øvrighedens Fornøjelse og Menigheden til et godt Eksempel«. Og kunde han have Fred i og udenfor Kirken, lovede han ogsaa at opføre sig upaaklageligt i sit Embede. Paa dette Grundlag blev der sluttet et Forlig, og begge Parter skulde derpaa efter eget Tykke betænke de fattige.

Dette skete den 2. September. Men allerede Dagen efter meldte Hassing til Rosenberg, at da han om Morgen Kl. 8 efter Ørtings Anmodning havde indfundet sig i Engberg Præstegaard, var han blevet modtaget af Bhie, som først bød ham et Glas Brændevin og derpaa, da han afslog det, sagde: »Ved du, hvorfor du er kommet herover? Det er Død og Pine for at du skal have Hug«, hvorpaa han havde pryglet ham med en Pisk, saa han uden Hat og Stok maatte flygte over i en Nabogaard. Men der var ingen Vidner til Oprinet, saa Hassing mente ikke, en Proces kunde føre til noget, hvorfor han nøjedes med at fremføre denne Klage, da han nu ikke fremtidig kunde forrette sit Embede uden Livsfare.

Rosenberg lod Klagen gaa videre til Biskoppen, men ingen af dem maa have fæstet Tiltro til Hassings Fortælling, da der ikke er noget, som tyder paa, at der er indledet Undersøgelse i Sagen. Og i sin Følgeskrivelse anbefaler Provsten kun at søge at skaffe Degnen et andet Embede, saa de to Parter kunde komme fra hinanden. Denne Udvej tiltalte ogsaa Hassing, og da Biskop Broder Brorson fra Aalborg sidst i November var paa Visitats i Vestervig, gjorde han ham

og Godsejer Moltrup sin Opvartning, søgte han idet og ogsaa synes at have haft Haab om at faa Degne kaldet der paa Stedet. Hvad der saa ellers er foregaaet, vides ikke, men Resultatet blev i alt Fald, at han fuldstændigt forspildte sine Chancer, idet de to Herrer opdagede, at han løj for dem. Antagelig er han optraadt med fromme Lader og pietistiske Talemaader, men er da paa en eller anden Maade kommet til at røbe, at han ikke mente, hvad han sagde. »Saadanne Løgne«, skrev Provst Bech om dette Besøg til Biskop Brorson i Ribe, »passer daarligt til hans nye Fødsel, som han foregiver at staa i.«

1745 kom det til et nyt Sammenstød. En Søstersøn af Madam Ørting, Student *Peder Ramløs* *), der da opholdt sig i Præstegaarden, prædikede Søndagen Septuagesima for sin Onkel i begge Kirker, men da han efter Prædiken ifølge Besked fra Ørting ogsaa vilde katekisere med de unge, protesterede Hassing paa det voldsomste herimod, da dette var et Indgreb i hans Rettigheder. Truende sagde han, at han skulde lære ham noget andet, og da Md. Ørting tog Studentens Parti, for han ned til hendes Stol og kaldte hende en Jesabel og en Menederske, da hun jo havde svoret paa ikke at ville gaa i Kirke, naar han var der. Hertil svarrede hun dog intet, udover at hun tog Folk til Vidne paa hans Opførsel. Derefter løb Hassing ud af Kirken, og her begyndte han igen at skælde ud, idet han navnlig sigtede Ramløs for at have været beruset paa Prædikestolen, hvad derimod aldrig var sket med ham selv.

Som Følge af alt dette lod Ørting ved Lemvig Ting optage Vidneforhør, men ingen af Parterne meldte foreløbig Sagen til Provst Bech, der dog ad anden Vej

*) Københavns Universitets Matrikel v. Birket Smith, III S. 42.

havde faaet Underetning og nu var i stor Vildrede med, hvad han skulde gøre og derfor underhaanden bad Biskoppen om et godt Raad. Slige Skandaler, skrev han, burde tilbørligt straffes, og Deggen var desuden en ond Mand, som vel anstillede sig som hellig, men var som en af de kalkede Grave, thi selv om ingen kunde dømme om hans indvortes Menneſke uden Herren alene, maatte det dog gælde, at et godt Træ ikke kan bære daarlige Frugter og et daarligt Træ ikke gode.

En til Paadømmelse af Tvistighederne nedsat Provsteret søgte nu ved et Møde i Vandborg Skolehus den 17. Maj at mægle Forlig, idet den henstillede, at dette var mest behageligt for Gud, mindst forargeligt for Menigheden og gavnligst for dem selv, at den onde Uenigheds Sæd kunde blive rykket op med Rode. Kaptajnløjtnant Cappel var paa Hassings Vegne rede, mens Birkedommer Rømmer paa Rysensten, der optraadte for Ørting, var mindre villig. Sagen udsattes da til den 28. Juni, men i Mellemtiden lykkedes det Provst Bech den 15. Juni at faa Freden sluttet i Ferring Præstegaard. Hassing lovede offentlig i Kirken at afbede sine onde Ord mod Md. Ørting, hvorefter Præsten »for at vise sig inklineret til Fred og Kærlighed« gav ham Tilsagn om at maatte nyde sine Rettigheder, saalænge han opfyldte sit Embedes Pligter. Student Ramløs paa sin Side lovede ikke at trænge sig ind i Deggens Rettigheder, og de beklagede begge deres overilede Opførsel i Kirken. — Alligevel kneb det, da det kom til Stykket, at faa de stridende til at underskrive Forliget, saa Provsten først tre Uger senere kunde sende det til Biskoppen — med en indtrængende Bøn om, at det maatte blive approberet, da det ellers vilde komme til en langvarig Proces med vok-

sende Tidsspilde og Fortrædelighed. Brorson har sikkert fulgt hans Raad, da vi ikke hører mere til Sagen.

Den 26. Juli 1749 døde Rasmus Ørting, og Dagen efter forsamledes Provst Bech i Engberg Kirke med Menighederne for med dem at bede om en retsindig og gudtrygtig Sjælesørger i den afdødes Sted. Den theologiske Kandidat *Poul Chr. Riis*, der i nogen Tid havde opholdt sig i Præstegaarden og gaaet Ørting til Haande, og som ved Bispevisitatsen i Juni havde prædikeret i hans Sted, var Provstens Favorit, og det varede heller ikke længe, inden han blev kaldet af Patronen, Baron Juel paa Lundbæk ved Nibe. Men da han ikke kunde overtage Embedet før sin Ordination, og denne trak noget ud, maatte Gudstjenesterne og de løbende Forretninger midlertidig passes af Nabo-præsterne, der da af og til lod Hassing, som i denne Tid teede sig, som om det var ham, der raadede, prædike for sig. 17. Søndag e. Tr. havde han saaledes lovet at gøre det i Engberg Kirke i Stedet for Hr. Bhie i Hygum, men han undlod det imidlertid. Følgen blev igen en Provsteret i Ferring Skole, som den 20. November idømte den i og for sig uskyldige, men for Gudstjenesten alligevel ansvarlige Præst en mindre Mulkt, da det ikke efter Loven var muligt at ramme Degnen, som ingen Forpligtelse havde til at overtage Gudstjenesten.

Men kort Tid efter trak der et Uvejr op over Hassings Hoved, som han ikke var i Stand til at besværges. Det begyndte med, at en gift Kone den 17. Marts 1750 i fire Mænds Paahør bekendte, at Hassing havde voldtaget hende, da hun en taaget Aften færdedes mellem Hygum og Harboøre, og i Kirken udlagde hun ham offentlig som Barnefader. For Angivelsens Sandhed borgede ikke mindst, at Hassing straks efter for-

Mindesmærke over de 26 Harboørefiskere, som druknede ved den store Ulykke i November 1893.

svandt fra Egnen. Samtidig dukkede nye Klagepunkter over hele hans Væremaade op, og Enden blev, at Biskoppen beordrede en Provsteret nedsat til Bedømmelse af alle hans Forhold.

Det første Møde blev holdt i Ferring Skole den 8. Juni. Først frelagdes Anklagen for Overtrædelsen af det 6. Bud, og dernæst afhørtes forskellige Vidner, hvis Oplysninger om Degnens Levned unægtelig og saa var af temmelig graverende Art. Saaledes havde han, tildels i sit eget Hjem, hvor det ofte gik haardt til med Drikkeri og Kortspil, overfaldet Folk, som henvendte sig til ham; navnlig blev han ophidset, naar

nogen bebrejdede ham hans uvederheftige Tale, ligesom han kunde blive rasende, hvis man mindede ham om sine Tilgodehavender hos ham. Selv hans egen Hustru vidnede mod ham, hvorledes han havde levet et ukristeligt Liv med hende, slaaet og mishandlet hende, saa ingen Ægtemand kunde gøre det værre. Af Breve fra ham, som hun fremlagde, saas det, at Hassing var rejst over Thy til Aalborg med København som Maal; det var hans Hensigt der at søge Kongen om et nyt Brød, hvorfor han bad hende fra Præsten i Engberg skaffe sig en god Anbefaling, som han kunde være tjent med (!). Desuden ønskede han Besked om Sagernes Stilling derhjemme, og den havde hun givet ham. Ogsaa Riis havde faaet Brev fra Hassing; deri fortalte han, at han i Roskilde havde faaet tre Børn at læse med.

For at give den anklagede Lejlighed til at komme til Stede og forsvare sig, opsatte Retten sine Forhandlinger til den 20. Juli. Paa dette Tidspunkt var Hassing ganske rigtigt vendt tilbage, men efter at have opholdt sig en Uges Tid i Degneboligen forlod han den med Kone og Børn — sine Møbler og Besætning havde han ved sin Bortrejse delvis bortsolgt — og tog Ophold andetsteds i Harboøre, og han gav ikke Møde for Retten. Dette tog denne som Tegn paa, at han indrømmede sin Skyld, og da han ansaas for tilstrækkeligt overbevist om at have levet et hans Person og Embede uanstændigt og ukristeligt Levned med Kortspil, Drukkenskab, Slagsmaal, Hustrumishandling og aabenlyst Horeri med en gift Kone, dømte den ham til at staa aabenbart Skrifte i Harboøre Kirke samt at have sit Kald forbrudt, ligesom hans Hovedlod skulde tilfalde Kongen. I Sagsomkostninger havde han at betale 5 Rdl.

Hvor længe Hassing efter dette er forblevet i Harboøre, vides ikke, men sidst paa Aaret træffer vi ham i Ribe, hvor han med gudelige Skriverier søgte at indynde sig hos Biskop Brorson. »Hvad Raad er der for mig bedrøvede og under Loven arbejdende Synder?« udbryder han saaledes Nytaarsaftensdag. »Den ulyksalige og bedrøvelige Skilsmisse, mit syndige Væsen og Levned har gjort mellem min Gud og mig, der tilforn har haft Øjnene opladt og i Sandhed og Oprigtighed har kendt og søgt Fredens Vej, ligger mig nu saa hart paa Hjerte, at jeg saa godt som ser mig bestedt i den allerstørste Sjælenød og Angst, som en elendig Synder kan komme udi . . . Jeg lider og føler nok stor Smerte over det, at jeg har forladt og tabt den første Kærlighed, jeg stod udi til min søde Frelser og blodige Broder, hvis Forsonings Kraft og Blod da var mig dyrebarere end alle Ting, men denne Følelse og Bedrøvelse vil intet ret trænge igennem. Saa længe jeg vandrede forsigtig, kunde jeg ved Aandens overbevisende og oprettende Naade se, hvordan jeg burde være, og hvad jeg havde at gøre, om jeg vilde nyde Kraft af min blodige Frelzers udøste Blod, hvilket gjorde, at jeg blev forhadet af Verden, men se, da jeg blev utro . . . forsvandt Lysten og Kærligheden til min dyrebare Frelser stærkere og meget snarere, end den tilforn tiltog. . . . Synden blev honningsød for mig i mit Slaveri . . . Undertiden har jeg Bedrøvelse, undertiden ingen, undertiden har jeg stor Lyst til at bede, undertiden slet ingen, undertiden svømmer jeg i Graad, undertiden kan jeg ikke, i hvor hart og indstændigt jeg det begær . . . Ynkes over mig usle Kreatur, kære livsalige Gud . . . du har ingen Lyst til min Fordærvelse. Ak forlad, forlad for Jesu Skyld, jeg har syndet mod Himlen og mod dig . . . Højædle Hr. Biskop, tag mig

bedrøvede og hjerteknuste Mand an. Er der Raad og Naade for mig hos Gud, da lad og være Raad og Trøst hos Deres Højærværdighed . . . Er der ingen, som vil tage sig mig an, . . . saa maa jeg omkomme i min Elendighed . . . Højædle Hr. Biskop, kære Herre, lad mig nyde Tilgang og Tilladelse til Deres Højærværdighed, at jeg kan oplives, styrkes og oprettes; ak, jeg trænger hart til Hjælp, Trøst og Raad«.

Som yderligere Bevis for sine gode kristelige Forsætter vedlagde Hassing et langt Digt, »Mine daglige Tanker over min bedrøvelige Afvigelse fra min Frelasers Jesu Samfund samt inderlig og hjertelig Længsel efter at blive delagtiggjort i samme«. Det gik paa Melodien »Rind nu op i Jesu Navn«. Nedenfor aftrykkes 1., 2., 13. og 16. Vers.

Fromme Fader, søde Gud, — søde Frelser, Trøstekilde!
Ak, det gaar mig meget ilde — hvis du mig ej hjælper ud.
Skaan dit Barn, som der ligger — hjerteklemt og saarekvæst,
og om Naade, Naade tigger — Søde Jesus, vær mig næst!

Ak, se Satan vældelig — sigter mig syndsølet Synder,
Loven straks for mig forkynder. — Ak min Jesus, redde mig!
Du est jo min Igenløser, — du for mig jo har betalt.
Hvis du Trøst til mig ej øser, — blev jeg vist i hans Gevalt.

Søde Jesus, staa mig bi, — dølg ej længere din Naade,
se ej længer paa min Vaade, — gør min Sjæl i Naade fri.
Ak, du ser, hvor hart jeg trænger — til en Draabe Trøst at faa.
Bi da ej, o Jesus, længer, — lad mig Kraft og Kvægning faa.

Saa er jeg fornojet vel, — hvordan det nu end skal gange,
naar jeg kan den Glæde fange, — at min Sjæl maa lide vel.
Alt hvad Verden mig vil gøre, — jeg slet intet agte vil,
Jesus skal min Sag udføre. — O Gud, læg dit Amen til.

Det hjalp dog altsammen ikke noget. Brorson har sikkert ikke troet Hassings Forsikringer om sin Bodfærdighed, thi fra December 1751 foreligger der en ny

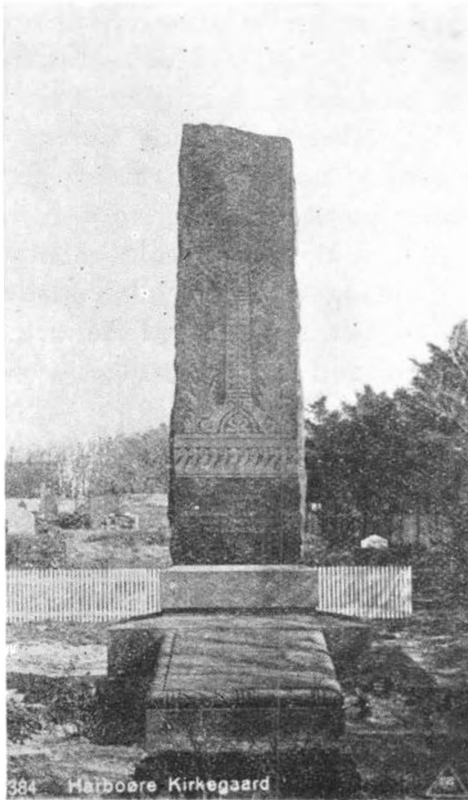
Skrivelse i de sædvanlige gudelige Vendinger fra ham med Bøn om Assistance i hans Nød. Hans Hustru og hans tre smaa Børn har, skriver han, intet at leve af, uden hvad gode Mennesker ved Guds Opvækelse giver dem. Han ved, at han er ilde beført for Biskoppen, og indrømmer ogsaa at have store Fejl, men han beder dog om Lov at holde Skole enten i Ribe eller paa Landet, da mange honette Folk vil lade deres Børn gaa til ham, og han skal da med Aandens Hjælp forholde sig som en sand Jesu Efterfølger. Ogsaa denne Gang er der et Digt med, hvori følgende Vers:

Hør tre Børns Graad og Klage, — som hver Time alle Dage
raaber efter Hjælp og Brød. — Hør min Kone, som der sukker
og sig under Korset bukker, — hjælp os alle af vor Nød.
Vi det aldrig skal forglemme, — medens der i os er Stemme,
Himlens Gud vi bede skal, — at han fra sin Himmeltrone
vil med Naade, Lykke krone — Dem fra en til anden Sæd.

Formodentlig har dog Hassing heller ikke denne Gang formaet at overbevise Brorson om sine kristelige Hensigter, og han har derfor antagelig ikke opnaaet noget med denne Skrivelse. Med den forsvinder han fra Skuepladsen; hans senere Skæbne er ukendt. —

1757 var der igen Bispevisitats i Engberg-Harboøre Pastorat. Den nye Præst, Riis (1749–78), prædikede smukt over Troens Retfærdighed, skriver Brorson derom, Ungdommen var vel undervist, og Hassings Afløser, *Jens Quist* (1750–59), var ustraffelig i alle Forhold, saa det ses, at Forholdene paa Stedet nu var ved at komme ind i en anden Gænge.

Men mest interessant i Brorsons Visitatsberetning er det dog, at han denne Gang omtaler en Vækkelse fra forrige Tid, især i Harboøre, mens han fra tidligere Besøg intet har nævnt herom, d. v. s. at han da ikke har vidst noget om dens Eksistens. I det hele

Mindesmærke over de 12 Redningsmænd fra Harboøre, som kæntrede med Redningsbaaden »Liløe« og druknede i Januar 1897.

taget er det det eneste Sted, vi hører om den, og vi er derfor, om vi vil danne os nogen Forestilling om dens Oprindelse og Karakter, henvist til Gisninger. Alligevel er det dog maaske muligt, netop ud fra de Hassingske Affærer, at komme Sagen en lille Smule nærmere og opstille en ikke helt usandsynlig Hypothese om, hvordan Forholdet har været.

I Aaret 1740 besøgte den herrnhutiske Emissær *Gert Hansen Vestjylland* og var bl. a. ogsaa i Nr. Nissum, hvor han holdt Møder en Uge, og hvor der efter hans Opgivelse var 93 vakte *). Hvorvidt nu dette

*) Kirkehistorisk Saml. 5 Række 4 Bd. S. 596.

drabelige Tal — ca. en Fjerdedel af Indbyggerne — er rigtigt, er en Sag for sig, men der har sikkert været et aandeligt Røre i Sognet, i alt Fald delvis præget af den herrnhutiske følsomme Blodtheologi, og det er maaske dette, som har forplantet sig til Harboøre. Herfor taler for det første, at hvor der opstod en renslivet pietistisk Bevægelse, var den i Reglen formidlet ved den lokale Præst, hvad ikke var Tilfældet her; muligt gik Røret tilbage til en af Herrnhutismen paavirket separatistisk Student, Jesper Støvring, som havde været paa Egnen. Men hertil kommer saa, hvad vi kan udlæse af Hassings Skrivelse til Biskoppen 1743. Det fremgaar af den, at der da var en Vækkelse i Sognet, han selv kaldte sig ogsaa genfødt, efter hvad Provst Bech beretter, og at Bevægelsen har haft en herrnhutisk Farve, bliver sandsynligt, naar man lægger Mærke til nogle af de Vendinger, Deggen anvendte («min blodige Broder», «min blodige Frelzers udøste Blod»), idet de var meget gængse indenfor de af Zinzendorf paavirkede Kredse. At Ørting har modarbejdet Bevægelsen og kaldt den en ny Religion, lyder meget troligt; samme Stilling indtog mange ortodokse Præster overfor det i deres Sogne opdukkende Røre. Derimod vides der intet om, hvorledes Riis stillede sig til den. De Bøger, han efterlod sig ved sin Død, giver intet særligt Holdpunkt for en Bedømmelse af hans aandelige Stade, og at han var Student fra Ribe 1740 i en Periode, hvor der var en stærk pietistisk Vækkelse i Byen og navnlig paa Katedralskolen, behøver heller ikke at være afgørende. Brorsons Udtalelser om ham ved Visitatsen 1757 peger ikke paa, at han har været Pietist, men paa den anden Side synes Biskoppen at have været ret veltilfreds med hans Arbejde i Menigheden.

Hassings personlige Forhold til Vækkelsen er me-

get uklar. Hvorledes han er kommet i Forbindelse med den, ved vi ikke, men der maa paa en eller anden Maade have været en saadan, da han i sine guddelige Betragtninger bevæger sig med temmelig stor Sikkerhed indenfor den pietistisk-herrnhutiske Terminologi. Om han saa nogen Tid virkelig har følt sig grebet af den, faar staa hen. For hans egen Skyld maa man haabe, at han taler sandt, naar han paastaar det, da han i modsat Fald har været en modbydelig Hykler, som har troet at kunne indynde sig hos sine foresatte ved at foregive kristelige Oplevelser, som han i Virkeligheden aldrig havde haft, og som han slet ikke attraaede at have. Men samtidig er det klart, at hverken Provst eller Biskop har troet paa ham, men anset ham for kun at snylte paa den aandelige Retning, han gav sig Udseende af at ville tilhøre, og at de har dømt Træet efter Frugterne. De var jo unægtelig ogsaa temmelig ormstukne.

FRA MIN BARNDOM OG UNGDOM I VESTJYLLAND

1845—1870

Af *Milner M. Milthers.*

Hjemforhold og skolegang.

JEG er født den 26. Juli 1845 som nr. 2 i rækken, men den førstefødte af mandkøn.

Ny Fastergård, som mit fødehjem blev kaldt, var en aflæggergård fra min faders fødegård Fastergård. Gården bestod den gang af tre længer, en ladebygning med kostald og hestestald i, et fløjhus og et stuehus, som dog ikke var bygget færdigt. Senere blev der føjet et fløjhus til, eller et stykke deraf, som kom til at stå ufuldført i mange år.

Der var anvendt sparsommelighed på bygning og udstyrelsen deraf, for penge var der på den tid ikke mange af imellem folk, man var vant til at spare, og sparsommelighed lå særlig for min fader. Således havde vi kun to vogne, som min bedstefader på Fastergård havde ladet lave. Han var noget af en foregangsmand. Disse vogne var jernakslede og gik ypperlig lette. Han havde også andre bekvemme redskaber i sit avlsbrug, ligesom han også havde moderne redskaber til jordens behandling. Han gjorde også forsøg med ny måder at fremme landbruget på, særlig ved udgrøftning af eng og mose og ved engvanding. Han lod f. eks. overrislingsvand skylle jord og sand ud over noget morskad engjord, så den blev fast.

Senere lod min fader en ny vogn fabrikere. Den gik på træaksler, og var ligeså træls, som de andre var lette. Den skulde være stadsvogn og blev ved højtidelige lejligheder brugt som sådan, det vil da sige åsættet (Faddingen), for undervognen blev også brugt til møgkørsel. Åsættet kunde skilles og blev da slæbt op paa loftet stykke for stykke. Det tog tid, men tiden regnede man ikke for kostbar. Denne vogn tog sig ikke flot ud, når den måtte frem til stadsbrug, men den var et udtryk for min faders kunstsans, derfor var det også betegnende, at der på bagsmækken stod malet: »Mads Miltersen, Ny Fastergård«.

Fader forstod at tage småt på tingene. Brønden f. Eks. der var sat med kampesten, hvor mellemrummene var udstoppet med mos, var ikke omsluttet med fjæleværk som rækværk, men måtte nøjes med et »kielverre« af græstørv med lidt træværk til at holde på det med. Spanden blev trukken ud af en åbning på siden, efter at være hejst op med et håndsving. En gang som lille fyr hittede jeg på at lægge min lue i spanden og hejse den ned i brønden, men spanden tog selv for mig, og jeg fik et slag i tindingen af håndsvinget, så jeg dånedede og bærer endnu et ar som mærke efter denne bedrift.

Træværket til Ny Fastergård blev for en Del hentet fra Horsens. Stuehuset blev bygget »solret«. Dette gik til på den måde, at der om aftenen i stjerneklart vejr blev afstukket en linie efter Nordstjernen. Netop fordi Huset var bygget solret, havde vi senere et bestemt middagsmærke: Når skyggen fra tagskægget var bestemt til tagdrypsmærket på stenbroen, så var det kl. 12 middag.

Man var ikke forvænnet med legetøj; som ganske lille havde jeg en strikke bunden til en jernplade, den

trak jeg omkring med, indtil jeg blev søvning og blattede omkuld.

Jeg kan mindes 3-årskrigen. Det var i 1849, at et par slesvig-holstenere var inde hos os. Deres heste var sat ind i stalden for at få et foder, og selv var de inde at få et måltid mad, der blandt andet bestod af ærter og flæsk. Mens de spiste, stod jeg lænet op mod langbordet, som de sad ved, og gloede på dem. Da de var færdige med at spise, satte den ene sin pikkelhue på mit hoved. De havde lange, krumme sabler, og da de gik over gården, slæbte spidsen af sabelskeden hen ad stenbroen med en klirrende lyd.

Man havde også beredt sig på at tage mod de Rensborg-slaver. Der blev ekserceret, og man havde omdannet høleer til våben, og der var lavet spyd, som var sat på lange skafter. Jeg har senere set et af disse spyd på våbenhusloftet i FASTER kirke.

Min gamle bedstemoder fra Fastergård skulde have aftægt på Fastergård og Ny Fastergård. I den første tid boede hun i aftægtslejligheden på Fastergård sammen med sin ældste datter Lene. Men da Lene blev gift med skrædder Jørgensen og flyttede bort, blev min bedstemoder ked af at bo hos fremmede og flyttede til sin søn Mads på Ny Fastergård, hvor der var indrettet en lille, tarvelig stue til hende. Hos os boede hun så til sin død. Jeg har bevaret stor hengivenhed for min gamle bedstemoder; jeg kom da også til at tilbringe meget af min tid hos hende, efter at hun var flyttet til os. Jeg sov hos hende om natten og sad i hendes stue og læste mine leksier, så længe hun var nogenlunde rask og rørig, og selv efter at hun var blevet stadig sengeliggende, sad jeg om aftenen derinde og læste. Jeg har ikke haft let ved at lære leksier udenad og var særlig i min første skole-

tid ked af den læsning. Men degnen Aaes var ikke at spørge med, når man ikke kunde sin Balles lærebog på fingrene. Han lod os vide, at lærebogen skulde kunnes indtil mindste bogstav og tøddel; kunde man det ikke, så ventede der krabask og det ikke helt i små måder, hvad enkelte stakler fik at føle. Jeg husker dog ikke, at jeg nogensinde kom under behandling. Han havde måske nogen respekt for min fader, især efter at de var kommen på kant i anledning af skolens omkalfatring.

Inden jeg fik lov til at slippe for læsningen om aftenen, vilde min bedstemoder høre mig. Hun stillede sig an på sin stol foran det lille bord, hvorpå tællelyset stod. Men hun kunde ikke se tydeligt ved at stille bogen foran det svage lys. Så stillede hun sig således, at lyset stod mellem hende og bogen. Når jeg skulde høres, blev mine fødder kolde, forestillede jeg, og jeg skulde da ud på gulvet for at få varme i dem. Men det var kun påhit. Da jeg kom ud fra bordet, stillede jeg mig bag bedstemoders ryg, så ind over hendes skuldre og læste op af bogen, som hun med begge hænder holdt opstillet bag lyset. På den måde kunde jeg min leksie og fik lov til at slippe. Men det var kun galgenfrist. Leksierne måtte læres, inden man mødte med dem hos Degnen, og nu måtte jeg altså kile på med dem om morgenen, for at oprette det forsømte. Men ofte forslog morgenen ikke. Så var jeg i vinden. Jeg græd, men hvad hjalp det. Ikke alene før Ane Katrine og jeg forlod hjemmet flød tårerne over de skrækkelige leksier, men også på vejen til skolen. Min 4 år ældre søster, som fulgtes med mig til skole, havde som barn ret betydelig evne til at skænde, og på vejen til skolen fik jeg da også af grovfilen. Hun trøstede mig med: »No ka di an-

der ba'n i æ skoul se, te du hå roeld«. Denne trøst fik mine tårer til at flyde endnu stærkere. Så drillede og tirrede hun mig endnu mere. Jeg kom til at bøde for mine karnaliestreger hos bedstemoder. Det var dog kun i den lille klasse og især i den første tid, at det kneb saa hårdt. Da jeg fik Balles lærebog gennemtygget nogle gange, så hjalp det. Inden jeg rykkede ind i ældste klasse, var Balle sat til livs. Nu fik pi-ben en anden Lyd. Jeg var svært dygtig til »å svar å æ grond«. Det vil sige, jeg var svært dygtig til at svare ved katekisationen; og dette kom særlig til at skinne frem, da jeg var bleven opflyttet. Jeg steg der-ved i degnens agtelse. Det var ikke sjældent, når de andre børn gik i stå med svar, at degnen henvendte sig til mig, så jeg kunde løse knuden og svare. Deg-nen fremdrog så mig for de andre børn som et lys- sende Eksempel. Det kunde jo ikke undgås, at de andre blev lidt misundelige på mig, og jeg blev spot- tende kaldt »æ gjøw dreng«, fordi degnen roste mine kløgtige svar. I de sidste skoleår steg jeg så højt, at jeg af degnen blev gjort til opsynsmand og overord- net, når han var fraværende. Så megen magt og myn- dighed fik jeg, at når bihjælperne ikke kunde tilveje- bringe ro og respekt, og de henvendte sig til mig om assistance, og jeg rejste mig og påbød orden, da blev der straks stilhed.

En nat, da min bedstemoder havde været oppe og vilde gå i seng igen, faldt hun bagover og lå afmæg- tig tværs over sengen med overkroppen ind over mig. Jeg kravlede ud ad enden af sengen og løb ind til mine forældre, der kom op og fik bedstemoder hjul- pen ret til sengs. Fra den tid blev hun stadig senge- liggende, og jeg kom ikke mere til at dele seng med hende. Derimod kom en pige til at ligge i en slag-

seng i samme værelse. Jeg vedblev at sidde derinde om aftenen og lære min leksie og sad der også noget for at ro hende. Hun vilde jo ikke gerne ligge ene i værelset alt for lang tid ad gangen. Når hun ellers

Milter M. Milthers. (1871).

trængte til hjælp havde hun sin kæp i sengen til at banke paa døren med som signal. Min søster Dorthe Marie kom også somme tider om aftenen ind til bedstemoder, efter at leksierne var lært. Så legede vi at gå i skole. Den ene skulde være degn og den anden skolebarn. Til skolegang hørte at blive hørt på leksie og få prygl, begge dele tog vi fat på. Når jeg var lærer, og Dorthe Marie lod, som hun ikke kunde sin leksie, fik jeg hold i linealen og begyndte at give hende klø. Bedstemoder henne i sengen forstod ikke situationen, men troede, at vi var bleven uenige og kommen op at slås. Hun talte da donners til os og truede os

med kæppen, som hun havde hos sig i sengen. Men vi vidste nok, at bedstemoder blev, hvor hun var; vi skammede os dog og holdt op, og så forklarede vi hende, at vi bare legede at komme i skole. Vi skulde fortælle bedstemoder et og andet af, hvad der passerede i verden udenfor hendes kammer; men hun var ellers ikke meget nysgerrig af sig.

I ca. 8 år, så vidt jeg husker, var bedstemoder til stadighed sengeliggende. Tiden blev hende stundom lang. Hun bad ofte om, at Gud snart vilde løse op for hende og give hende en salig død. Og til os børn sagde hun: »Bed for mig, at Gud snart vil løse op for mig«. Ved hendes død skrev degnen Aaes en gravskrift på 5 vers.

I tidligere tid blev der ikke blot lavet ligvers, men degnen skrev et »testimonium«, hvori den afdødes levnedsløb kortelig skildredes, en slags biografi. Dette dokument oplæste præsten ved begravelsen, jeg tror på prædikestolen. Det var måske kun de mere villele folk, som slig ære blev til del. Efter at jeg var blevet seminarist og hjælpelærer i Høver, var det endnu skik der, at degnen forfattede en kort biografi om den døde på prosa, der afsluttedes med et vers. Et sådant skrift blev sømmet på kisten, og den døde fik det med i graven.

Sønnerne var ret flittige til at besøge deres moder. Især kom Peder Miltersen ofte. Mads kom ind til hende regelmæssig hver søndag eftermiddag og læste en prædiken for hende af Møllers huspostil. Og han saa da også ind til hende til andre tider og talte med hende.

Jeg kom tidlig til at vogte får. Det kneb for mig at komme så tidlig op, som den bestilling krævede, men så lukkede bedstemoder – før hun blev sengelig-

gende — fårene ud og gik og passede dem, til jeg kom.

Bedstemoder kunde ligge i sengen og se vejen, der fører forbi Slumstrup mølle; det var alt, hvad hun kunde se af den vide verden, men det havde hun også ro af, da der kom adskillige vejfarende ad den vej.

Hvordan bedstemoder har haft det som hustru og moder på Fastergård, ved jeg ikke, men jeg antager, at det ikke altid har været lettest. Der var jo nok sommetider lidt spændte forhold mellem gamle Milter Madsen og navnlig sønnerne Mads og Niels Chr., da de blev voksne. Milter var sikkert i adskillige måder en dygtig mand. En foregangsmand var han på forskellige områder. I lærdom og dygtighed ragede han op over sognets mænd, der nok så op til ham. Han havde da også sognets offentlige bestillinger. Efterladte papirer viser, at han skrev en god håndskrift.

Den mest begavede af sønnerne var Poul Chr., der døde i en yngre alder. Næst ham var Mads vistnok den, der sad inde med de bedste evner, men han havde ikke faaet sine evner og anlæg skoledede.

Min moder og bedstemoder kom godt ud af det, de var begge gode kvinder med fin, sjælelig takt, elskelige, fromme, gudfrygtige kvinder, der levede deres liv stille og fordringsløst og gerne vilde unde deres medmennesker det bedste, ja deres øvrige medskabninger med. Men min moder gik aldrig op i de religiøse bevægelser, der efterhånden udviklede sig der på egnen. Grunden var ikke, at hun var for sløv der til, snarere at hun var for naturlig frisk til at være med i huhej, selv om det var på mode. Mens vi var små, kom hun ind til vor seng og bad os lukke vore hænder (folde dem), så bad hun Fadervor med os og sluttede med: »Gud hør vor suk, Gud os indluk udi

sit milde hjærte, Gud hør vor bøn og vær vor ven nu og i dødens smerte — amen«.

Jeg pintes imellem af den tanke, at min moder skulde dø, jeg kunde ikke tænke mig, hvordan jeg så skulde komme igennem verden. Min moder blev somme tider overfalden af nervøs hovedpine med opkastning og kunde da en kortere tid være meget syg.

Vogterliv.

Vi børn kom tidlig til at passe kreaturer, men det var ellers ikke ene løjer og legeværk at være »hjør« under Mads Miltersens kommando. Foruden køerne, der den meste del af tiden stod i tøjr, havde vi omkring 10 løsgående stude, og så var der fåreflokken. Køerne skulde lidt før aften slås løse, særlig hen på eftersommeren, for at bide i de blomstrende lyngtoppe, som de holdt meget af. Studene skulde den halve før middag græsse paa agermarken, resten af formiddagen og hele eftermiddagen i mosen, og der blev foreskrevet, hvilken plet de skulde græsse på den eftermiddag, for de havde ikke lov til at jasje over det hele eller et større stykke hver gang. I den øverste kant af mosen var der noget, som nærmest var en blanding af hede og mose. Dette var ikke indordnet med i de mindre pensum, som blev foreskrevet for hver dag, men når studene f. eks. skulde i »æ Narmoues«, skulde vi lade dem »soldler« dertil gennem et stykke af hedemosen. Dette at »soldler« består i, at de langsomt og ædende skulde rykke fremad mod det bestemte mål, i stedet for at drives dertil i rask drift. Fårene havde heden som deres, og de skulde ofte »soldler« over et stykke. Det var ellers forbudt, at studene kom i heden, den var jo for mager for dem, og de var heller ikke fristet dertil, undtagen der kom strejlelyst

(strejle = strejfe) over dem. I heden kunde der være tørveskruer og lynghobe, som de kunde gøre ulykker på.

Det var værst at være »studhjør«, for studene havde Mads Miltersen sin særlige opmærksomhed henvendt på. Som ungarl i hjemmet på Fastergård havde han studevæsenet som sit særlige domæne. Det var ikke nok for æ hjor at passe på, at de ikke gjorde fortræd ved at komme på forbudte steder, men der skulde videre sørges for, at de var i fuld virksomhed med at græsse.

Selvfølgelig måtte intet dyr gå over skellet og ind på naboens enemærker eller løbe i kornet. Det kunde jo ikke undgås, at studene bissede, men det skulde saa vidt muligt forhindres. Man måtte ikke komme hjem med kreaturerne inden den dertil bestemte tid, og da skulde de, om det skulde være »til måde«, være »udædte« og så trinde som en stoppet pølse. Æ hjor blev udrustet med en taske til sine mellemleder; denne taske blev oftest lavet af et gammelt støvleskaft, og saa var der en rebsnor i til at hænge over skuldrene. Drikke fik man sjældent med, det var for unemt at have en flaske eller ølkrukke; thi man havde jo ikke sådan nogen fast plads, men måtte være på færde alle vegne. Blev man tørstig, hjalp man sig på lignende vis som fårene og studene, tog imod hvad naturen tilbød, især hvor der var rindende vand. Æ hjor var så desuden udrustet med et tugteredskab. Det kunde være en svøbe, som bestod af et træskaft med et tyndt reb i enden, men oftest var det en kort stav på 3 kvarter til 1 alens længde og en tykkelse paa 1 à 2 tommere i gennemsnit. En sådan stav egnede sig ikke til at tampe med, da man ikke i åben mark kunde komme dyret på så nært hold, og det tillodes ikke, at man videre satte i løb efter et kreatur i længere tid, da

det vakte forstyrrelse i flokken; det var også for anstrengende; det kunde hænde, at man fik fat i halen på en synder, så blev den tampet med virkning. Den korte hyrdestav blev brugt som kastekæp, og man opnåede en øvelse i sådan kastning. Det gjaldt om at ramme på et ømt sted. Kunde man ramme i hovedet, da var det probat, men ellers sigtede man mest efter at ramme på bagbenene nedenfor knæet, og når man ramte, så dyret haltede deraf, så havde man gjort sine ting godt. Der kunde også bruges en sten at kaste mod dyret, særlig efter fårene.

I den tristhed, der var forbunden med det ensformige vogterliv, kom den barnlige fantasi en til gode. I ødet og tomheden fremmanede den genstande og levende væsener. Hist og her ragede store jordfaste stene op over jorden. En sådan sten blev et hus, en gård eller lignende, en grøn plet blev en mark, stier blev til landeveje, en brink omgiven af lavninger blev en ø i havet, grøfter blev til floder. Så stærk må slige fantasiindtryk have præget mig, at jeg den dag i dag om natten i drømme kan blive hensat i et eventyrligt land fra min barndom, hvor jeg ganske tydelig ser mosen med dens mindste enkeltheder afspejle sig. I det hele er det tit, at jeg i drømme henflyttes til mit barndoms hjem. Jeg ser da gården fra forskellige synspunkter, særlig fra vest, og jeg ser inde i gården de mindste enkeltheder, ser mine forældre, især min far der, og undres over, at han endnu er til, da det også står for mig, som han skulde være død.

Sammen med det alt anførte fremmanede den barnlige fantasi levende væsener, mennesker man traf sammen med, handlede og forhandlede med. I en sådan forhandling førte man selv ordet både på egne og deres vegne. Kort sagt, man snakkede med sig selv. Men

det var jo flovt, om nogen skulde høre, at »jen snak-
ked med sæ'sjel«, for det ansaas for pjokkeri.

Ensomheden og tristheden kunde også lægge en
sygelig tåge om en. Sådan overfaldtes jeg imellem af
den tanke, hvis min moder skulde dø, hvordan skulde
jeg så udholde at leve. Og i det hele kunde jeg gruble
over, hvordan jeg vilde tage det, når engang hun døde.
Jeg mindes engang, at ensomheden greb mig med et
sådant tungsind, at der formelig lejrede sig et mørke
i og omkring mig, og jeg syntes at stå på randen af
sindsforvirring. Jeg gik ved den østre ende af den vej,
der fører over mosen til Bjerrebo, og så på de gum-
lende kreaturer. Som i fortvivelse satte jeg pludselig i
løb op over heden, op imod nogle mennesker, der pluk-
kede lyng; jeg følte, jeg skulde til mennesker og kunde
ikke være ene. Men bedst som jeg var i firspring, gik
formørkelsen over, jeg standsede løbet og gik atter
roligt tilbage til mine undersætter. I drømme ser jeg
også imellem gården Bjerrebo og henflyttes dertil.

Den tids skoleliv i Faster.

Degnen Aaes havde selvfølgelig sine gode sider, og
han mente vistnok, at han var ualmindelig dygtig og
betragtedes også nærmest som sådan. Efter den tids
pædagogiske syn og den daværende seminarieuddan-
nelse kan dette vel også til en vis grad være beret-
tiget. Men han havde også sine mangler. Han læste
kun lidt og fulgte ikke videre med i tidsudviklingen
og havde kun lidt forståelse deraf. Han var tør og
uden forståelse af barnenaturen. Hans retfærdigheds-
sans var afstumpet, så han vidste godt at gøre forskel
på børnene, eftersom der af en eller anden grund skulde
tages hensyn til hjemmet, de var fra. Det lille svage
menneske var barbarisk med sine straffe og straffemid-

ler, hvor han turde anvende dem. Balles lærebog var for ham noget guddommeligt, og at katekisere i syv lange og syv brede var hans ideal, og han var heller ikke uden begavelse til den kunst. Men han drev også på sin vis på, at børnene kom frem i nyttige kundskaber, særlig retskrivning, men han vilde ofte stile for højt i forhold til børnenes fatteevne. Om vinteren underviste degnen to klasser samtidig. For at dette kunde lade sig gøre, benyttedes de dygtigere børn af ældste klasse til bihjælper for yngste, en levning fra den indbyrdes undervisning. I den allerførste tid, jeg gik i skole, havde vi endvidere som levning fra denne undervisningsmetode tabeller til indøvelse i stavning med dertil hørende lange pegestokke m. m.; men selve systemet i hele sin udstrækning har jeg ikke været med til. Det havde jo kun en kort levetid og blev næppe ret mange steder indført i hele sin omfang.

Religionen havde første pladsen i skolen. Rollerne imellem skolens to klasser blev fordelt således: Efter at man samlet havde sunget morgensang, fattede ældste klasse deres tavler og skrev over »æ grond«, det vil sige, man opskrev på sin tavle indholdet af den katekisation, der den foregående dag var holdt over leksien i Balles lærebog. Imens hørte degnens yngste klasse på deres leksier i lærebog og bibelhistorie og katekiserede med dem over leksien i lærebogen. Derpå tog en bihjælper fat i yngste klasse, der kom til at skrive. Ældste klasse skulde nu være færdig med deres afhandling, de blev rettet på den måde, at en stor fik en mindres at læse og omvendt. Enhver kom derefter på sin plads, og degnen udpegede forskellige til at oplæse deres skrivi.

Da jeg en tid havde været i øverste klasse, blev jeg en af de villegere til denne skrivekunst. Jeg sad

ved siden af Jens Møll, en søn af Kræ Bæk i Slumstrup mølle. Jens gik i FASTER skole for gode ord og betaling, fordi han havde nær til den skole, men meget langt til Sædding skole, hvortil Slumstrup mølle hørte. Jens Møll var ikke stiv i »å skryw øwer æ grond«, derfor henvendte han sig til mig som sin sidekammerat om hjælp. Jeg skrev så ikke alene min egen afhandling men samtidig dikterede jeg ham hvert ord, han skulde skrive, og det selvfølgelig således, at det blev to forskellige afhandlinger. En havde nemlig aldeles ikke lov til at se efter og afskrive efter en anden. Skønt det ellers var forbudt at tale sammen i timerne, også hviskende, så degnen gennem fingrene med vort hviskeri; han så naturligvis godt, hvad der foregik og hvorfor der hviskedes mellem os, men skulde nok lade være med at sætte Jens i rette og derved støde Kræ Bæk. Jens var da også en ordentlig og skikkelig fyr. Sommetider blev denne dobbeltskrivning mig for drøj, og jeg afviste Jens ved at sige: »Du kan også sagtens selv finde på noget at skrive«. Men så kom der stikkende under bordet et eller andet »godt«, som Jens fra hjemmet var rigelig forsynet med, og så smeltede mit hjærte, og jeg måtte holde for igen.

Ældste klasse gik derefter over til næste akt, det var leksiehøring og katekisation. Det var dagens glansnummer. Det var lærebogen dette angik. Bibelhistorien blev der ikke gjort så stor stads af. Den skulde ikke ramses op ordret, nej den skulde der ikke katekiseres over, den skulde fortælles. Formiddagen sluttedes for ældste klasse med skrivning eller stil, og imens læste yngste klasse. Både i yngste og ældste klasse gik læsningen for sig på den måde, at man læste det foresatte afsnit igennem, alle på en gang med skraldende stemmer, så det var helt øredøvende at høre

på, derefter læste hver enkelt et stykke op. Middagen, der var dagens gyldneste tid, varede 1 à 2 timer. Når det var muligt, var de fleste ude at lege. Vi legede vel forskellige lege, men den mest brugte var »å ta ul atter æ foer«. Eftermiddagsarbejdet bestod for »æ stour klås« i regning, diktat, læsning, høres på historie (danmarkshistorie og måske bibelhistorie), skriftlæsning m. m. — Geografi var ikke et hjemmefag, men blev indøvet under en bihjælperes ledelse, ved at et par hold i læsetimen kom hen til vægkortene. Vi havde tre skrivebøger, en til daglig skrivning, en til retskrivning, begge hjemmelavede med karduspapirs omslag; nr. 3 var en skrivebog med kulørt omslag; den kaldtes skønskrivningsbog, og i den blev der skrevet hver lørdag formiddag. Efter endt skriveprøve i den, fik degnen alle bøgerne frem for sig og gav dem nummer, eftersom skriften var god til, og samtidig karakter. Ved den lejlighed var vi meget interesserede i, hvor højt vi kunde komme i rækken.

Degnen gav sig ikke synderlig af med at undervise den enkelte, dette udførte bihjælperen; derimod hørte han den enkelte og gjorde en runde omkring i klassen for at undersøge hver enkelts arbejde. Han drev stærkt på de reale fag, holdt god orden, nøjagtig kontrol og fordrede meget arbejde af børnene.

I de korte vinterdage blev vi i skolen til mørket faldt på, men når dagene blev lange, fik vi fri før solnedgang. Da fik vi et lille frikvarter hen på eftermiddagen, hvori vi spiste et stykke fra middagen levnet mellemmad. Når vi kom hjem fra skolen, stod der levning fra middagsmaden og ventede på os. Når dette var sat til livs, fik vi et pusterum, inden der måtte tages fat paa leksierne. Vi fik imellem en hjemmestil. Således husker jeg en sålydende opgave: Til hævn

vær en snegl, til velgerning en fugl«. Derover skulde vi skrive en filosofisk afhandling, uden at degnen med et ord havde givet os vink om forståelsen. Jeg havde ikke spor af begreb om, hvad der lå gemt i denne opgave. Det traf sig, at N. Bendtsen kom til mit hjem, da jeg sad og spekulerede over opgaven. Han fik den for sig og gjorde et udkast til besvarelse, men det forekommer mig, at jeg trods dette endda ikke forstod opgaven rigtig.

Degnen Aaes skrev en ganske god håndskrift og havde praktisk greb på at ordne undervisningen, men han sad som sagt ikke inde med egentlig lærdom. Han var selv en tarvelig regnemester og kunde vistnok overmåde lidt af historie og geografi. Jeg mindes ikke at have hørt ham foredrage eller fortælle det mindste i så henseende, ligesom han heller ikke læste op for os. Alt af den slags måtte tilegnes ved selvlæsning gennem lærebøgerne. Den tids seminarister blev da heller ikke i mindste måde oplærte i at fortælle. De fik en mindre lærebog, som de lærte udenad. Og så blev de særdeles indøvede i at katekisere, og de blev i det hele terpet i rationalistisk religion.

Aaes var legemlig svag. Han så ikke med højre øje. Hans venstre arm var forkrøblet. Der havde dannet sig en sær benkapsel uden om overarmen, så armen var stiv i skulderleddet. Men dette hindrede ikke, at han kunde lange en lussing ud med denne krøbling af arm. Højre arm var frisk, og den brugte han da også flittig og med eftertryk til at svinge prygleredskabet. Det almindelige tugteredskab var en temmelig lang lineal. Synderen skulde stå med foldede hænder, vendt imod ham; så langede han med kraftige slag ned på de stakkels hænder. Hændte det, at fyren snappede hænderne fra hinanden, så slaget ikke ramte dem,

havde han et behændig træk og langede den snedige en med linealen på siden af hovedet. Den, han ret havde nænne til, blev slået over hænderne med kanten af linealen; slaget på kæberne blev i reglen med linealens flade, men han brugte også, når det onde i ham rent tog overhånd, da at slå med linealens kant. Han behandlede for resten linealen som en kriger sin sabel. Undtagelsesvis blev tampen brugt, det var, når straffen skulde være iøjnefaldende frygtelig. Adskillige, især fattige børn, blev mishandlet i Faster skole. En gang slog han næsten et øre løs på en dreng angående en påstand mellem ham og knægten om, hvorvidt Fjølstervang hørte til Vium eller Vørgod; drengen havde nok ret i sin påstand, men degnen vilde have ret, og da han ikke kunde vinde sejr ad overbevisningens vej, greb han til linealen; øret blev på en lille stump nær hugget løs fra hovedet.

Ingen, jeg ved, blev dog i den grad mishandlet som Jens Fattighus. Han var fra fattighuset, der lå et stykke mod øst fra Fastergård. Dette hjem var ikke et mønstehjem. Jens var en skikkelig fyr, som ikke gjorde en kat fortræd, hverken i eller udenfor skolen, men han var tungnem til sine leksier og ked af denne bestilling. Da det var en forbrydelse ikke at kunne sin Balles lærebog til punkt og prikke, og Jens oftest ikke kunde sin og stod og hakkede i det, var degnens had til ham blevet permanent. De dage, han ikke fik prygl i skolen, er vistnok snart talte, navnlig mens Jens var i mellemalderen. Som følge deraf mødte drengen op med frygt og bæven, når han skulde høres, og det gjorde ikke stillingen bedre. Til daglig brug blev han behandlet med linealen, og til ham brugte degnen ikke linealens flade, men kant, og det hændte, at den var rettet op, så kanten var næsten skarp. Under en så-

dan behandling kunde der på drengens fingre af slagene blive knuder så store som bylder. Når fyren af rædsel for slagene på de ophovnede fingre snappede hænderne fra hinanden, slog degnen ham med linealens kant ind på siden af kæberne. Det er sært, det ikke gik galt. Vi andre børn var vidne til slige scener, vi skulde jo se retfærdigheden ske fyldest; men degnen opnåede rigtignok, at vi fik afsky både for ham og hans hensynsløse brutalitet. Jeg tænkte, og det gjorde nok flere med mig, at sådan behandling kunde jeg ikke have stået for; jeg var løben ud af skolen, koste hvad koste skulde. Jeg og ligestillede børn kunde jo også sagtens, vi havde forældre i bags hånden, men det havde en sådan sølle fyr ikke, han var nødt til at lægge krop til og finde sig i pinen. Hjemmet kunde ikke tale til hans forsvar.

I sin rædsel for hvad der forestod, gjorde Jens forsøg på at slippe ved at skulke fra skolen. Når han var kommen så langt fra hjemmet, at han ikke kunde ses derfra, stak han en anden vej. Men Aes var ikke sådan at løbe fra. Der blev fra skolen holdt øje med fyren. En dag så vi, at han ved Fastergård stoppede sin skolevej og tog en anden Retning. Der blev da udsendt et par store drenge (Povl Stokholm og Povl Nargård) efter ham. Da knægten opdagede, at der blev gjort jagt paa ham, satte han af ad hjemmet til. De to forfølgere traf ham i hans hjem, fattighuset, han var sprungen op i en alkoveseng, hvor han stod skrigende og stålblå i ansigtet af rædsel. De to halede ham ud og trak af med ham og afleverede sejerstolte deres bytte til degnen. Nu standsede undervisningen, og der blev holdt rettergang. Degnen holdt først en lille højtidelig tale og efter at have rettet nogle spørgsmål til delinkventen, afsagde han dommen, der lød

på ni slag tamp. Degnen forenede i sin person den dømmende og udøvende Myndighed. For at slagene kunde få tid til ret at virke, skulde de inddeles i tre hold med tre i hver. Synderen blev kommanderet i position. Han skulde indtage en stærk krumbøjet stilling med strambuet ryg. Degnen svang den ret tykke fastsnoede tamp og slog af alle kræfter ned på delinkvens rygstykker 1—2—3. Synderen blev derefter kommanderet hen i en krog i skolestuen, hvor han skulde indtage samme krumbøjede stilling med nedhængende arme, som da han modtog slagene. Sådan stod han en halv times tid og måtte så frem igen for at modtage de næste tre slag. Derpå atter hen at indtage krumstillingen. Derefter igen frem at modtage den sidste portion med efterfølgende krumstilling. Da han havde indtaget krumstillingen efter sidste tampning, stod han og klynkede. Degnen gik hen til ham og siger: »Hva, klynker han, hva klynker han for, gør'et ondt?« — »Ja«, siger knægten. — »Hvor gør'et ondt?« — »Der«, siger drengen og viser med hånden på det ømmeste sted på ryggen. Degnen tog da til med knyttet næve at hamre løs på det ømme sted.

For ret at vise os sin ubegrænsede magt og myndighed, kunde han hoverende sige: »Jeg har magten, jeg skal minsandten ogsaa vide at bruge den«.

Om vinteren var der biskolelærer i Faster nordre skole, dertil brugtes en ulært bondekarl. Men om sommeren gik hele sognets børn til degnen i hovedskolen. Ældste klasse gik een dag og yngste klasse een dag. Skoletiden var da fra kl. 6 morgen til 12 middag. Det kunde være en drøj tur, især for de mindste i yngste klasse at komme på farten så tidlig om morgenen, dem der boede over en halv mil borte. Man kæmpede da ogsaa i skolen en fortvivlet kamp med

søvnen. Faldt en af gutterne i søvn, kunde degnen li-
ste sig til at give ham nogle smør på hovedet med
linealen. Det vil da sige, dem han turde behandle så-
ledes. Så sad man med ryggen mod bordet på så høje

Lærer Milthers. (Ca. 1910).

bænke, at benene hang og dinglede, og fødderne kunde
ikke nå gulvet. Benene kom i denne stilling til at sove.
Det kunde være en sand tortur en varm sommerdag i
den kvalme stueluft uden ordentlig ventilation. Mest
pinagtig syntes jeg læsetimen var. Vi brugte jo at læse
med høj skraldende stemme i munden på hverandre,
inden vi blev hørt. Jeg brugte da at vrikke med mun-
den, så det kunde se ud, som jeg læste, men læste
ikke. Andre gjorde måske ligeså.

I skolen og sammen med fine folk sagde Aes jeg
til sig selv og talte bogret, men sammen med bønder

sagde han a og talte bondsk. Vi blev især dresserede foran eksaminerne, for skolen skulde glimre. Han var ikke at spøge med i de dage, da forberedelserne gik for sig. Når vinterskolen sluttede, og konfirmanderne skulde forlade skolen, holdt han en moralprædiken, der var beregnet på at skulle gøre indtryk og trænge til marv og ben i os. Da havde vi pligtskyldigst at græde, helst så de salte tårer i strømme flød ned af kinderne for at vise, at talen gjorde virkning. Det var nu ikke altid så let. Man hjalp sig da på den måde, at man vædede fingrene med spyt og dannede der med en tårevej ned fra øjnene, når degnen ikke så det. Jeg tyede også til den udvej.

Aaes vilde gerne stå højt for de overordnede myndigheder. Han spurgte konfirmanderne ud om, hvordan præsterne forklarede dette og hint. Mens gamle konsistorialråd Vilstrup selv udøvede præstegangen, og degnen da spurgte os, hvad er troen? skulde vi svare: »Troen er en bestandighed i det der håbes og en fast overbevisning om det, som ikke ses«. Det var nemlig gamle Vilstrups forklaring til troen. Da han senere fik sin søn Chr. Vilstrup til kapellan, havde han en anden forklaring til bestemmelse af troen, og nu fik vi skolebørn den lagt i munden. Den lød således: »Troen virker et nyt åndeligt liv i hjerterne, den hellig Ånds gerning og værk, som griber og fastholder nåden og frier fra den evige død«.

Religionsundervisningen var helstøbt gammelrationalistisk, alt skulde forklares, således at man kunde tage og føle derpå med næverne. Treenighed er en enhed, der virker på tre forskellige måder, ligervis som vor sjæl. Vor sjæl er een, men den virker gennem forstand, villie og følelse. En anden endnu mere håndgribelig forklaring var: Treenighed kan ligned ved

et haglkorn. Et haglkorn består af is, sne og vand, de former sig til en enhed i hagelen, sådan består treenigheden også af en trehed, der i forening danner en enhed.

Jeg var engang til bispevisitats i Borris Kirke under hans højærværdighed biskop Daugård i Ribe. Han stillede i silkeskrud og havde brystet besat med kors. Degnene i Faster og Borris, Aaes og Jepsen, stillede i spidskjole foran indgangen til kirkegården for at tage imod den høje herre, der ankom i lukket Vogn. Jeg ser tydelig billedet for mig af de to degne, da de lukkede vogndøren op og den højærværdige viste sig. De krummede sig da og bukkede så dybt, at de ligenede to store hunde med nedhængende hale.

Aaes havde en skreven bog, som kaldtes »æ grondbog«, den var skreven på seminariet og var en udvikling af Balles lærebog. Denne bog betragtede vi som indbegrebet af den højeste menneskelige visdom. N. Bendtsen, der var ret dygtig i skolen og skrev en god håndskrift, havde også en »grondbog«, der enten var ordret efter eller skreven på grundlag af degnens grondbog. Jeg havde den hjemme til beskuelse, men fik den ikke gennemstuderet og endnu mindre afskreven.

Degnen Aaes led meget i de sidste år, han levede. Der gik benedder i den benkapsel, der havde dannet sig om venstre arm. Jeg var en vinter som ueksamineret hjælpelærer hos ham under hans sygdom. Da kom han engang imellem ind i skolen, men deltog ikke i undervisningen. Dette var min første indvielse til skolegerningen.

Aaes døde af skørbug. Da han var død, blev han næsten sort i ansigtet. Betegnende rejste en del af hans elever et minde på hans grav — et jernkors.

Læsning, religiøse og kirkelige forhold.

Det var i min barndom fattigt med sund næring til den barnlige fantasi. Når mændene kom sammen, var deres tale mest om studehandel. Men det kunde da også hænde, at der kom mennesker i mit hjem, som der blev ført anden samtale med. Min fader var ikke uinteresseret i at tale om og drøfte forskellige ting. Når det hændte, at samtalen kom ind på andet end handel og hverdagspråt, luskede jeg til for at låne øre til samtalen. Med læsning der kunde interessere var det også grumme småt. Min fader havde nok en slags interesse for kundskaber, men at anskaffe bøger eller blade gjorde han ikke. Der kunde endog gå lang tid hen, at vi ikke så meget som havde en avis. De bøger vi måtte tygge i til skolen var tørre. Balles lærebog, som var vor hovedbog i skolen, var i visse måder slet ikke en dårlig bog, kun at den aldeles ikke egnede sig til barnelæsning, og den måde, den blev brugt på i skolen, gjorde den endnu mere forkastelig. Efter det forord, som indledede bogen, at dømme, var det heller ikke Balles mening, at bogen skulde bruges på den skændige måde, som den blev brugt på.

Omkring ved den tid, da jeg gik til præst, blev der oprettet en lille bogsamling i sognet til udlån. Sognefoged Jan Lauridsen forestod udlånet den første tid. Det varede noget, inden jeg kom med i denne læseforening, min fader satte sig vistnok imod, han var på dette som på andre områder mærkelig aparte. — Det var, såvidt jeg husker, ved min moders hjælp, at man endelig fik adgang til disse bøger. Det var jo en hel herlighed at få noget i hænde, som et barn eller ungt menneske kunde få til livs med appetit.

De forskellige lysstråler, der hist og her havde begyndt at bane sig vej, var temmelig ukendt og ufor-

stået. Noget af bondevennernes politik var ved at melde sig, takket være Jens Clausager, men den opfattedes nærmest som bondelig standspolitik, hvad den tildels også var. Med hensyn til det religiøse var der også stilstand. Den rationalistiske teologi var væsentligt trængt igennem, takket være præst og degn, den levede og åndede man i, ja man levede og åndede for resten ikke, man var nærmest indkapslet deri som muslingen i sin skal. Af religiøs bevægelse meldte sig noget, der havde sit hovedsæde i Herningegnen; en del af min bedstemoders familie der var ledere deri. Det lille parti, som sluttede sig dertil kaldtes »dømmere«. Jeg husker af deres skrifter, at de uden videre for dømte de børn til fortabelse, som døde uden dåb. Bevægelsen fik ingen Betydning her.

Det var muligvis kort efter, at jeg havde overstået konfirmationsalderen, at der på initiativ af præsten blev fremlagt en liste til underskrift for dem, der ønskede »konventssalmebog« indført i menigheden til afløsning af den »evangelisk kristelige«. Jeg tilligemed en anden ung fyr satte vor navn paa denne liste til fordel for den ny salmebog. Da min fader fik mit Navn at se der, kan det nok være, han kom i hæsnisk. Han slyngede hårde trusler over mit forvovne, syndige hoved, så jeg for at undgå noget forfærdeligt, måtte have mit navn udslettet igen. Min fader var en modstander af ombytningen. Det var vist ikke af kærlighed til den »evangeliske«, men snarest fordi ombytningen vilde medføre bekostning, og bekostninger var min fader en modstander af. Han var ikke begærlig eller gerrig, han kunde godt finde sig i, at en Indtægt gik ham forbi, men han var bange for udgifter. — Den nye salmebog blev imidlertid indført.

Fra gammel tid havde det vistnok været skik at

læse til og fra bord. Denne skik var imidlertid gået af brug, indtil der blev lidt religiøs bevægelse, så op-
toges den igen i mit hjem ved middagsmåltidet, vistnok på initiativ af min fader, men i stedet for, som naturligt var, at han havde fremsagt bordbønnen, så blev det os barneknægte, der blev ordret til denne bestilling. Jeg var slet ikke glad for dette ordførerskab, især naar der var fremmede til stede. Fremsigelsen fik da også mere form af en ramse end af en bøn og havde ikke ret meget af højtideligt over sig.

Min fader havde en vis religiøs sans; det havde forresten hans brødre Peder og Niels Chr. også. Han fik engang fat i en gammel, tyk, gudelig bog i Bjerrebo; den blev en tid hans kæreste læsning. Titelbladet var borte, så man kunde ikke se, hvor bogen stammede fra. I Bibelen læste han derimod sjælden. Vor Bibel var en gammel en, underlig i sine udtryk og stil. Vi holdt aldrig egentlig husandagt. Når de voksne gik til alters, fik de ikke lov til at spise sig mætte, inden de drog afsted; de skulde møde halvfastende. De fik en af de tykke kringler med smør på og en kop kaffe; dette ansås for passende. At møde frem mætte blev betragtet som at gå uværdig til herrens bord. Når Altergæsterne gik ned fra knæfaldet til deres plads i kirken, gik de stille og andægtige med sammenlagte hænder. Unge H. Vilstrup brugte ved tilsigelse af syndsforladelse at udtrykke sig således: »Såfremt I af hjertet angre og fortryde eders synder og i en stadig tro henflyr til Guds barmhjertighed og derhos love at ville leve et bedre og skikkeligere levnet herefter, da på Guds og mit hellige embedes vegne *efter den magt og myndighed han selv har givet mig her ovenfra til at forlade synder på jorden*, tilsiger jeg eder alle eders

synders nådige forladelse i navnet Gud faders, Gud søns og Gud helligåndes.

Konsistorialråd Vilstrup var Præst i Borris-Faster i min drengetid. Hans hustru var datter af hans formand, Krarup, der havde fået seminariet i Borris oprettet. Hun var vistnok en praktisk og dygtig Husmoder. Jeg mindes ikke at have set gamle Vilstrup på prædikestolen eller hørt ham prædike. Derimod mindes jeg at have set ham i skolen. Præster kom den gang oftere i skolen udenfor eksaminerne og gjorde i det hele mere deres indflydelse gældende, end præster nu gør. Vilstrup holdt kapellan. Den første var hans søn, Christian Vilstrup. Han skal have haft tungt ved at nå frem til eksamen. Han var en pæn og tiltalende mand at se til og var vistnok også rar af gemt. Han brugte briller, og når han prædikede, drejede han uafladelig hovedet højre-venstre, venstre-højre; det så da morsomt ud med lysbrydning i brillerne. Den næste kapellan hed Fr. Vincens Gad. Han var langtrukken og kedelig i sin prædiken, og så havde han en sær hikkende måde at tale på. Han stammede egentlig ikke, men det var ligesom ordene vilde smutte fra ham og synke ned i maven. Folk lo ad ham. Han var kapellan, da jeg gik til præst. Når han sad inde i konfirmandstuen og pragerede med os konfirmander, havde han så travlt med at skrabe sine negle med sin kniv og så spise det afskrabede, hvoraf intet turde spildes.

Det var en gammel tradition, at der skulde stå kamp mellem drengene fra Faster og drengene fra Borris. Traditionen tro indtog vi den første dag hver på sin side en udfordrende kampstilling. Den største dreng fra Borris trådte frem, og en af vore på lignende størrelse mødte ham; men det var snart klart for alle, at

drengene fra Borris var drengene fra FASTER langt underlegne, og så gik det siden ret fredeligt. Vi konfirmander var bænkede i den gamle præsts studereværelse. Der var stillet bænke langs om ad siderne i værelset. Jeg sad i alt fald en tid med ryggen op ad den varme kakkellovn. Varmen var til tider næsten uudholdelig, så det var sært, at ikke fedtet i mig smeltede, eller jeg tog skade deraf, men måske gjorde jeg det også. Konfirmanderne fik deres plads på kirkegulvet konfirmationsdagen, eftersom de var dygtige i kundskaber. Jeg fik øverste plads blandt drengene. Der var imidlertid to — en fra Borris og en fra FASTERLUND — som gik mig nær på klingen, og de var meget fremtrædende. På konfirmationsdagen opbød jeg da al min kraft for ved overhøringen på kirkegulvet at vise, at jeg havde min plads med rette.

Før min konfirmation havde jeg måttet nøjes med trøje som overklædning; men til denne højtidelighed havde jeg fået figurfrakke. Det var allerførste gang, jeg stillede i diplomat. Min konfirmation foregik i FASTER kirke, og bagefter havde vi et lille gilde i mit hjem til ære for mig.

Jeg trådte så ind i de voksnes rækker og holdt nu ikke af at blive kaldt dreng længere. Hændte det, at en plumpede til at kalde mig dreng i stedet for karl, skurrede det i mine Ører. Jeg var da også temmelig stor af min alder.

Ligesom man pligtskyldig skulde græde, når degnen holdt sin prædiken ved vinterskolens slutning, således skulde tårerne også rende på konfirmationsdagen, når præsten søgte at røre hjærtets strenge. Bedst var det, når ikke blot tårerne strømmede, men at de ledsagedes af suk og hulkende lyde. Jeg husker ikke, om jeg præsterede de skyldige tårer; vi drenge havde jo

mindre let ved at øse af tårekilderne. I det stykke kunde vi ikke måle os med pigerne.

Først jeg kan huske, var der en kraftig sang i Faſter kirke, og det var der vistnok også i Borris kirke. Juledag, når kirken var fyldt med ældre mænd og kvinder, kunde der ret være højtid over sangen, og allermest, når man istemte salmen: »Jeg som et barn mig glæde vil og sjunge i det høje«. De gamle sang med flere sløjfninger, end melodierne har i koralbogen, men disse sløjfninger forhøjede deres velklang. En del af de gamle melodier blev også sunget noget forskellig fra, som de senere er bleven ansatte i Bergſgreens koralbog. Denne kraftige kirkesang var væsentlig en efterdønning fra seminariet i Borris præstegård. Seminaristerne skulde møde i kirken for at opøves som kirkesangere. I det hele havde den gamle seminariuddannelse sin opmærksomhed stærkt henvendt på den praktiske uddannelse. Der blev så ligefrem foretaget styrkeprøver mellem seminaristerne og sognets kraftsangere, hvem der kunde tage tonen fra den anden. Muligvis har der også været mer eller mindre uoverensstemmelse mellem melodierne, sådan som de blev sunget af seminaristerne og af sognefolkene. En gang var der en blandt seminaristerne, som også skulde sættes til vægs. Men da mængdens stemmer truede med at overdøve og tage magten fra hans, satte han pludselig melodierne en tone eller så i vejsret, i alt fald så højt, at ingen kunde følge ham i de høje toner. Samme seminarist døde i en ung alder af brystsyge, efter at han var kommen ud af seminariet.

Degnen Medum i Borris var vistnok en kraftsangere, og så vidt jeg ved, underviste han i sang på Borris seminarium.

Ungdomstid.

Efter konfirmationen måtte jeg opøve mig i karlebestilling. Jeg kom snart for en væsentlig del til at følge hestene, og da vi til pløjning og harvning kun brugte et spænd, kunde hestearbejdet strække sig over lang tid. Vi havde nok et spænd stude, men det blev brugt så lidt som muligt. Vi havde kun een plov, et hæsligt uhyre at arbejde med, en tohjulet Indretning. Hjulene var nu ikke så uefne, men selve ploven var halvvejs en umulighed både for trækdyrene og for plovkarlen. Men den var stærk, og min fader holdt hånd over den, skønt han i vissomda skældte ud over, hvor dårlig den var lavet. Jeg spekulerede på, hvordan man dog skulde bære sig ad for at få den kørt i stykker, men den var ikke til at overvinde; man kunde køre mod sten med den, den holdt lige godt. Jeg har pløjet mange td. land med samme plov og brækket en stor del hede op med den.

Vor hedejord var ikke nem at opbrække, for den var så fuld af sten, både store og små. Når jeg var hjemme med hestene for at bede, tog det imellem for lang tid, inden jeg blev færdig med min fortæring, for jeg sad da gerne og læste i en historiebog, når den var at få. Så kom min fader ind med ordre, om jeg ikke snart kom og spændte for igen, »æ bester håd opædt«.

I de første af mine karleår var vi ellers meget dårligt udstyret med karlehjælp. Vi havde kun een fuld voksen karl, mens vi for adskillige år tilbage havde haft to fuldtud voksne karle, og den karl var endda en ret tarvelig en til bestilling. Han gik under navnet »Kræ List«, fordi han tog så listelig på sin bestilling. Vi sakkede da også bagud for naboerne med vor bestilling.

Krigsåret 1864 var et strengt år også for mig. Vor karl var i løbet af vinteren bleven indkaldt som soldat, og nu måtte jeg være ene karl i gården. Foruden vor egen bedrift måtte vi tillige med andre gårdmænd gøre arbejde for de boelsmænd, der var indkaldt. Navnlig faldt det mig drøjt at grave hedetørv, jeg var jo ikke vant til en del af det grovere arbejde. Jeg måtte grave vore egne, og vor hede var muldet og stenet. Desuden måtte jeg sammen med øvede gravere være med på husmandslodder. Vi kunde være ni stykker og gik i sped efter hinanden, ligesom når man slår hø.

Mine ældste søstre hjalp til, hvor de kunde, med markarbejdet. Høslettet måtte jeg for en stor del besørge. Vi havde betydelig høslet. På en del af hjemmen var der vandingsanlæg. I en del deraf var der en mængde påledningsrender. For at få enhver tot græs med, måtte man ved slåningen følge disse render i stedet for at gå på tværs over dem; men dette sinkede slåningen. Derfor brød jeg reglen og gik frem i skår uden at ændre dem. Derved kom hist og her til at stå en tot græs. Da min fader blev opmærksom på det, for han i harnisk. Jeg indlod mig selvfølgelig i mundhuggeri med ham. Jeg husker, at han i sin hid-sighed skældte mig ud for en »sølle Worm«.

Mens krigen stod på, var min fader og jeg i det sildige foraar gået ud på Skjern enge for at sammensrive og opbrænde noget Siv og andet, som i vinterens løb var sammenskyttet på en forhøjning på vor eng. Da vi kom i nærheden af Skjernbro, så vi, at fjenden i store kolonner rykkede frem sydfra ad vejen fra Tarm til Skjern over broerne over Skjernå. En større mængde ryttere var ankommen til Skjernbro, og navnlig var gæstgivergården Skjernbrogård stærk opfyldt. Jeg foreslog min fader, at vi skulde lægge

vor vej ad gæstgivergården. Han var ikke ret dristig ved at komme fjenden så nær, men jeg overvandt hans betænkelighed, og vi rykkede fjenden ind på livet. Det viste sig da også, at der ikke var spor af fare. Vi gik imellem de fremmede soldater, som var det på et marked. Det var Østrigere, der var ankomne, rigtig pæne folk i smukke uniformer. De medbragte 3 store stude, som skulde slagtes til soldaternes forplejning. Den største af dem var en tamp så stor, at jeg ikke har set mage. Min fader målte dens højde ved at gaa hen til den og lægge hænderne med kanten til sin pande, så var hånden i højde med studens manke. De unge krigere spadserede gemytlig omkring, snakkede og lo, og ikke en gjorde os eller så meget som en kat fortræd. En af dem satte for morskab sin spore til siden af den store stud. Disse tre stude var plovstude fra böhmen, blev der sagt.

Allerede før konfirmationsalderen lånte jeg en Violin af min farbroder Peder Miltersen; det var en værre en, den var i sig selv simpel af kaliber. Så havde den været sprunget i limningen og var sømmet sammen med småstifter. Der var næsten ikke tone i livet på den. Vi havde et år Hans Skomager til karl, han var spillemand, men han kunde ikke give undervisning i musik, han kendte ikke noder, men spillede kun vildt. En enkelt gang vovede jeg at tage hans Violin, sikken herlighed det var at stryge på den, for der var toner. Jeg husker en middagsstund, jeg tilbragte med at stryge violinen, at vi havde et frygteligt tordenvejr. Vandet flød i strømme og løb forbi vor gård som en antagelig bred å. Lynet havde slået ned oppe på vore agre, et stykke fra gården, og havde svedet græsset af i flere stråler ud fra et enkelt punkt. Jeg tog mig det vældige tordenvejr let, skænkede det ikke en

gang så megen tanke som konen, der havde en datter gift og bosiddende i Nebel. Under et heftigt tordenvejr opsendte hun denne fromme bøn: »Å Worhær, bewår endda wos å djes i Nevvel«!

Efter at jeg var bleven biskolelærer ved Easterlund skole, fik jeg en rigtig god violin og fik undervisning i musik hos Jens Chr. Vig, men jeg drev det aldrig til noget større på musikkens område.

Jeg holdt ikke videre af det bondearbejde og var heller ikke særlig skikket dertil. Jeg var mere anlagt for tænkning og for at spekulere selv.

Jeg syntes, jeg trængte til lys over et og andet i tilværelsen. Der var begyndt en religiøs bevægelse, og tanken droges så mest i den retning. Jeg spekulerede på, om der ikke måtte findes en bog f. eks., som kunde lyse op over forholdene. I Astrup samledes nogle unge mennesker til opbyggelse og sang i pietistisk retning. Jeg kom også en gang med, men det kunde ikke ret få hold i mig og gribe mig, som det syntes de var grebne. Jeg gik i rette med mig selv og foreholdt mig selv: »Det er klart, du er ikke, som du skal være«. Men desuagtet kunde jeg ikke ret slutte mig til dem, og jeg følte mig som et sort får i flokken.

Da degnen Aaes blev syg, blev jeg hjælpelærer hos ham. Da var jeg 20 år. Denne virksomhed tiltalte mig, jeg var glad ved skolearbejdet og vist ikke uden anlæg for gerningen. Da jeg kom til at holde skole i Easterlund, kom jeg en del sammen med de unge mænd Mads Astrup og Anders Vestergård, og vi drøftede meget den politiske Situation. De var modstandere af grundlovsforandringen i 1866. Min fader var også en afgjort modstander deraf. Han var i det hele anlagt for radikale anskuelser og kunde godt tænke selvstændigt og klart. Da det stod på med grundlovs-

forandringen, husker jeg, at vi en dag samlede sten på marken, og i mangel af anden tilhørerkreds holdt han foredrag for mig og udviklede sine anskuelser om denne sag: »Når fællesskabet ved afståelsen af hertugdømmerne er hævet, så må også fællesforfatningen for kongeriget og hertugdømmerne være bortfalden, vi har da kun at vende tilbage til junigrundloven, som gælder alene for Danmark«.

Familieskabet med Clausagerne, der var stærk interesseret i politik, bidrog nok en del til den større interesse for politik, idet der oftere var lejlighed ved sammenkomst til drøftelse deraf. Mads Astrup fortalte, at han spurgte A. Clausager, som da var folketingsmand: »Hva æ den Berg for en jen«. — »Å, de er en sølle dejn«, svarede Clausager. Da var Berg endnu ikke kommen frem som politisk fører. I Herning var begyndt at udgå et blad, som for en del leddedes af en ungarl fra Assing. Dette blad havde Mads Astrup og jeg. Det slog til lyd for fri politiske anskuelser.

Skønt min skoleundervisning som biskolelærer var fuldtud på højde med mine forgængeres, følte jeg trangten til at lære mere. Det var foreløbig nærmest min tanke at gennemgå et kursus på Staby højskole og så en tid holde skole om vinteren og være ved landarbejde om sommeren. Imidlertid havde senere rigsdagsmand Thomas Nielsen, der var lærer i Birk ved Herning, fået begyndt en lille højskole i Hammerum og dertil knyttet et friseminarium. På denne skole kom jeg i foråret 1868. Det var vistnok for største delen efter min faders tanker, at jeg kom dertil og ikke til Staby. Han har måske tænkt: skal der være gilde, så lad der være gilde. Vil han være lærer, så lad ham helt og holdent være lærer.

Lærervirksomhed og læreruddannelse.

Da jeg kom til at holde skole, tabte jeg lysten til ungdomsfjaseriet, og der blev nu mere sans for alvorlige tanker i forskellige retninger. Skolevæsenet i Fæster var således, at sognet var delt i to distrikter, »æ søndersoun å æ narsoun«. I søndersognet var hovedskolen med den fastansatte lærer; i nordsognet var der kun biskole med lejet lærer; det var degnen i søndersognet, der antog biskolelæreren til nordsognet. Før min lærertid var der kun lærer i nordsognet om vinteren, om sommeren gik alle sognets børn til hovedskolen. Sommerskolen var kun en formiddag til hver af klasserne. I min lærertid blev det forandret således, at der blev holdt skole i nordsognet også om sommeren. Oprindeligt var der omgangsskole både i søndersognet og nordsognet. Efter at der var ansat lærer i søndersognet, var det kun i nordsognet, at der holdtes omgangsskole. Den slags skole blev ikke holdt i dertil indrettet lokale, men bøndernes dagligstue var skiftevis lokale. Børnene sad ved langbordet, hvor også folkene samledes og indtog deres måltider. Efter omgangsskolens ophør blev der lejet lokale til skolehold i nordsognet. Før min levetid holdtes skolen i en stue, der var indrettet dertil i Niels Chr. af Fæsterlunds lade. I min tid var der skolestue i en ende af Kræ Kjærs stuehus. Skolestuen hos Niels Chr. var vistnok meget tarvelig; den hos Kræ Kjærs var ganske ordentlig.

Den første vinter lejede jeg Ophold hos Kræ Kjærs. Den anden vinter flyttede jeg til Niels Chr.'. Den første vinter havde jeg lidt konflikt med en mand for hans søns skyld. Jeg havde givet knægten et par pik på hovedet, fordi han ikke kunde sin leksie. Det tog faderen mig ilde op og kom til mig i denne anled-

ning og klagede. Jeg var ved denne lejlighed noget spids og spurgte ham i en drillende og spydig tone, om drengens hoved var slået i stykker eller havde taget skade. Følgen blev, at manden tog drengen ud af skolen og sendte ham til Bølling, hvor han havde familie. Da degnen Aaes fik det at vide, holdt han ubestregtet med mig. Min fader fandt også, at jeg havde ret. Han mente, at jeg snarere vilde være for sløj end for streng. Ellers gik alting godt for mig, jeg havde ikke andre ubehageligheder. Skønt skoleforholdene i Faster sogn den gang var tarvelige i forhold til, hvad de nu er, så var de dog betydelig bedre, end jeg først fandt dem i Bislev, da jeg 14 år senere kom dertil. Nu er Faster nordre skoledistrikt delt i to skoler med fast ansat enelærer i hver, og der er bygget tidssvarende skoler i hver, een i Astrup og een mellem Klokmose og Ejstrup. I pastoratets hovedsogn Borris var der også den gang kun een hovedskole med ansat lærere, og så var der en mængde biskoler med ueksaminerede lærere. Det var en tarvelig løn, man fik som biskolelærer, men man havde da heller ikke kostet noget på sin uddannelse; man mødte med den lærdom, man havde modtaget i børneskolen, og så satte man sig jo noget mere ind f. eks. i regning og lidt retskrivning.

At jeg kom til Hammerum og begyndte at læse på det lille friseminarium, som der var bleven begyndt, var vistnok uklogt. Det havde sikkert været rigtigere, at jeg først havde taget et kursus på Staby højskole og derefter søgt optagelse på et statsseminarium, f. eks. Jelling. Dels var det ukendskab til forholdene og maa ske noget de årlige eksaminer på et statsseminarium, der gjorde, at jeg ikke gik den Vej.

Forholdene i Hammerum var yderst små. Der var

bygget et hus med to små tarvelige skolestuer og et par værelser til en af lærerne. Der fandtes så godt som ingen hjælpemidler på skolen til afbenyttelse ved undervisningen. Da jeg kom på skolen, var der tre lærere, Thomas Nielsen i Birk, Kr. Jeppesen og en seminarist Holmgård. Thomas Niensens hu stod mest til politik. Kr. Jeppesen var den eneste af lærerne, der kunde ofre sig helt og holdent for seminariet. De to andre måtte også forestå undervisningen i Birk skole og om sommeren tillige i en biskole. Desuagtet blev der taget ret kraftig fat på undervisningen, det første år jeg var der. Navnlig leverede Kr. Jeppesen en meget god undervisning i sine fag.

Thomas Nielsen var en aparte størrelse at se til, men han sad inde med betydelige evner; han havde næsten for travlt og vilde have for mange jærn iilden. Han gav sig for lidt tid til tilstrækkelig grundig at sætte sig ind i og tilpasse sit lærestof. Derimod hørte jeg ham tale med børnene i sin skole, og det gjorde han godt. I »Danmarks land« skriver C. C. Clausen i sin omtale af Herning om et mindesmærke for Thomas Nielsen: »Sønden for baneskinerne ligger det store anlæg med et barbarisk-genialt granitstensmindesmærke for hedens gamle ven politiker Thomas Nielsen. Ud af kampestenen løser sig en overkrop, et frakkeopslag med et par armstumper og Thomas Niensens brede, grimme ansigt. Der er noget symbolsk i dette mindesmærke, det er som kulturen endnu arbejdsslidt og grov, der vokser frem af den gølge hede«. Ja, Thomas Nielsen var ingen skønhed, hverken hvad ansigt eller krop angik, og han var da også i høj grad ligegyldig med sin person. Hans undervisning var præget af hastværk. Blandt andre fag havde han historie og religion.

Kr. Jeppesen var søn af en mindre gårdmand, vistnok fra He ved Ringkøbing. I sin første ungdom var han ved bondearbejde og tjente som karl, kom derefter på Jelling seminarium, og efter at være dimitteret derfra, gennemgik han det såkaldte monradske kursus, der var bestemt til videre læreruddannelse og vistnok varede 3 år og endte med en eksamen, der hed den udvidede skolelærereksamen. Det var vistnok særlig sprog, naturfag og matematik, der på dette kursus blev undervist i. Jeppesen var en særdeles dygtig lærer. Han var samvittighedsfuld i opfyldelsen af sin lærergerning, var grundig inde i de fag, han underviste i, og havde evne til at fremstille klart og på tiltalende måde. Han er den dygtigste lærer, jeg har fået undervisning af, og den mand, hvis undervisning jeg har haft mest udbytte af.

Holmgård blev efter kortere tids forløb kaldet til lærer i Ørre ved Herning. Han havde musik og gymnastik med lidt mere. Efter ham kom en seminarist, der hed N. Petersen, han var dygtig til skrivning og tegning og havde også musik, men han var noget lad. Han blev også kaldet til embede, og så havde vi til musik en ung seminarist, der hed Birch.

Jeg var i Hammerum i ca. $2\frac{1}{4}$ år og tog første del af skolelærereksamen derfra. I de første ca. $1\frac{1}{2}$ år var der efter forholdene god gang i tingene i Hammerum, og jeg havde godt udbytte af opholdet der. Men så kastede Thomas Nielsen sig mere og mere over politikken og tabte interessen for skolen. Jeg blev misfornøjet med forholdene og tænkte på at tage derfra og muligvis opgive videre uddannelse til lærer; men da jeg talte med ham derom, overtalte han mig til at blive. Senere fik vi Rasmus Nielsen i hans plads.

Når jeg i den første tid kom hjem i ferien, syntes

mine søskende, at jeg var bleven en prægtig fyr, livlig og interesseret. — I en af sommerferierne tilbragte jeg en stor del af tiden med at afskrive en større bog. Det var optegnelser af zoologiske foredrag, som professor Schjødte havde holdt på landbohøjskolen, og som Kr. Jeppesen havde optegnet. Disse foredrag var som supplement til Lützens zoologi og var interessante og originale. Jeg har dem endnu. Jeg var jo kommen noget hen i årene, inden jeg kom til at læse; dette gjorde det i begyndelsen lidt mere vanskeligt for mig at komme ind i begyndelsesgrundene f. eks. af matematik. Men forresten havde jeg det ikke svært med at lære. Det har ikke ligget for mig at være en slider, en ren læsehest, men jeg kan desuagtet nok sige, at jeg var flittig, jeg tog tiden ret godt i agt. Den sidste sommer i Hammerum, da jeg skulde op til første del af lærereksamen, havde Thomas Nielsen svigtet os og helt og holdent overgivet sig til politikken. Vi, der skulde tage første del, kastede os så navnlig over de fag, som vi skulde op i til denne eksamen, og arbejdede iøvrigt særlig med de fag, som Jeppesen havde med os.

Sommeren 1868 holdtes den første lejrøvelse ved Hald. Vi var en del fra Hammerum, som gjorde en tur dertil for at se denne øvelse. Vi gjorde turen til fods; det var en drøj tur, og vi tilbagelagde det meste af vejen om natten, for det var kvælende varmt om dagen. Sommeren 1868 var det varmeste og tørreste år, vi i lange tider havde haft. Avlen stod da også alle vegne ganske ynkelig. Vi var ved denne lejlighed også i Viborg for at se, hvad seværdigt der var. Domkirken var da under restaurering.

De afsluttende eksaminer afholdtes den gang af en eksamenskommission. Seminarielærerne havde ikke med

den at gøre, og de afholdtes ikke på seminarierne, men i København, Odense og Århus. Vi fra Hammerum tog til Århus. Vi lejede en vogn. Jeg kunde have ventet en dag længere med at rejse, men for rejseselskabs skyld rejste jeg den dag før. Jeg benyttede første dag til at høre på eksaminationen, og dagen efter skulde jeg op. Naturhistorie var det første fag, jeg skulde op i. Jeg tilligemed en anden boede hos en ældre dame. Om morgenen som jeg skulde op hen på formiddagen, fik jeg imidlertid eksamensfeber. Jeg syntes grangiveligt, at håret brændte mig om ørerne, så jeg tydelig følte flammerne svøbe sig om mit hoved. Min kammerat skulde høre mig i geografi, men jeg havde glemt alt. Da han saa den tilstand, jeg var i, sagde han: »Du skal ha' en god toddy«. Han henvendte sig til værtinden og bad hende lave en toddy til mig, en der var kraft i. Jeg fik så en vældig toddy, et stort ølglas fuldt, og stak den inden vesten. Det hjalp, om lidt var jeg ved hægterne igen. Jeg klarede mig rigtig godt ved eksamen. I geografi fik jeg ug og i de andre fag mg.

Nu hørte seminarieundervisningen i Hammerum op. Dels, som omtalt, fordi Thomas Nielsen helt og holdent var gået op i politikken og blev valgt til folketingsmand, og dels fordi de seminarister, der skulde tage eksamens sidste del, for en væsentlig del gik ned og hjem. Det var nemlig folk, der var kommen fra andre seminarier, fordi de ikke kunde klare sig der. Vi, der havde taget første del, drog nu til Gjedved. — Det år jeg tilbragte i Gjedved, var et strengt år. På Grund af, at Thomas Nielsen havde svigtet os i Hammerum, var der store dele af historien, som jeg nu først skulde i lag med og gennemgå. Dertil kom, at det var nye lærere og nye forhold, man

kom til at arbejde under. Jeg kom ikke til at synes så godt om og havde ikke så godt udbytte af opholdet i Gjedved som i Hammerum i den bedste periode der. Der var ingen af lærerne, der kunde måle sig med Kr. Jeppesen.

Jeg fik en god første karakter og blev nr. 1 af hele holdet fra Gjedved, der bestod af 32, som indstillede sig til afgangseksamen. Jeg blev dimitteret den 26. juli, og den dag fyldte jeg år og blev 26 år. — Før eksamen skrev jeg hjem og forberedte dem på det værste. Sådan er nu min måde at være på, det var ganske vist ærlig ment. En længere tid efter stod eksamen mig i hovedet, så jeg om natten drømte, at der var endnu noget tilbage, og endnu kunde det gå galt.

Egentlig havde jeg lyst til at gå videre, og havde jeg været en del år yngre, var det vel også sket, skønt det sidste år havde taget stærkt på mig, så jeg foreløbig var træt af læsning. Jeg tog nu hjem for at lade Hvilen falde på mig. Men da jeg denne gang kom hjem, sagde mine søskende, at jeg havde forandret mig, jeg var bleven tør og mindre interessant.

Efterskrift.

De Erindringer, som det foregaaende er Uddrag af, har deres Forfatter nedskrevet i Aarene 1913—14. Han boede da i København, efter at han i mere end 32 Aar havde virket som Lærer i Bislev ved Nibe, hvortil han blev kaldet den 30. Oktober 1880. I Tiden 1871—80 faldt hans Arbejde derimod paa forskellige Steder, dels ved Højskoler og dels ved Børneskoler.

Fra Efteraaret 1871 til Foraaret 1873 var han Lærer ved Klank Højskole mellem Aarhus og Silkeborg; det efterfølgende Aar var han Hjælpelærer i Høver tæt ved Klank og derefter en kort Tid Lærer ved en

privat Drengeskole i Aarhus. Den 1. November tiltraadte han en Plads som Lærer ved Lundby Højskole mellem Nibe og Løgstør. Her var han i 2 Aar, hvorefter han — for at blive Børnelærer — tog imod en Vikarplads ved Vedersø Skole i Vestjylland, hvor han var i Vinteren 1876—77. Den følgende Vinter var han Lærer i Debelmose i Borris, medens han i Sommerne 1877 og 1878 opholdt sig i sit Hjem og deltog i Markarbejdet. Efter at han i disse Aar gentagne Gange forgæves havde søgt fast Embede ved det offentlige Skolevæsen — forgæves maaske som Følge af, at han havde virket ved Højskoler, »der ikke da var velset paa højere Steder« — tog han imod Opfordringen til at overtage Pladsen som Lærer ved en Friskole, der ønskedes oprettet i Ellede ved Kalundborg. (Samtidig hermed kunde han have faaet Plads som Morten Pontoppidans Medlærer ved Freerslev Højskole ved Hillerød). I Ellede virkede han i 2 Aar, fra November 1878, indtil han overtog Stillingen som Lærer ved Skolen i Bislev i Himmerland, den samme Landsdel, hvor hans Hustru havde sin Hjemegn.

Sine sidste Aar henlevede Lærer M. Milthers i København (Frederiksberg), hvor han døde i Sommeren 1916, knap 71 Aar gammel.

FRA SCHOUS HOTEL I BEGYNDELSEN AF AARHUNDREDET

HOTELFORPAGTER PETER SCHOU, STRUER

Ved *Peter* og *Christian Schou*.

DEN yngste af »de tre brave Brødre Schou fra Struer«, (som et Blad engang skrev i et Vælgermøde-referat) var *Peter Schou*.

Han blev født den 25. Oktober 1859 i Struer, og den raske Dreng tumlede sammen med sine Kammerater, deriblandt hans kun godt et Aar ældre Broder *Julius* ved Byens Havn og paa Faderens, den gamle Konsul *Mads Schous* Tømmerplads. Efter Konfirmationen kom han i Lære hos Smørgrosserereren *Peter C. F. Hansen*, Horsens. Da han var udlært, aftjente han sin Værnepligt som Artillerist, og derefter kom han, som saa mange andre Handelsmænd – ogsaa blandt Schou'erne – til Hamborg. Her blev han dog kun et Aar, hvorefter han fik Ansættelse hos sin Farbroder, Købmand *Henrik Schou* i Lemvig. Senere blev han Bestyrer af dennes Forretning, og ved Onkelens Død i 1888 købte han Forretningen, der laa i Vestergade, af dennes Enke.

Peter Schou havde nogle fornøjelige Ungdomsaar i Lemvig, hvor den flotte, unge Mand med de brede Skuldre og det aristokratiske Ansigt tog livlig Del i Selskabslivet. – Med Forretningen gik det imidlertid ikke særligt straalende, idet Handelen efterhaanden, bl. a. paa Grund af Vejforlægninger, søgte ind til Byens Centrum.

Det blev i en anden Branche, at Peter Schou satte sig et varigt Minde. Efter 4 Aars Forløb, i 1892, solgte han atter Forretningen og flyttede til sin Fødeby, hvor hans Livs Gerning kom til at ligge.

Først var det Meningen, at Peter Schou skulde lede den store Virksomhed »M. Schou & Søn«s *) Isenkramafdeling, men det blev snart i Forretningens store Trælastafdeling, at han kom til at virke.

Forretningens Tømmerplads laa paa Nordsiden af Østergade, hvor senere den kendte Schouske Ejendom blev opført til Kontor og Privatlejligheder.

Til den omfattende Virksomhed, som Firmaet »M. Schou & Søn« drev, hørte (fra 1860'erne) ogsaa Hotellet: Schous Hotel.

I Forretningens store aabne Gaard i den venstre Fløj laa Hotellet, en 1 Etages Bygning med Gavlen til Gaden. Bag ved Hotellet — til Gaarden — laa en »Kuskebeværtning«, der var endnu ældre end Hotellet.

I 1895 byggede Konsul Chr. Schou den nuværende Hotelbygning — den Fløj, der laa tilhøjre for Porten — og i 1899 opbyggedes den Del af Bygningen, der ligger til venstre for Porten, til Kolonial- og Isenkramafdelingen.

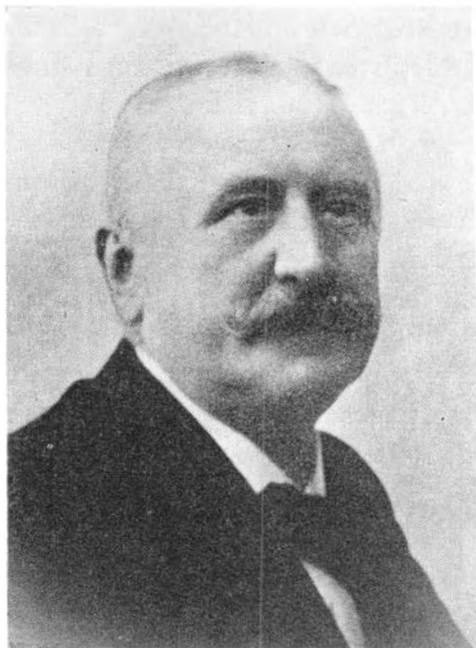
Indtil Aar 1900 blev Schous Hotel drevet af Bøjlesen, men den 1. Maj 1900 forpagtede Peter Schou Hotellet, og i de næste 23 Aar, nemlig til hans Død, hørte Schous Hotel og Peter Schou uløseligt sammen.

Det nyopførte Hotel vakte nærmest Sensation blandt de rejsende, og det en Sensation af den behagelige Slags. — »En gammel Rejsende fra Aar 1903« betegner det som »et Palads« med en Komfort, som de

*) Dette Firma var efter M. Schous Død i 1889 helt overtaget af Schous ældste Broder Christian Schou.

rejsende tidligere ikke kendte, med store og brede Mahognisenge med gode Madrasser, Centralvarme, store lyse Værelser ud mod Havnen.

Som Hotelmand var Peter Schou af den gamle Type,

Peter Schou.

som vel næppe mere findes, og som man vel kan sige, at Tiden er løbet fra, men som har fortjent en Mindeerene.

Han ledede Hotellet med Myndighed og udpræget Ordenssans. Altid jaketklædt, stilfuld og korrekt, altid til Stede paa Hotellet (undtagen naar den Schouske Rastløshed drev ham til at »løbe en Tur«). Altid omsorgsfuld for sine Gæster, at de fik de fineste Værelser — f. Eks. gik han selv til Havnen og købte Fisk.

Schou var tidligt oppe om Morgenene for at kontrollere, at alt kom i den rigtige Gænge. Efter en saa

dan lille daglig Runde kunde man se ham vandre med sit Haandklæde til Fjordbadeanstalten for at faa et forfriskende Bad.

Men skønt tidlig oppe kom han gerne sent i Seng. For naar det sidste Tog fra Thisted ankom sent om Aftenen, skulde det være gaaet underligt til, om ikke Schou stod ved Havnens Trinbrædt og tog imod.

Peter Schou forblev i mange Aar Ungkarl. Men derfor savnede Hotellet ikke den kvindelige, ledende Haand, som betyder saa meget for en saadan Virksomhed. Hotellets Køkken blev nemlig dirigeret af »Tante Line«, en Kusine til den gamle Konsul. Hun var Datter af dennes Farbror Holger, der var Lærer paa Thyholm. Peter Schou havde altid været Tante Lines Yndling, og hun gjorde i hans Tid Hotellets Køkken berømt viden om.

Hvad der især interesserede Schou ved Hotelvirksomheden var at sørge godt for de rejsende, som var Hotellets Gæster. I denne Henseende var han den fuldkomne Vært, ja, han var næsten mere for de rejsende, end man kunde tænke sig en Hotelvært være. Med mange af disse Mænd, der i Aarene før og omkring den første Verdenskrig repræsenterede Landets førende Handelsfirmaer – for det vilde være en umulig Tanke, at disse fine rejsende fra Moresco, Holger Petersen o. m. a. kunde bo andre Steder i Struer end paa Schous Hotel – sluttede han et nært Venskab. Disse »gode, gamle rejsende« var ofte kultiverede Folk og desuden elegant klædte, med høj Silkehat o. s. v. – Det var en kendt Sag blandt dem, at man paa Schous Hotel fik en særlig god Behandling og ekstra lækker Mad, og det var da ogsaa almindeligt, at de rejsende boede flere Dage ad Gangen i Struer og ekspederede de omliggende Byer med Domicil paa Schous Hotel.

Særlig om Søndagen stævnedes de rejsende som efter en stiltiende Overenskomst til Struer fra alle Nærbobyerne. Og saa nød man i fuldt Maal Hotellets berømte table d'hote. Man samledes i Spisestuen

Tante Line.

med de røde Vægge og den megen Stuk, og med »Onkel Peter« præsiderende for Bordenden, rigtig i sit Es, gjorde man Kaal paa 3 dejlige Retter Mad og Dessert. Til denne gav Værten et Glas Madeira, idet han hilste venligt paa alle Gæsterne. Menuen en saadan Søndag kunde f. Fks. være: Oksehalesuppe, $\frac{1}{2}$ Dusin Østers, Krikand og Ole Buhls Kage, og Prisen var i »de gode, gamle Dage« 2 eller 2,50 Kr.

Flere i denne Kreds af rejsende havde ejendommelige »Kælenavne« som »Jærnhenrik«, »Etatsraaden«, »Admiralen« og »Tonys Bror«. — Sidstnævnte skrev i Bogen »For 30 Aar siden« bl. a.:

»Der er en lille By... oppe ved Limfjorden... og her var et ganske storartet Hotel og en glimrende Seng. Det var hos Peter Schou i Struer... Jeg var altid glad, naar jeg saadan en Lørdag Aften steg ud af Toget i Struer... naar altsaa Schou vidste, at jeg kom, stod han altid paa Perronen og hilste mig velkommen med et muntert Smil. Saa skulde jeg jo have Aal til Aften... og her kunde man faa røget Aal og saltet Aal og stegt Aal og Aal i Gelé og Aal i Karry og Aal paa alle Ledder og Kanter, og da Aal og Peter Schou og jeg havde det tilfælles, at vi holdt meget af hverandre, saa var det jo en staaende Regel, at vi altid skulde have Aal, og der røg jo nogle lange Dramme ned til den fede Aal, og (bagefter) kunde vi lige saa godt sidde og sludre over et Glas Øl og vente paa Nattoget for at se, hvem der kom med det... og inden vi fik snakket færdig, var Klokken blevet mange... det kunde selvfølgelig godt hænde, at man blev dundret op den næste Morgen Kl. 8 af *Carl Prohaska* for Eksempel, som absolut vilde have en med paa en Tur paa Havnen... Saadan en stille Formiddag paa Schous Hotel var nu meget hyggelig og rar... jeg syntes altid, at Formiddagen var alt for kort... maaske kom det af, at der var saa god Gang i Portvinen.

Ja, i Struer var der altid Liv, ... maaske fordi her samledes en udsøgt Buket af gode Kolleger, som betragtede dette udmærkede Hotel som en gæstfri Station paa Vejen...«

Det var de gamle rejsende, der havde Peter Schous Bevaagenhed. Derimod havde unge, nybagte, smarte Handelsrejsende, der kom jagende fra den ene By til den anden og nød »3 Stykker med forskelligt« og iøvrigt optraadte, som om de ejede hele Hotellet, hans udelte Mishag, og han kunde, naar Lejlighed gaves, »skære dem ned« med skarpe, usminkede Bemærkninger.

Den lokale Forretning med Byens unge Mennesker, der nu spiller en stor Rolle for Hotellerne, og som forøvrigt ogsaa prægede Hotellet før hans Tid, interesserede heller ikke Peter Schou synderligt. Foreningsballer med Masseservering af »Kaffe med Brød« var ham vist nærmest en Pestillents, i det mindste i hans senere Aar.

Derimod vilde han gerne se nogle af Byens velmeritterede Borgere, f. Eks. til et Glas Formiddags-Portvin. Der var Stamgæster, der sjældent svigtede, og naar de var blevet bænkedede ved »Direktørbordet« — Peter Schous specielle Bord i Restauranten — saa var Schou veltilpas.

Men var der unge Mennesker, som Schou syntes sad for længe og drak og blev overmodige, saa skulde han nok faa dem bremsset.

Struer Bys finere Foreninger holdt selvfølgelig deres Sammenkomster og Fester paa Schous Hotel. Det gjaldt f. Eks. »Borgerforeningen« og »Foreningen«, af hvilke sidstnævnte arrangerede musikalsk Underholdning, Dilettantforestillinger o. l. Denne Forening eksisterede dog kun en halv Snes Aar.

Ogsaa Egnens store Landejendomsbesiddere havde deres Forening, som holdt til hos Schous. Den havde det romantiske Navn »Hjerter Dame«, men iøvrigt var det nok mere materielle Realiteter, der bragte dens Medlemmer sammen. — De, der gav Tonen an her, var Mænd som Olufsen, Quistrup, Peter Olsen, Gudumkloster, og Broderen Chr. Olsen (Nislev) paa Breinholt. Endvidere Hans Jørgensen, »Tangsgaarden« i Humlum, Jacobsen, Feldingholm, Bech, Ausumgaard, og Manden paa Rydhave. Ogsaa Byens ledende Forretningsmænd som Peter Schous Broder, Konsul Chr. Schou og Købmand T. W. Jensen kom her.

I »Hjerter Dame« blev der spillet Trekort til hen paa Morgenstunden, og der blev ikke sparet paa Champagnen.

Peter Schou blev ikke ved at være Ungkarl hele

Hertha Schou.

sit Liv. Da han var blevet næsten et halvt Hundrede Aar, kom hans Tur ogsaa. En af hans gode Venner i Byen var den tidligere omtalte Manufakturhandler Carl Prohaska, der døde i en tidlig Alder. Han havde en Søn, der hed *Carl Wilhelm*, og denne lille Dreng havde sin Gang paa Hotellet hos Peter Schou, som omfattede ham med en rørende Kærlighed. »Den, der tager Barnet ved Haanden, tager Moderen ved Hjertet«, — saaledes ogsaa her: Carl Wilhelms Mor, den smukke og statelige *Hertha Prohaska* (f. 28. August 1875 i Odense som Datter af Smedemester Wilhelm

Plantener) og Peter Schou blev efterhaanden gode Venner, og i 1907 blev de viet i København.

Ogsaa efter at Fru Hertha var blevet Frue paa Hotellet, vedblev »Tante Line« at lede det bekendte Køkken. Men der var nok af Opgaver for Fru Hertha, og i den næste Aarrække var det Triumviratet: Onkel Peter, Fru Hertha og Tante Line, der ledede og prægede Hotellet. Disse tre gjorde Hotellet til en hjemlig Oase for de mange ældre Forretningsmænd, hvis Arbejde medførte, at de den største Del af Aaret maatte være borte fra eget Hjem. Fra mange af disse gamle Forretningsmænd har lydt baade overstrømmende og vemodige Udtalelser om de gode Erindringer, de havde fra deres regelmæssigt tilbagevendende Ophold paa Hotellet i Struer, hvor Onkel Peter og Tante Hertha gjorde alt for at gøre Opholdet for dem hyggeligt. Og Tante Line sørgede for deres materielle Forplejning saa godt, at de mange Aar efter kunde tale med Begejstring om den Mad, hun trakterede dem med. De blev nærmest betragtet som hørende med til Familien, indtog deres Maaltider og tilbragte deres Aftener sammen med dem. At denne Gæstfrihed, som Hotellets velsete Gæster nød, ogsaa kom Onkel Peters udstrakte Familierekreds og gode, personlige Venner til gode, kan man vel tænke, og heller ikke disse vil glemme de gode, gamle Dage paa Schous Hotel og Onkel Peter og hans Families Trofasthed og Samfølelse med den forgrenede Slægt.

For baade fjernere og nærmere Slægtninge samt for hans nærmeste Venners Børn var han »Onkel Peter«, og for Postvæsenet i Struer var denne Adresse ogsaa nok.

Hans Forkærlighed for Børn var almindelig kendt. Allerede før Brylluppet havde han adopteret Carl Wil-

helm Prohaska. Man kan forestille sig Onkel Peters Rørelse, da den lille Carl Wilhelm ved Meddelelsen om, at hans Mor og Schou vilde gifte sig, sagde til sidstnævnte: »Vil du saa være lige saa god ved mig, som min rigtige Fader var«.

Den 16. September 1911 fik Ægteparret selv en Søn, der, opkaldt efter Faderens Broder i Skive, der var afgaaet ved Døden i Maaneden før, samt efter Faderen selv, fik Navnet *Julius Peter Schou*.

Onkel Peter omfattede sine Sønner med den største Kærlighed og Omhu og søgte at tilrettelægge deres Livsbane paa bedste Maade, idet han vel nok har haft en Følelse af, at det ikke vilde forundes ham at kunne følge dem, naar de som voksne selv skulde tage Livets Gerning op.

Peter Schou kunde paa fremmede virke lidt bøs. Men de, der lærte ham at kende, kom til at holde af ham. Folk, der har haft ham til Chef, giver tydelig Udtryk for, at de var meget glade for ham.

Som det ikke var ualmindeligt blandt Schou'erne var han en Mand med et temmelig barskt Ansigt, men med et kærligt Hjerte, ja naar alt kom til alt med et blødt Sind.

I sine senere Aar var Peter Schou Meddirektør i Struer Bank og sammen med Boghandler Smith Knudsen begyndte han i Hotellets Sal Filmsfremvisning, Struers første Biografteater.

Peter Schou blev ikke nogen gammel Mand, kun 63 Aar — og dog blev han ældst af de tre Brødre. I 1923 blev han angrebet af en Leversygdom, snart adviserede en Vattersot, at Hjertet ikke vilde mere, og den 20. Marts 1923 afgik han ved Døden.

Hans Enke flyttede til København, hvor hun og hendes Sønner stadig bor. Hotellet blev forpagtet, se-

ner købt af den nuværende Ejer Corvinus Andersen.

Peter Schous Adoptiv søn, Carl Wilhelm Prohaska, er nu Professor i Skibsbygning ved den polytekniske Lærestanstalt, Danmarks tekniske Højskole.

Sønnen Julius er Jurist. Han tog Embedseksamen i 1935 og blev efter et Aars Ansættelse i Finansministeriet den 1. Juli 1936 ansat i Københavns Politidirektorat, hvor han den 1. Juni 1941 blev udnævnt til Politikommissær. Den 27. December 1935 giftede han sig med *Lilly Parr*, f. den 8. August 1909 i Oslo. De har en Dreng, *Per Aage Schou*, f. den 8. Oktober 1936 i København, og en Pige, *Kirsten Vibeke Schou*, f. den 14. Marts 1942.

Den 19. September 1943 maatte Julius Schou som Politimand »gaa under Jorden«. Begge Sønerne var forøvrigt virksomme i det »illegale Arbejde« under Besættelsen.

JENS KAMP

1845—1945.

Af Peder Jensen.

CIRKA en halv km vest for afdøde Lærer og Historiker P. Storgaard Pedersens Barndomshjem i Stasdil ligger en stor, gammel Kæmpehøj. Indtil ca. 1872 laa den, som den blev dannet i Hedenold.

Men en Dag opdagede P. Storgaard Pedersen, der den Gang var ca. 11 Aar, at to Mænd var ved at grave i Højens Top. Drengen var meget interesseret i det, der her foregik, men han kendte ikke de to unge Mænd, der gravede. En Kammerat, der vidste bedre Besked, betroede ham da, at den, der ledede Arbejdet, var Jens Kamp. P. Storgaard Pedersen mindedes, da han fortalte mig dette, at der blev fundet nogle enkelte Genstande af Bronze, bl. a. et kort Sværd eller en Dolk. Man kendte jo ikke den Gang den nu brugte Metode for saadanne Udgravninger, ellers var der vel nok bleven lidt mere at fortælle om dette Fund.

Ca. 1 km sydvest for Baunen ligger Kampgaardene. Her blev Jens Kamp født den 11. Februar 1845. Et gammelt Sagn fortæller, at der en Gang har ligget en Kongsgaard her. Vi vilde vel i vore Dage bruge Navnet Vikingehøvding i Stedet for Konge. Stedet kan i alt Fald godt tænkes at have været Hjemsted for en saadan Mand og hans Svende.

I Valdemar Sejrs Jordebog kaldes Gaarden »Kampum«. Da Jens Kamp blev født, bestod Kamp af to

lige store Gaarde — samme Hartkorn: lidt over 5 Td. I den østre Gaard blev J. Kamp født. Hans Fader, Niels Olesen, var fra Opstrup i Stadil. At Niels Olesens Forfædre levede i Stadil, da Chr. IV var Konge, er sikkert nok — alt tyder paa, at de har levet der længe før.

Den af Slægten, J. Kamp mindedes bedst, var hans gamle Morfar, Christen Mikkelsen. Et af de sidste Aar, J. Kamp levede, formaaede en Ven, Lærer Østergaard, Sundbyvester, ham til at nedskrive en Række Minder. I dette efterladte Skrift, der nu findes i »Dansk Folkemindesamling«, er Christen Mikkelsen Hovedpersonen. Det er særlig fra ham, at J. Kamp har de gamle Slægtsminder. I Hardsyssels Aarvog 1941 er Chr. Mikkelsen omtalt Side 69 og 146. Det var ham, der blev digtet en Smædevise om, men det kom »Digterne« jo ikke godt fra, som Lærer A. Kaae har fortalt i den lille Afhandling om de to Ryttere i Tim.

Men nu maa Jens Kamp selv fortælle:

»Mine Forfædre, Ejere eller Fæstere af Kampgaard, kender jeg ikke synderligt til. Jeg kender Navnene i 6te Led, og det maa vel naa tilbage til Chr. IV.s Tid. En af dem, vistnok den ældste bekjendte, skal have været en dygtig Smed. Om en anden fortælles det, at han, der tidligere var Ejer af Kampgaard, men nu var sat paa Aftægt — han var da omtrent 80 Aar gammel — var saa yderst fattig, at han slet ikke havde Raad til at købe Brochmands Huspostille, som det var hans højeste Ønske at eje. Han gravede da Ler, æltede det med de bare Ben, og i et gammelt Ostekar strøg han deraf Sten, som han soltørrede og solgte«.

»Den af mine ældre Forfædre, jeg bedst kender, er Christen Kamp. Han var født 1763 og døde 1857. Han var født i Østerby i Madum Sogn. Da han blev

gammel, blev han en udmærket og livlig Fortæller, og jeg, som var en 10–12-årig Dreng, var, oftest uden at han vidste det, en lige saa ivrig Tilhører, thi som saa mange gamle Folk talte han nemlig med sig selv, især naar han tidlig om Sommeraftenerne var kommen til Hvile i den store Seng i Sovekammeret.

»Som Dreng havde han passet Faar i Madum Hede. Det gjaldt især om at holde Flokken sammen, thi hvis et enkelt Lam skilte sig ud fra Flokken, var Ulven der straks og nappede det. Af Ulve var der den Gang ikke saa faa. De skjulte sig især i de lave Egepurrer, som fandtes hist og her paa Heden. En Dag i Sommertiden, da han var en 13–14 Aar gammel, saa han en Ulv komme farende forbi og ind i et Krat, som var i Nærheden. Faa Minutter efter kom Skytten fra Thimgaard ridende i fuld Galop. Han spurgte Drengen, om han ikke havde set Ulven, og da han fik at vide, hvor den var, løste han en vældig stor Ulvehund, som han førte med i Baand. Hunden for da straks afsted til Krattet, og snart kom Ulven luskende ud. Jægeren var da paa sin Post og sendte den en Kugle lige i Hjærtet. »Æ Ul ga' en grov Hvæl fræ sæ«, sagde min Bedstefader, og han fortalte videre, at Ulven sprang 2–3 Alen i Vejret, da den fik Kuglen.

»Et andet Sagn fra Ulvetiden: En Husmoder fra Kampgaard gik i et eller andet Ærinde ud paa Marken. Hun var højt frugtsommelig, og det var almindelig Tro, at Ulvene især var slemme efter saadanne Kvinder. Ude paa Marken var der en lille Høj i Nærheden, og pludselig saa hun paa Toppen af Højen en Ulv, der satte sig paa sin Hale, stak Næsen lige i Vejret og hylede i vilden Sky. Hun vidste godt nok, hvad det betød. Den søgte at kalde andre Ulve til,

Jens Kung

thi naar Ulven var alene, var det meget sjældent, at den angreb Mennesker. Hun fik da travlt, tog en Greb, som laa paa Marken. Den stak hun dybt i Jorden, lod saa sit yderste Skjørt falde. Det hængte hun paa Greben og listede saa afsted hjemad, det bedste hun kunde, og det gik endda smaat nok. Som hun lykkelig og vel var kommen hjem, krøb hun op paa Hjalen over Køerne — et Loftsdække sammensat af løse Træstykker imellem Bjælkerne og tildækket med Hedetørv o. lign. Her kunde hun gennem en Luge i »æ Stænkov« — fremspringende Kvist med Luge — se ud imod Øst. Der var da 4 à 5 Ulve paa Østermarken, der hvor hun havde været, og Skjørtet var revet i Stumper og Stykker«.

»Christen Mikkelsen havde en Broder, Jens, der var ældre. Jens blev Soldat i København paa 4 Aar. Da dette var overstaaet, tog han Tjeneste hos en Brændevinsbrænder. Han døde imidlertid, og Enken blev efter nogle Aars Forløb gift med Jens Mikkelsen, der nu efter sin Fødeby, Østerby i Madum, kaldte sig J. M. Ørsted. Det gik mageligt i de Dage! I Københavns — den Gang lille, bitte — Vejviser for 1831 findes følgende: Ørsted, I. M., forhen Brændevinsbrænder, Ejer af Borgergade 88 (vistnok nuværende Nr. 42). Hans Hustru hed vistnok: Juliane Caroline Hoff. Dette Navn findes nemlig en Mængde Gange indskrevet i en Bønebog »Aandelig Tidsfordriv«, som i min Barndom fandtes i Kampgaard og var skjænket af hende til min Bedstefader tilligemed en lang, sølvknappet Stok, en lignende, som de, der var møderne i Revolutionstiden«.

»Christen Mikkelsen blev — ca. 1785 — taget til Soldat. Skjønt han havde Garderhøjde, blev han taget til Infanterist. Han tjente i 4 Aar og blev i den Tid

næsten ikke straffet, i alt Fald ikke korporligt. Han fortalte ofte om den forfærdelige Pryglestraf: Spidsrod. Selv har han vist været noget som Underkorporal, thi han fortalte, at han skulde give de menige Hasselkjæppen i Hænde, og han lærte dem da at knække Kjæppen inde i Haanden. Naar de da slog til, blev det kun til et lille Svip paa Ryggen af Synderen. Men — den blev opdaget. Min Bedstefader med flere Medskyldige fik alvorlige Stryg over Nakken af de bag ved staaende højere Underofficerer«.

»En Dag var der Revue. Chr. Mikkelsens Sidekammerat — saavidt jeg husker var han fra Mølgaard, Thim Sogn — var nylig kommen til Regimentet og ukendt med Forholdene. Prins Frederik (senere Kong Frederik den Sjette) skulde afholde Revuen. Han ilede med sine smaa raske Skridt mønstrende langs Fronten. Kom han forbi en Fane, blev den svunget over ham. Prins Frederik var altid en spinkel Person, ogsaa senere som Konge, men i 1785, da han lige var kommen til Styret, saa han vel nok nærmest ud som en Dreng. Da han (Prinsen) nærmede sig Niels Mølgaard — som jeg tror han hed — og min Bedstefader, udbrod Mølgaard: »Hvad Satan er det for en Spjelter?« »Hold Kjæft!« sagde min Bedstefader, »det er jo Kronprinsen«. Det vestjyske Ord »Spjelter« er rimeligvis det gammelnordiske, Piltur, en Dreng, Pilt«.

»Efter at Christen havde været Soldat i fire Aar, kom han hjem igen til Vestjylland. Da var netop hans Halvbroder bleven taget til Soldat, og Staklen var rent ulykkelig. Min Bedstefader vidste ikke rigtig, hvad han skulde gøre; men omsider sagde han: »Ja, jeg har været Soldat i fire Aar, saa kan jeg skuminsæl ogsaa være det i fire Aar til. »Saa kan du, Broder, ligge herhjemme og sylte Valle, saa meget, du

vil. »En god Madpose skal i sende mig hveranden eller tredie Maaned. Det vil jeg ha'!» Ja, det lovede de med Taarer i Øjnene, og saa blev stakkels Bror hjemme, og kom aldrig under Malicen«.

»Broderen, der slap for Soldatertjenesten, blev, saa vidt jeg husker, Gaardmand i Sønderup i Thorsted. Christen Mikkelsen havde rimeligvis ikke saa meget imod at blive Soldat i Kjøbenhavn. Nu kendte han alle Knebene og kunde straks fremtræde som en fuldt uddannet Soldat. Desuden havde han Broderen, Brændevinsbrænderen, i Borgergade. Det laa ikke saa langt fra Kastellet, hvor han nok laa, og her kunde han — desværre — faa sin gode Snaps, hvad han, som vel den Gang enhver Soldat, satte stor Pris paa«.

»Da han kom hjem i Midten af Halvfemserne, var han vel snart en gammel Karl. Et Par Aar var han Gaard eller Ladefoged paa Thimgaard. Siden blev han gift med Maren Kamp, der var Enke og Ejer af Kampgaard. Fra den Tid kaldtes han og skrev sig som: Christen Kamp«.

»Med Maren Kamp fik han to Stedsønner: Christen og Hans. De blev begge Soldater og var med i Napoleonskrigene i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede. Christen sendte fra Mecklenborg en mærkelig Kvindekappe hjem. Den gemtes siden i mange Aar i Gaarden, men blev nok saa omdannet til en vestjysk Konekappe. Christen gensaa ikke mere Fædrelandet, men døde af Tyfus i Mecklenborg. Hans Kamp svang sig derimod op til Fourer og Kommandersergent (lig med det nuværende Oversergent). Efter Krigen kom han til Fredericia, hvor han døde i Begyndelsen af Trediverne. Kort før Krigen 1848 flyttede Familien uden for Byen, hvor den lever endnu«.

»Christen har rimeligvis havt nogle Skillinger, da

den gamle Gaard vist var slemt forgjældet. I den mærkelige Periode – ialtfald hvad Penge og Værdier angaar – i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, gjorde Christen Kamp et Kup. Han skyldte 400 Rdl. paa Gaarden fra den Tid, hvor den blev Selvejendom«. (1792).

»Denne Gjæld blev han nu af med paa en snild Maade. Han havde to dejlige Fedekalve, som han solgte for 250 Rigsdaler Stykket. Med disse Penge udbetalte han Gaarden til Herremanden. Denne rasede, men maatte finde sig i det, da Forretningen jo var fuldkommen ligefrem og lovlig«. (Herremanden Brockdorff levede endnu paa den Tid i Ringkøbing, død 1819).

»Christen Kamp reddede altsaa Kampgaard for Slægten ved at ofre de to Fedekalve«. Han var næppe nogen dygtig Jordbruger. Naar han fik sin opkræmmede Hat paa, dertil Jakke og Knæbenklæder af Manchester (groft Fløjl) samt lange Støvler, saa var han saaminsæl – som han selv sagde – ikke til at putte i Næsen. Et saare uroligt Hovede var han. Han handlede og støjede omkring paa sin brune Hest, saa Gud maatte sig forbarme. Han solgte ogsaa gode Heste til Fr. d. VI.s Hær, men Priserne var jo kun sløje, nu efter Napoleonskrigene. Han handlede ogsaa med Svin, Kalve og Lam o. s. v., ja, han var utrættelig! Det var nu hans Lidenskab! Men han blev jo snart for gammel. Hvad havde ikke ogsaa dette Menneske gennemgaaet, fra han for Ulven vogtede Faarene paa Madum Hede, og til han blev Gaardmand i Kampgaard«.

»Som jeg før fortalte, laa han om Sommeraftenerne, naar min Moder havde faaet ham i Seng, og fortalte vidt og bredt om sit tidligere Liv. Jeg krøb paa Knæ-

ene hen til Sengen og hørte paa ham i Timevis. Det meste har jeg nu glemt«.

»Krigsbegivenhederne i 1848–50 fulgte han ogsaa med stor Interesse. En af mine Søstre sad altid i Væ-verstolen i den forreste Stue, og naar Avisen om Formiddagen var kommen, maatte hun altid læse den for ham. Jeg husker — det var Fredericiaslaget, hun havde læst om —, at han raabte: »Der kunde jeg minsæl have havt Lyst til at være med!« »Kunde du, Aldefaar? (Bedstefader). Nej, Aldefaar, nu er du bleven for gammel og kroget«. »Er jeg!« raabte Christen Kamp og rejste sig i sin fulde Garderhøjde og tog Geværgreb med Stokken«.

»Da saa Soldaterne endelig kom hjem, blev han meget vred over, at Regeringen ikke havde kunnet lade dem beholde den stakkels Uniform. Nu maatte de straks trække i de fattige Pjalter fra før Krigstiden, og disse var saamænd ofte simple nok, hvad jeg godt husker«.

»Men for at vende tilbage til Fortællingens Traad, saa kunde Christen Kamp hen i Begyndelsen af Aarhundredet ikke godt besidde Gaarden længere. Alt forfaldt, selv Husene, saa faldt de delvis sammen. Der maatte nye, friske Kræfter til. Da traf det sig i de samme Aar, vel omkring 1825, at en ung, kraftig Smed født i en Gaard i Opstrup i Stadil, kom hjem igen til Vestjylland. Han havde i mange Aar arbejdet som Smed nede blandt Friserne paa Sønderjyllands Vestkyst. Ofte fortalte han om, hvilke fortrinlige Smede af »Æggetøj« (d. e. Knive, Høleer og lign.) Friserne vare, og han havde gennem de mange Aar grundigt lært dem Kunsten af«.

»Christen Kamp, der giftede sig med Enken, Marren Kamp, havde i dette Ægteskab ingen Sønner, men

flere Døtre. En af disse skulde altsaa have Gaarden, og min Bedstefaders Valg faldt paa min gode Moder, Karen Kamp. Gamle Christen Kamp var ikke saa lidet erfaren i Verden, og han valgte uden Betænkning sin Datter, Karen, som den der skulde have Gaarden og pleje ham paa hans gamle Dage. »For«, sagde den gamle, kloge Christen Kamp, »hun er minsæl den af mine Døtre, som har det bedste Sind«. Karen Kamp blev saa gift med min Fader, den unge Smed Niels Opstrup, der antog Navnet Kamp. En Skønhed var han ikke, thi han havde havt Børnekopper, men han var en god og klog Fader, og min Moder elskede ham.

»Først foretog han en grundig Revision af Dyrkingen af Gaardens Jorder. Dernæst oprettede han et Teglværk i nogle gamle, værdiløse Lergrave. Han saa straks, at godt Ler var der nok af, men Lerlaget var hidtil kun bearbejdet paa Overfladen. Den nye Teglovn kunde tage ca. 10,000 Sten, men regner man lavt til en Begyndelse 10 Rdl. for Tusindet, bliver det straks 100 Rdl. for en Brænding Sten, hvad den Gang var mange Penge. I Almindelighed – men naturligvis med lidt forøget Folkehjælp – blev der nu brændt 30–40,000 Sten om Aaret, og det gav jo min Fader lidt Penge i det lille, blaa Skab, som sad i Panelet ved hans Seng. Men min Fader viste, at Penge, som man lader yngle paa en fornuftig Maade, blev til Velsignelse. For de Penge, som blev tilovers, købte han Tørvelodder og Marskeng. Til vor Gaard laa Engene langt borte. Som Følge af Afstanden maatte vi i Høstletten meget tidlig af Sted. Aftenen i Forvejen var Leerne »haared«, d. v. s. Æggen var udbanket med Spidsen (»Pennen«) af en Hammer, og det ansaas for en vanskelig Sag at gjøre det godt. Der hørte megen Øvelse til; jeg lærte det aldrig. (Oldforskerne mener,

at Broncesværdene skjærpedes paa samme Maade). Den eneste Sommer jeg som 17-aarig var med til at slaa Hø, gik jeg og sled med en ækel, kort og bred engelsk Le. Den havde nær taget Livet af mig. Den Bevægelse til venstre, hvor det gjælder om med Opbydelse af alle Kræfter at føre Hugget igennem det ofte tætte og høje Græs, gentages jo i Dagens Løb vel de Tusinder af Gange. Naar da om Natten Legemet skulde finde den nødvendige Hvile, — Ruts! Paa en Gang gør Legemet i Søvn den samme krampagtige Bevægelse fra højre til venstre, og Søvn er afbrudt. Selv ældre Folk kan lide af den Art Krampe, men for unge er den især meget svækkende. Der kunde skrives meget mere om dette dejlige Liv i Engene og i de duftende Hølader, som vi Drengene den Gang førte.

Allerede som Dreng havde Jens Kamp Lyst til Bog. 18 Aar gammel kom han til Staby Højskole som Elev. Det blev en Vækkelsestid — ny Udsyn aabnede sig for ham. Forstanderen J. A. Sørensen havde en stor Evne til at paavirke Eleverne, saa ny Egne af Aandslivet aabnede sig for dem. Tidlig følte Kamp sig draget af de gamle Folkeminder, Fædrenes Sprog og Historie.

Det var i Foraaret 1863, at han kom til Staby Højskole. Men da Efteraaret kom, blev en ung Lærer ved Ulfborg Hovedskole indkaldt til Krigstjeneste, da der kom Bud efter Jens Kamp. Han følte stærk, at han ikke magtede den Opgave, men den ny Sognepræst L. T. Gjerløff støttede ham, saa det gik nogenlunde, men da Foraaret kom, vendte han med Glæde tilbage til Staby Højskole. Der var kun faa Elever paa Skolen de to Aar, Jens Kamp var der. Forholdet til Forstanderens Hjem blev derved mere fortroligt. Vinteren 1864–65 er J. Kamp Lærer i en Omgangs-

skole i Thorsted. Da Efteraaret 1865 kom, drog han til København for at gaa paa Blaagaard Seminarium. En Arvepart efter Faderen, der var død i 1855, blev brugt paa Seminariet.

En gammel Kammerat, S. Mikkelsen, Tønning, mindedes ham godt fra den Tid og skriver: »I Førstningen passede han rigtignok sine Timer, men det var rede ikke længe, da det, han fik, var ham alt for lidt. Saa sad han i Stedet for og læste paa Bibliotekerne og kastede sig med megen Iver over det, der netop i Øjeblikket interesserede ham«. »Han drak ikke den Gang, men førte ellers et uregelmæssigt Liv«. Det var særlig de gamle Folkeminder, han ikke kunde slippe. Men ogsaa Sprog gav han sig i Kast med — endog Zigeunernes Sprog. Men det var jo ikke just det, Censorerne ønskede at høre lidt om ved Eksamensbordet. Der gik det da heller ikke særlig godt. Han fik kun anden Karakter. Mere havde han nu heller ikke ventet, men fandt dog, at der var gjort ham Uret, da han fik tg for sin Stil, da han selv mente, »at han kunde skrive bedre Stil end de Herrer Censorer«. Det var ikke Selvfølelse, han manglede.

I en Aarrække var han Højskolelærer — 1868 til 1871 paa Røgind Højskole i Østjylland. Han frydede sig i den dejlige Natur, der her omgav ham. Samtidig med, at han passede sin Lærergerning, fandt han her Lejlighed til at pleje sine Særinteresser — særlig Folkeminderne. Eleverne gav ham gode Bidrag til Folkemindesamlingen, der voksede fra Aar til Aar. Herfra sendte han ogsaa Bidrag til Prof. Svend Grundtvigs store Arbejde paa det samme Omraade. Efter at have aftjent sin Værnepligt 1871–72 kom Jens Kamp til Høng Højskole som Lærer November 1872. Det var en Aften først i November, at han kom til Høng.

En af Eleverne nedskrev senere Mindet om denne Aften: »Lampen var ikke tændt – det var i Skumringen – Jørgensen holdt Foredrag for os, da bankede det paa Døren ind til Skolestuen. Paa A. Jørgensens: »Vær saa god!« kom en høj, bredskuldret Mand ind. Vi kunde ikke se ham tydelig paa Grund af Mørket, men da Jørgensen kom ham nærmere og hørte hans Stemme, udbrød han: »Nej, er det dig, Kamp? Hjærtelig velkommen! Se her er vor ny Lærer, Karle! Sæt dig hen paa Skolebænken lidt, til vi bliver færdig med Foredraget, saa tænder vi Lyset, at vi kan se paa dig«. Ja, da vi fik Lyset tændt efter Foredragets Slutning, kan det nok være, vi saa paa ham; men han saa os noget fremmed ud, og der var vist flere, der tænkte som jeg: hvad skal vi egentlig med denne stille, alvorlige Mand, vi har jo nok i Anders Jørgensen.

Ja, der gik egentlig nogen Tid, før vi kom til at forstaa ham; han havde, før han kom til Høng, staaet ved sin Fæstemøes Grav, saa han var jo ikke meget livlig, og de Fag han havde – Geografi og Regning – var det heller ikke. Men han blev dog efterhaanden vor gode Ven, Kammerat og agtede Lærer, som vi tit søgte op til for at spørge ham til Raads. Saa var han for Resten i samme Situation, som da han kom ind i Skolen første Gang, vi kunde knap se ham; hans Værelse var lille og lavt, og han var en ivrig Ryger, saa Tobaksskyerne skjulte ham næsten for os«.

Alt tyder paa, at vi her staar ved et Vendepunkt i Jens Kamps Liv. Hvem den Kvinde var, der havde lovet ham Ægteskab, ved jeg ikke. Men at Gud søgte at drage ham ind til sig gennem det, der her mødte ham, er jeg ikke i Tvivl om.

Naar man sidder og læser Forordet til hans Bog »Danske Folkeminder« – 1876, da er det let at mærke,

at den Mand har følt sig draget af Livets stærkeste Magter og har gaaet med Længsler efter at hjælpe den danske Ungdom frem mod de høje Maal, som enhver god Højskolemand søger, i Ord og Gerning, at aabne de unges Sind for. Det var jo under denne dragende Magt, at Jens Kamp var inde, da han gik derovre i Staby og senere. Det er derfor med Vemod, man standser ved Aarene 1872—74 i hans Liv.

I 1874—76 var Jens Kamp Lærer paa Grundtvigs Højskole »Marielyst«. At vi allerede i den Tid møder den nedadgaaende Linie i J. Kamps Liv vidner et Brev fra hans Elev paa »Marielyst«, afdøde Statsminister I. C. Christensen, om. Han skriver: »Desværre kan jeg ikke fortælle stort om Jens Kamp. Jeg mindes ham som en flink og velbegavet Lærer. Hans Undervisning var klar og livlig, og han havde et godt Greb paa at omgaaes de unge — ogsaa udenfor Timerne i Henseende til Brydelag og sligt. Men allerede den Gang var hans smaa Udflugter ind til Kammeraterne i Byen ikke gunstige for ham, hvilket jeg dog ikke finder Grund til at komme nærmere ind paa. Efter mit Højskoleophold har jeg ikke senere truffet ham«.

Dette Brev er skrevet i 1929.

Som ovennævnte Forord til »Danske Folkeminder« viser, søgte han dog endnu at holde Idealets Fane højt. Forordet er underskrevet: »Grundtvigs Højskole ved København i Juni 1876«.

Ogsaa her er han i Samarbejde med Eleverne for at øge sin Mindesamling. Det er vist nok de unge, han lettest kan faa til at fortælle om gammel Overtro og Sagn. Men det er hos de ældre, han finder de rigeste Kilder. Men det er ikke altid let at faa Tungebaandet løsnet hos de gamle, »da meget endnu er helligt for de ældre«. Den, »der ikke er født blandt

Almuen, har sjældnen nogen Anelse om, hvilken Rolle den gamle Tro endnu ofte spiller i det daglige Liv. Her kommer jeg uvilkaarlig til at tænke paa en lille Begivenhed fra det daglige Liv i Vejen Sogn i 1882. En ung Pige fra et godt Hjem — der ikke længere levede i »den gamle Tro« — kom i Tjeneste i Nabolaaget, hvor det var en ældre Husbestyrerinde, der havde Tøjlerne i sin Haand — uvidende og overtroisk var hun. Alt i Hjemmet var gammeldags. Den unge Pige blev en Dag sat til at hakke Kød med en Økse og lagde den paa Bordet ved Siden af Kødet. Straks den gamle saa det, rev hun Øksen ned med en skarp Bemærkning om aldrig at lægge en Økse paa Bordet. »Naa da«, udbød den unge Pige muntert, »hvad betyder det?« Og fik til Svar: »De ved a et, men de ved a, hvis æ Øjs ligger o æ Bord, aa æ Baan ligger i æ Ild, saa skal æ Øjs først aa æ Bord.« (Se Side 114).

I 1877 blev Kamp Lærer paa Bogø, hvor han fandt en god Høst til sin Mindesamling — en kort Tid var han ogsaa Lærer paa Høng Højskole, Fyn. Men i 1880 blev han kaldet til Sundbyvester paa Amager som Tredielærer.

Ved Siden af sin Skolegerning brugte han flittig sin Pen til andet Arbejde. Foruden Arbejdet med Mindesamlingerne skrev han i Højskolebladet om »Dansk Provinsejendommelighed og Provinsfølelse« — (1881). Endvidere skrev han i »Dansk Husflidstidende«, »Aftenposten«, ja endog i »Illustreret Tidende« — (1882). I Datidens Almanakker findes der flere Smaa- fortællinger fra hans Haand.

I 1882 er han forlovet med Juliane Neergaard — Snedkerdatter fra Odense — 1884 blev de gift. Hendes Søster var gift med Bagermester senere Borgmester Jacob Marstrand i København.

Da denne vidste lidt om, at Jens Kamps Pengesager stod daarlig, tilbød han at betale hans Gæld før Brylluppet, men Kamp kom ikke frem med det hele. Da Regningerne saa efter Brylluppet kom, gav det Anledning til Ufred i Hjemmet — værre blev det, da Juliane blev angreben af Sindssyge. Den Hjemmets Lykke, der kunde bleven en Støtte for Kamps svage Karakter, fandt han ikke. Da gik det nedad for Kamp. Svogeren Marstand har sagt, at Kamp ikke havde hele Skylden for Hjemmets Skibbrud. Ogsaa i Skolen gik det daarligt — Kamp forsømte sine Timer — i 1891 blev han afskediget — 46 Aar gl., saa Pensionen blev lille. Svogeren Marstrand støttede ham, men kunde ikke hindre ham i at søge Beværtningerne — Linien var for stærk nedadgaaende — men som hans gamle Elev, I. C. Christensen skriver, det »finder jeg ikke Grund til at komme nærmere ind paa«.

Jens Kamp følte sig skuffet, »den Støtte, der skulde have givet ny Opmuntring til fortsat Samlerarbejde« fandt han ikke, derimod »led han Skuffelse og Modgang af forskellig Slags. Modet knækkede, Lysten svigtede, han blev forholdsvis tidlig træt og døde, 55 Aar gl., den 22. Maj 1900. Stille, beskedent og ret ubemærket blev han jordet paa Vestre Kirkegaard i København«.

I Højskolebladet Nr. 21 1901 skrev Forfatteren Anders J. Eriksholm et langt Mindeord om J. Kamp. Han skriver: »Blandt Svend Grundtvigs Arvtagere paa Folkemindesamlingens Omraade staar Jens Kamp i første Række« . . . han »havde en særegen Evne til at fange og levendegøre for andre den Poesi, der lever paa Folkets Læber« . . . »men han har sikkert Ret, naar han klager over, at Guldet var borte, og kun Slaggerne var tilbage. Ofte sad han med en Følelse

af, at han var kommen for sent, »Guldet« var gaaet i Glemme. Da kunde han møde saadanne Ord: »Ja, det er kun lidt, det jeg kan. Men De skulde have kommen til min Bedstemoder, hun kunde fortælle fra Sol stod op til den gik i Bjærg, uden at blive træt. . . . »De gamle forstod den Gang langt bedre en nu, at det ikke var eller skulde være, den haandgribelige Virkelighed, man havde for sig, men det var forudgangne Slægters Livsvisdom«. »Dette gælder i særlig Grad J. Kamps store Samling af Folkeeventyr, som han især paa Bogø kom tidlig nok til at redde fra Forglemmelse, . . . men Kunsten at fortælle godt, hvoraf Almuen virkelig har været Indehaver, er nu næsten gaaet tabt«.

Jens Kamps Eventyrsamling fra Bogø satte hans yngre samtidige Prof. Axel Olrik meget højt, derom skriver han: »Kamp var sig vel bevidst den Betydning, det vilde have at undersøge en enkelt af Smaasøernes Folkeminder og Tankeverden og videnskabelig set giver det et stort Plus til hans Samlingers Værdi. Ingen anden dansk Ø er bleven saa grundig gennem søgt, og paa intet andet Sted kan vi saaledes studere Eventyrenes Liv indenfor et lille Omraade«.

Nu ved 100-Aaret for hans Fødsel vil vi mindes ham med Tak – ogsaa med Hensyn til hans Smaafortællinger fra Folkelivet.

AF JENS KAMPS FOLKEMINDE- SAMLINGER

Ved *H. C. Hansen.*

TRE af vort Lands betydeligste Folkemindesamlere hører hjemme i Hardsyssel og har fra deres Ungdom arbejdet sammen med Svend Grundtvig, der allerede som 19-årig (1843) udsendte et Opraab »til danske Mænd og Qvinder« med Opfordring til at indsamle Folkeminder. Den ældste af de tre og uden Sammenligning den betydeligste var Evald Tang Kristensen; han er ganske vist født i Nr. Bjært ved Kolding (i 1843); men hans Forældre var Hardboere, og han havde Livet igennem Tilknytning til Ringkøbing Amt. I 1871 fik han ved Svend Grundtvigs Bistand udgivet sin første Samling Folkeviser, der var den første af en i Verdenslitteraturen enestaaende Samling Folkeminder.

Den næste i Rækken er Jens Kamp, hvis Levnedsløb er fortalt i foranstaaende Afhandling.

Den tredie er Peder Kristian Madssen, der blev født 1851 i Sønder Graakær i Nes. Som det var Tilfældet med Jens Kamp, blev hans Interesse for Folkeminder vakt paa Staby. Fra 1870 samlede han til Svend Grundtvig; men allerede 1876 døde han. Hans Liv og Gerning er skildret i Hans Ellekildes Bog: Breve fra en dansk Folkemindesamler. 1917.

Allerede i 1862 – 17 Aar gammel – havde Jens Kamp begyndt at optegne Sagn, bl. a. de berømte Sagn om Vesterhavets Tilblivelse. I 1870 fik han dem antaget

til Udgivelse i Samlinger til jydsk Historie og Topografi. De blev dog først trykt i 1874–75, hvor de fylder 3 Sider. Han meddeler, at han har hørt dem fortælle af gamle Mænd og Koner i Eggen mellem Stadil og Nissumfjord og fortsætter:

»Det første Sagn om den »cimbriske Vandflod« er allerede bekendt nok af H. Kielholts Optegnelser fra Sild for omtrent 300 Aar siden. At samme Sagn ogsaa er gængs paa Nørrejyllands Vestkyst omkring Nissumfjord, er ogsaa bekendt; men saavidt Forf. ved, har dog ingen hidtil optegnet Sagnet fuldstændig, som det lyder. — Det fortælles lidt forskelligt med flere eller færre temmelig uvæsentlige Tilføjelser, som her er samlet under et.

For mange, mange Tider siden var der en Dronning i England, der havde »saadan en Lyst« til den danske Konge. Da *han* nu ikke bejlede til *hende*, saa bejlede *hun* til *ham*; men han gav hende Nej, og derover blev hun, som ikke saa sært var, gruelig opbragt.

Hun tænkte længe over, hvordan hun bedst skulde hævne sig, een raadede hende til at lade grave en stor Kanal, saa den spanske Sø *) kunde strømme ind og oversvømme hele Danmark. Det tykkedes Dronningens godt nok om, og hun lod saa fra alle sine Riger og Lande samle en stor Hoben Mennesker, som arbejdede paa denne Kanal i syv Aar. — Da Kanalen endelig var færdig, gik hun selv med alle sine Jomfruer op paa et højt Bjerg, der gik lige ud til Vandet, for derfra at se, hvordan Danmark gik under. Men da Vandet brød løs, tog det det hele Bjerg med, som Dronningen og hendes Jomfruer stod paa, og de

*) Den gamle Kone, som mærkeligt nok tilføjede dette om »æ spansk Sye«, havde ellers ikke Spor af Begreb om Havenes og Landenes Beliggenhed for hverandre.

drukuede alle til Hobe; men Vandet gjorde alligevel en svar Skade paa os Danske«.

Maa det være mig tilladt at indskyde en Barndoms-erindring. For omtrent 50 Aar siden kom min Fader hjem til Gjesing ved Esbjerg med et Læs Hø, som han havde hentet i vor Marskeng i Allerup i Tjæreborg Sogn. Han fortalte da med næsten de samme Ord som ovenfor det gamle Sagn, som han netop havde hørt i Allerup. Den Mand, der havde fortalt Sagnet, troede paa det og kunde ved at pege ud over Egnen vise, hvorledes tidligere Agerland var forvandleet til Marskenge.

Jens Kamp mener ogsaa, at der ligger noget virkeligt til Grund for Sagnet, og han prøver ved Citater fra I. G. Forchhammers Skrifter at vise, at Havet engang har gaaet saa langt op som til Klitterne i Torsted, saa »det er vel ikke umuligt, at der i denne Folketro kan skjule sig et Minde om, at Torsted Sande engang har været Landjordens Grænse mod Vest«. Og han har kendt gamle Folk, som fuldt og fast troede, at den samme Egn engang igen skal blive Rov for Havet, som da skal naa op til Torsted Sande. En Mand, som boede der, udtrykte det saaledes: »Ja, vi bor alligevel godt her, og naar Havet engang tager alt det her vesten for, saa faar vi en god »Feskind«, for det er jo et gammelt Ord, at vi engang skal fange og spold *) Torsk i Torsted Sande«.

Det gamle Ord, som Torstedmanden kender, er en af Sybilles mange Spaadomme: »Sybille har spaaet, at Havet engang skal gaa til Torsted »Saand«, hvor man da skal fiske Torsk«. Fra Elev L. Kilerich, Navr, har han en anden: Sybille har spaaet, at Vesterhavet

*) spold ∴ udskære Rygbenet af Fiskene, før de hænges til Tørring.

engang skal gaa op og oversvømme alt Landet her vest for, saa at man kan fiske Torsk i Krunderup Bakker i Navr Sogn«.

Saa vel i Danske Folkeminder fra 1877 som i Dansk Folketro, udgivet i 1943 af Inger M. Borberg findes en Del af den samme gamle Spaakvindes Forudsigelser. Her skal kun anføres et smukt Sagn om hende, som han har fra Elev Peder Jakobsen fra Hallund: »Paa Kristi Tid levede en Kvinde, som hed Sybille. Hun fulgte ofte Kristus, blev ved hans Kors, da han døde, og levede mange Aar efter, at han blev korsfæstet. Dog havde hun gjort sig skyldig i en stor Synd, — ubekendt hvilken, — og til Straf herfor var hendes ene Fod bleven som en Gaasefod. — Kristi Kors blev, efter at han var nedtagen af det, lagt som Gangbræt over et rindende Vand. Engang kom Sybille gaaende med en anden Kvinde. Denne gik paa Korstræet over Vandet; men Sybille vægrede sig ved at træde paa det Træ, der havde baaret Frelseren, — ja, hun var end ikke værdig til at røre ved det, sagde hun. Hun vadede derfor ved Siden af Træet i Strømmen; men da hun kom over til den anden Side, var Vidunderet sket, at Gaasefoden var bleven til en smuk Menneskefod. — Det var fordi, hun saaledes ydmygede sig for Vorherre«.

Jens Kamps Forsøg paa at vise, at der maa ligge en ældgammel Begivenhed til Grund for Sagnet om den »cimbriske Vandflod« er karakteristisk for ham. Gang paa Gang, især i Dansk Folketro, siger han, at Skikken er ældgammel, ja, maaske gaar tilbage til hedensk Tid. Saaledes Dansk Folketro S. 177: »Den gamle Skik at slaa Glasset i Stykker, efter at en højtidelig Skaal er drukket, stammer rimeligvis fra en gammel Offerskik og har ogsaa været brugt af Al-

muen«. Mon det ikke er saaledes, at selv om en Skik er gammel, kan Forklaringen, der er knyttet til den, meget vel være af senere Oprindelse. Som Peder Jensen fortæller i foranstaaende Afhandling (Side 107), faar den unge Pige fra Vejen, som for Resten senere blev hans Hustru, ingen Forklaring paa, hvorfor Øksen ikke maatte ligge paa Bordet. I Danske Folkeminder (Nr. 259) hedder det: »En Økse maa aldrig lægges paa Bordet i et Hus; thi da bliver der Splid mellem Mand og Kone«.

I samme Bog (Nr. 162): »Naar flere Personer i et Samlag giver hinanden Haanden, f. Eks. efter Bordet, som Skik er, saa kan det let ske, at to Par kommer til at række hinanden Haanden over Kors, og da er det et Tegn paa, at en af de fire snart bliver forlovet«. Endnu undgaar man jo helst at give hinanden Haanden paa den Maade, og det er vel tvivlsomt, at Forklaringen er den oprindelige. Jens Kamp tilføjer da ogsaa en anden: »Paa Fyn hedder det: Naar fire rækker hverandre Hænder over Kors, da dør der en Jøde«. Og mon ikke det, der ligger bag denne Forklaring, er Paulus' Ord om, at Korset er Jøderne en Forargelse.

Dog, det er jo heller ikke Folkemindesamlerens Op-gave at skelne mellem rigtigt og urigtigt, men netop at samle. Og med sine over to Tusinde Eksempler paa dansk Folketro har Jens Kamp ydet en Indsats, som er af varig Betydning.

Men desuden har han samlet en Mængde Folkeeventyr, der er spredt rundt om i Blade og Bøger, og en Del Gaader samt Ramser og Rim. Her skal til Slut gøres opmærksom paa de henved 200 Folkesagn fra forskellige Egne af Landet, der er optaget i Danske Folkeminder. En Del har han fra Morfa-

deren Christen Kamp, saaledes om Gengangersken paa Timgaard Slot: »I gammel Tid var der engang om en hellig Juleaften en Frue paa Timgaard, som dræbte sin egen Husbond, fordi hun troede, han var hende utro. Hun spøgede slemt paa Slottet, og efter at Slottet var forladt, fordi det var saa brøstfældigt, kunde man næsten hver Aften høre hende gaa og synges sin Klagesang deroppe. Et Sted i Slottet hængte en gammel rusten Kaarde, og man sagde, det var med den, hun havde øvet Ugerningen, samt at hun kunde faa Ro, hvis en ren Mø en Juleaften turde gaa op, tage Kaarden og svinge den i Vorherres Navn«.

Og Karen Kamp (Se Side 102) har fortalt om Struenses Død: »En gammel Kone i Vestjylland fortæller følgende efter sin Bedstefader, der var Soldat i København, da Struense blev henrettet: Dengang Struense var blevet dømt til at halshugges, saa var det endda ikke Kongens Mening, at han skulde være af med Livet; men han vilde først benaade ham paa det allersidste, fordi han saa skammelig havde forbrudt sig. Men det vilde Enkedronningen ikke vide noget af; hun var saa forbitret paa Struense, at hun ikke vidste alt det onde, hun vilde gøre ham. Derfor lod hun alle Københavns Klokker stille en Time fremad paa den Dag, da Struense skulde henrettes, saadan at da Benaadningen kom, da var han af med Livet. For at være vis paa, at Straffen blev udført, stod Enkedronningen oppe i et højt Taarn paa Slottet og saa selv, at de huggede Hovedet af ham. Kongen blev meget sølle derover; men der var jo ikke noget at gøre ved det, for nu var han død«.

Det vil føre for vidt at gøre Rede for alle hans vestjyske Sagn. Jeg vil blot til sidst nævne, at der findes nogle Sagn fra Navr Sogn, meddelt af Lærer

Olsen, Navr. Der har ikke været en Lærer af dette Navn i Navr, saa han maa vel stamme derfra. Der er Sagn om Højene Ringshøj, Møgelhøj, »Lange Mette« og om Bjergmandens Banke samt om en Kamp mellem to Nisser, der boede hver i sin Gaard i Alstrup.

Paa Folkesagnetenes Omraade taaler hans Optegnelser jo ingen Sammenligning med Evald Tang Kristensen; og alligevel hører han ogsaa her til vore betydeligste Samlere.

Som det forhaabentlig fremgaar af foranstaaende, er det saaledes, at for dem, der har Interesse for Folkeminder, er der mange gode Ting at hente i Jens Kamps Samlinger. Og i Hundredaaret for hans Fødsel er der Grund til at mindes ham med Tak.

EKSEMPLER PAA HAVETS ØDELÆG- GELSER I VANDFULD HERRED

Af Kontorassistent *A. Sørensen.*

BLANDT de mange Aarsager til Andragender om Skattelettelser og Nedsættelse af Hartkornet, der i 1760'erne sendtes til Kongen, fandtes foruden de sædvanlige som Ildebrand, Kvægsyge og Sandflugt ogsaa for Vestkystens Vedkommende Havets Ødelæggelser. Hvad enten det nu drejede sig om Oversvømmelse eller Bortæden af dyrkede Jorder, var det lige katastrofalt for den, der hjælpeløs maatte se sin Jord ødelægges eller opluges af den grumme Nabo, der uden at spørge om Forlov tog for sig af Retterne.

Da der jo daarligt kunde svares Skat af »bortgaaet Jord«, var der jo ikke andet at gøre end at søge Eftergivelse af Skatter og Ændring i Skattegrundlaget, nemlig Hartkornet, og saaledes gik det da ogsaa Grengers Knudsen Lund, Sognepræst til Ferring, der, som han selv udtrykker sig, sad inde med det daarligste Præstekald i hele Stiftet, ja i hele Landet.

For at bøde paa Kaldets Ringhed havde han, saavel som hans Forgænger i Embedet, Christen Jensen Beck, tilforhandlet sig Gaarden Midsommersbjerg beliggende paa Nordenden af Bovbjerg, og som nu ved Havets Indfald var delvis ødelagt. Til Belysning af Skadens Størrelse bilægges Andragendet med et Tingsvidne af Skodborg-Vandfuld Herredsting 19. Oktober 1761, hvori Niels Norsgaard og Mads Mark af Trans, Simon Damsgaard og Jeppe Dalsgaard af Fer-

ring, der havde foretaget Syn paa Aastedet, giver en malende Skildring af Ødelæggelserne paa Gaardens Jorder, der gennemgaas Ager for Ager saaledes:

Raufns Toft, der løber Syd-Nord, bestaar af 12 Agre, hvoraf de 3 første for nogen Tid siden er styrtet ned af Bjerget, og de 3 østlige er ikke mere værd at dyrke, eftersom de fra Havet opstigende Dunster og opkommende haarde Storme bevirker, at Kærnen i Akset visner, og den tilbageblevne Halm bliver ganske værdiløs som Kreaturfoder; samme Agre hørte tidligere til Gaardens allerbedste Jord, og herpaa laa tidligere Gaardens Bygninger, som for faa Aar siden maatte flyttes formedelst Havets Nærhed.

Kieldberg Agre, der løber Syd-Nord, er paa 12 Agre, hvoraf de 4 østlige er rent øde og ubrugelige undtagen til Faaredrift, og de 3 vestlige er for nogle Aar siden faldet i Havet. Disse Agre har ogsaa tidligere været af Gaardens bedste og fedeste Jord.

Meilberg Fald, løbende Syd-Nord, er paa 13 Agre, hvoraf 7.—10. er helt borte, ligesom der daglig falder noget i Havet. Har ogsaa tidligere været meget god Jord.

Sønder Meilberg, løbende Syd-Nord, er paa 14 Agre, af hvilke den 2., 8., 9., 10. og 11. er opslugt af Havet. Har ligeledes været af Gaardens bedste Jord.

Toldstøj Stumper, løbende Øst-Vest, bestaar af 10 Agre, af hvilke 1.—6. alle er øde, og har ikke i mange Aar været dyrkede. Nu ligger de kun 63 Alen fra Havet, og kan nu kun bruges til Fædrift.

Else Toft, løbende Syd-Nord, indeholder 12 Agre, hvoraf 1., 2., 6. og 7. ikke er værd at dyrke mere. Toften ligger nu kun 90 Alen fra Havet, der Dag for Dag rykker nærmere. Har tidligere været god Gødningsjord.

Dahlagre, løbende Syd-Nord, bestaar af 17 Agre. Faldet ligger kun 95 Alen fra Havet, og Gaardens 9 Agre i dette Fald maa anses for halvt øde.

Steenholms Fald, løbende Øst-Vest, indeholder 10 Agre, og fra dette Fald til Havet er der nu 180 Alen, og igennem Faldet løber en meget skadelig Rende, som ved Vandets Løb fra Markerne er gravet ned i Bjerget. De syv første Agre er mere end halvt øde, og vil i Løbet af faa Aar være helt øde, da der til Stadighed sker Nedfald, ja ofte saa store Stykker, som kunde tage imod en halv eller hel Skæppe Korn.

Underhovlkjær, løbende Syd-Nord, indeholder 12 Agre, af hvilke 1.—3. er helt øde og udyrkede. Noget er faldet ned, og det Græs, der vokser paa dem saavel som paa alle foranførte Agre, bliver straks afsvedet af Havgus, og altsaa uegnet til Kreaturfoder, og tjener kun til en Smule Faareavl.

Fucse Dield, løbende Syd-Nord, bestaar af 21 Agre, hvoraf 5. og 6. er mere end halvt øde og udyrkede; det øvrige er meget ringe Jord, der hælder nedad mod Havets stærke Storme, saa der aldrig mere kan ventes Sæd igen.

Høven Kjær, løbende Syd-Nord, er paa 29 Agre, hvoraf 2., 3. samt 5. og 8. er afbrudte, og Halvdelen af disse 4 Agre er rent øde og udyrkede, fordi de hælder ned mod Havet med nordre Ende.

Endelig havde Gaarden paa Trans Mark en Ager, hvoraf Halvdelen er opslugt af Havet, og den anden Halvdel helt øde.

Foruden disse 15½ store og lange Agre, der er helt opslugte af Havet, er 21½ Ager helt øde og kun tjenlig til Faaredrift, og 21 Agre, der nu er mere end halvt øde, har Gaarden haft en stor og god Mose, kaldet Priis-Kjær, hvori forrige Ejere kunde grave

fornødne Tørv og Ildebrændsel, men den er nu ogsaa ganske sunket i Havet, og der fiskes nu paa det Sted, hvor Mosen før laa.

De øvrige af Gaardens Agre ligger ogsaa paa det store Bovbjerg tillige med andre Sognets Beboeres Jord, og er i stadig Fare, undtagen de første Agre i Spindager Fald, som dog altid har været ond og ringe Jord, og den 4. og 10. Ager i Skjørstoft, den 2. i Langvere Toft, den 6. Ager i Gaamsrygget Fald og den 10. Ager i Duuspit, ialt 8 Agre, der ligger længere inde i Landet.

Angaaende Gaardens Engbund da er der saa meget Eng ved og iblandt den nedstyrtede og ødelagte Jord, som der aarlig kan avles 2–3 Læs Hø paa. To af Engskifterne er tillige med Sognets andre Beboeres Skifter forvandlet til et Vandhul, kaldet Sylten. Ellers er Gaardens øvrige Engbund i Behold, da den ligger længere inde i Landet.

Efter denne meget nøje Gennemgang af Gaardens Jorder kommer Synsmændene til det Resultat, at Hartkornet, der før var ansat til 6 Td., 7 Skp., 2 Fdk. og 2 Alb. passende kan nedsættes med Halvdelen, hvad Amtmanden ogsaa anbefaler, og Kongen resolverer 26. Januar 1762, at denne Nedsættelse maa finde Sted, ligesom der gives Afslag paa alle Skatter og Paabud fra Aarets Begyndelse.

Den næste Supplikant, der i samme triste Anledning melder sig, er Christen Thommesen, der, efter at have været Soldat i 16 Aar, 1758 havde købt Gaarden Bovbjerg i Trans Sogn af Hartkorn 1–0–3–2.

12. Juni 1769 faar han afholdt Syn over sin Ejendom, hvoraf det meste og bedste er opslugt af Havet. Det tiloversblevne er kun:

En Ager, kaldet Tamdal, af meget maadelig Jordart. Et Stykke Jord, kaldet Stakstoften, af Ler og klæbrigt Materiale. Har aldrig været dyrket før han overtog Gaarden, og har siden kun givet en meget ringe Afgrøde.

Et Jordstykke ved Gaarden, kaldet Mark, af slet og klæbrig Beskaffenhed, og har kun været gødet det sidste Aar. Disse Stykker er det eneste af Jorden, der er værd at dyrke, og kan besaas med $2\frac{1}{2}$ Td. Byg, men aldrig med Rug.

Endnu findes et Stykke Jord, hvoraf det meste er taget af Havet, og det øvrige er ikke værd at dyrke, da det er dækket med Flyvesand. Hvad Eng angaar er der til Gaarden kun et lille Stykke ved Dybe Kirke, kaldet Hulkjær, og det er ikke til megen Nytte, da det for det meste ligger under Vand.

Gaardens Bygning maa inden ret længe flyttes, da den ligger saa yderlig paa Bjerget, at der kun er 50 Alen til Havet.

Hartkornsreduktionen bliver her til 7 Skp., 3 Fdk. og $1\frac{1}{2}$ Alb.

Aaret efter er det galt i Fjaltring Sogn, hvor det er gaet ud over Gaarden Kieldberg og den der til hørende Ejendom, kaldet Mae, af Hartkorn 1—5—3—0. Gaarden er beliggende tæt ved Havbækken, hvor Bovbjerg begynder, og er dels overdækket med Sand og dels bortrevet, saa Gaardens Bygning snarest maa flyttes længere ind i Landet, skønt det kun er 6 Aar siden den sidst blev flyttet af samme Aarsag.

I et Tingsvidne af 28. Juni 1770, som Ejeren, Laust Jensen, har erhvervet, beretter Synsmændene, at Mae er aldeles bortskyllet. Af Kieldbergs Jord er en Part bortskyllet og en Del saa ødelagt af Sand, at det hver-

ken kan være tjenlig til Sæd eller Græs, da Sandla^sget er saa tykt, at ikke det mindste Muld kan opløjes.

Den Del af Jorden, der er i Behold, er kun en Ager, kaldet Kirketoft, løbende Øst^sVest, hvoraf den østre Ende er Muld og Sand, og den vestre Ende af klæb^rigt Materiale. To Agre i Syd^sNord bestaar dels af Muld og klæbrigt Sand, og kan ikke ventes tjenlig til Dyrkning, da en Del deraf staar i Fare for at dæk^skes med Flyvesand. Andet og mere havde Havet ikke skaanet, hvorfor Hartkornet reduceredes til 2 Skp. og 2 Fdk.

Af de anførte Bosteder er Kioldberg og Bovbjerg, hvilket sidstnævnte sikkert er identisk med det i 1638 nævnte Sted St. Bovbjerg, begge forsvundne, og det turde vel være et Spørgsmaal, om den nuværende Gaard Midsommersbjerg er den samme som den her omtalte af samme Navn, da Havets Bortæden jo ikke blev bragt til Standsning, da Gaardens Hartkorn 1762 halveredes. Store Reduktioner af Hartkornsskatterne har jo fundet Sted lige til dette Aarhundredes Begyn^sdelse, saa den gode Gregers Lunds Gaard maa sikkert søges udenfor den nuværende Kystlinie.

Kilder: Rentekammeret, Aarhus og Ribe Stifters Kontor, Kongelige Resolutioner 1762–70.

LIDT OM HØR OG HAMPEAVL I RINGKØBING AMT

Af Kontorassistent A. Sørensen.

INDENFOR Centraladministrationen har man desværre i umindelige Tider haft en sand Tyrkertro til, at alt kunde ordnes ved Love og Anordninger, og at enhver Sag absolut maatte kunne ordnes paa samme Maade i alle Landets Egne; at stedlige Forhold kan spille ind, havde man ingen Anelse om, lige saa lidt som man i sin Tid kunde faa ind i Hovedet, at Trusler om svære Straffe ikke var i Stand til at overvinde den med medfødt Mistro til alle nye Paafund følgende passive Modstand, der i Aarhundreder har faaet adskillige Byger af Forordninger til at prelle af som Vandet, der kastes paa Gaasen. Vil man ikke, ja saa vil man ikke, og altsaa, da man ved Forordninger skulde tvinges til at dyrke Hør og Hamp, vilde man ikke, i al Fald ikke i Ringkøbing Amt.

En Forordning af 7. August 1687 om, at mindst en Fjerdepart af Bymarkernes Tilsaaning med Hør og Hamp eller Roefrø mødtes just ikke med Varme. Der medfulgte ganske vist Straffebestemmelser, en Bod paa 2 Rd. for hver Tønde Land af nævnte Fjerdedel, men Truslen om Straf havde ikke den tilsigtede Virkning, thi da der efter Forordningen af 14. August 1741 skulde indberettes, om nogen Købstadsjord maatte findes af den Beskaffenhed, at Fjerdeparten uden Skade kunde besaas med Hør, Hamp eller Tobak (denne sidste Sort var altsaa traadt i Stedet for Roefrø) spo-

res der i Svarene en vis Uvidenhed om disse Ting, ligesom man er alt andet end begejstret for at skulle undvære Markjorderne til slige Experimenteer.

I Lemvig er man meget udførlig med Besvarelsen af de stillede Spørgsmaal. Byfoged Faber lader en Liste gaa rundt til Bymarkens Ejere, der saa paa Listen skal gøre deres Bemærkninger.

Provst Rosenberg erklærer rent ud, at han aldeles ikke forstaar sig paa om de Jorder, han bruger, kan være tjenlige til slig Anvendelse, og han kan derfor heller ikke svare derpaa, men overlader det ganske til andre, der maa sidde inde med Erfaring paa dette Omraade.

Kammerraad Mathias Petersen ved ikke, om den foreslaaede Sæd kan være tjent med hans Jord, der ligger mellem Hav og Fjord. Det er forsøgt af den forrige Byfoged, sal. Knud Lang, der havde prøvet baade med Hør og Hamp saa vel som Tobak og Humle, men da han efter tre Aars Anstrængelser intet havde høstet, holdt han op med de Løjer.

Niels Jacobsen stiller sig velvillig, men finder det utænkeligt, at Byens Jorder kan være tjenlige til Experimentet. Laurits Vandborg finder ikke Jorden tjenlig og fortæller, at Vesterhavet mange Gange har fordærvet hans Rug, saa hvorfor skulde det saa ikke ogsaa gaa galt med andre Afgrøder. Jens Pedersen vil gerne være en af de første, saafremt han forstaar sig paa det.

Ole Peter Cappel vil gerne prøve, dersom hans ringe Jord kunde bruges, og han derpaa kunde avle fornødent Korn, men det kan han ikke, desværre.

Christen Madsen Sløck er ogsaa villig, men kan ikke. Christen Horrboe er ogsaa villig, hvis Jorden da er tjenlig, og han kunde være sikker paa Afgrøde.

Hertil slutter Mads Nørgaard og Jens Gravesen sig. Peder Munch svarer ikke paa alle de stillede Spørgsmaal, og de andre gaar ganske udenom.

I Ringkøbing er man knap saa snakkesalig. De stillede Spørgsmaal affejes med en Bemærkning om, at Bymarkerne, 63 Reb fordelt paa 41 Ejere, bruges til Rug, Byg og Havre samt Græsning til Kreaturerne, saa der kan aldeles ikke afsees Jord til de tre nye Sorter.

I Holstebro er man heller ikke imødekommende. Michel Boesen svarer paa Christen Lindes Arvingers Vegne, at han som højaldrende Mand maa tilstaa, at der aldrig i Byens Jorder har været saaet Hør, Hamp eller Tobak. Jorden er meget skarp, og det er utænkeligt, at den kan bruges til andet end Kornavl, og hertil slutter alle de øvrige sig. Som man ser har de gode Mænd i Holstebro aldrig været paa den Galej, og agter heller ikke at komme der.

Efter at have modtaget disse Meddelelser indberetter Stiftamtmanden, Gabel, til Kongen 1. Juli 1742:

Ringkøbing: Byen har ingen Jord eller Ejendom uden hvad der er købt for Penge, og af Beskaffenhed sandet, og derhos ikke af Begreb eller Vidtløftighed, end at de højst fornødent behøves til Indbyggernes Brug og Avling.

Lemvig: Er af samme Beskaffenhed som Ringkøbing, dog undtagen at den meste Jord er leragtig, og det er besværligt at dyrke Byens Marker formedelst de derved værende store Banker og Bjerge, som forvolder »Kostbarhed af Dyrkningen«.

Holstebro: Har den selvsamme Beskaffenhed som ved Ringkøbing er meddelt. Fornemmelig er slig Sæd eller Plantage ikke tjenlig eller praktisabel uden største Forlis.

Iøvrigt mener Stiftamtmanden, at det med at saa

Hør og Hamp og bjerge samme for alle Indbyggerne er ganske usædvanligt og ubekendt Arbejde, hvorpaa de ikke forstaar sig, uden de med Bekostning skulde hente Folk andre Steder fra, som kunde give dem den behørig Lærdom og Undervisning, og mener forøvrigt ikke, at disse Købstæders Jord er tjenlig til saadan Sæd, foruden det maatte befrygtes, at eftersom der til Hør og Hamp ikke haves de dertil behøvende og tjenlige Bagerovne til Tørringsprocessen, og Folkene heller ikke forstaar at omgaas dem i disse Købstæder, som alle undtagen Ribe By er tækkede med Straa, da let kunde foraarsages Ildebrande, der vilde være til ubodelig Skade baade for Hans Majestæt og Byens Indbyggere, hvorfor han indstiller hele Spørgsmaalet til Majestættens allernaadigste Overvejelse og paafølgende Resolution.

Nu røres der ikke ved Spørgsmaalet før 2. April 1773, da Kommercielkollegiet føler sig foranlediget til at henlede Opmærksomheden paa den gamle Forordning af 7. August 1687, idet man overfor Stiftamtmanden paapeger Høravlens store Betydning i Sammenhæng med Manufakturhandelens ordentlige Anlæggelse i Købstæderne, og der begæres nu Indberetning om Aarsagerne til, at nævnte Forordning ikke overholdes samt Betænkning over, hvorvidt Forordningen enten helt eller delvis kan kræves overholdt.

Der maa nu atter indhentes Erklæringer fra Købstæderne, der ikke er særlig sene til at svare. 26. April kommer Indberetningen fra Ringkøbing underskrevet af Borgmester Biergh og Raadmændene Franck og Montagne, der erklærer, at Byens Markjorder er af saa ringe Udstrækning, at de kun lige er tilstrækkelig til Korn og Græsning, saa der kan intet blive til Brug for anden Avling uden at skade Byens Ind-

byggere. Hertil kommer, at man er ganske uvant med at dyrke andet end Korn, og tilmed ligger Byens Mark saa nær Vesterhavet, at Havgusen vil forhindre Hør og Hampesæden i at vokse og modnes. Man beder Stiftamtmanden drage Omsorg for, at Byens Mark fremtidig maa være forbeholdt Korndyrkningen, og ganske særlig nu, da Handelen er aftaget og svækket saa meget, at de fleste af Byens Beboere nu nærer sig ved Jordbrug.

Dagen efter følger Indberetningen fra Holstebro, hvorfra paastaas, at det ikke har manglet paa Lyst til at forsøge. I Mands Minde har der Tid til anden og endnu ganske nylig adskillige forsøgt at saa saadanne Sorter, men ganske og aldeles uden Nytte, da Jorden heraf ikke har produceret noget, som kunde give Sædemanden det mindste Haab om nogensinde at kunne faa Regnskabet til at balancere og langt mindre ved saadant Foretagende at være sig Landet til Fordel eller udnytte sine Jorder paa nogen fordelagtig Maade. Desuden turde det være noksom bekendt, at Holstebro Købstads Jord er kold, sandet og skarp, omgivet af Hede paa alle Sider, saa det er ikke uden økonomisk Behandling, stor Møje og liden Lykke, at Indvaanerne her har drevet Agerdyrkningen til nogen Fuldkommenhed med at saa lidt Hvede. Desuden maa tages i Betragtning, at Byens Mark er meget flad og meget nær Vesterhavet, der med kolde Vinde og Havgus snart vilde gøre det af med de nævnte Vækster. Endelig klages over Bymarkens ringe Udstrækning. Byen har ingen Fællede, saa man maa derfor lægge sine bedste Kornagre ud til Græsning og Højbjergning for at have det nødvendige Korn til Føden og Foder til de fornødne Kreaturer, og altsaa kan der ikke blive Jord tilovers til slige Experimenter.

15. Maj er det saa Lemvigs Tur til at svare, og her har man en noget anden Melodi. Byfoged Bræmer har haft Borgerskabet samlet for at blive underrettet om, hvorfor Forordningen af 1687 ikke er bleven efterlevet, og om Hør, Hamp eller Roefrø med nogen Nytte kunde bruges til Besaaing af Byens Marker. Indenfor Borgerskabet var man rørende enige om, at saadan Sæd ingenlunde kunde bruges uden at forødsørve Marken, forringe Kornavlen og ødelægge Græsningen, der bringer Ejeren lige saa stor Fordel som Kornsåden. Denne Erklæring fra Borgerne finde Byfogden vel begrundet, thi eftersom Byens Markjorder for Størstepartens Vedkommende bestaar af Lerjord, og det er bekendt, at Hamp og Hør gør Jorden særdeles løs og aaben, saa den ikke i lang Tid kan gro sammen og sætte Græsskjold, saa vil det blive Byen til stor Skade, om Græsningen skulde blive forringet eller ganske forødsørvet, da Byen ingen Uddrift eller Høavl har, undtagen Agerjorden og Sædelandet, og Byfogden anmoder derfor indtrængende om, at Byen forskaanes for at bruge saadan Sæd.

Efter at have modtaget disse trende Klagesange indberetter Stiftamtmanden 25. Maj kort og godt, at Fjerdeparten af Bymarkerne ikke kan besaas som ønsket, da Jorden ikke egner sig dertil, saa han ser intet Midde til at bringe Hør og Hampeavl i Fremdrift ved Stiftets Købstæder.

Som det vil ses af foranstaaende blev der ikke noget af pr. Kommando at faa avlet Hør og Hamp paa disse Kanter. For at vise, at det ikke gik slet saa galt over hele Jylland, skal lige anføres lidt om, hvorledes man i Aarhus Amt saa paa samme Sag. Saaledes indberetter Amtmand Rosenørn 4. Juni 1773, at man ved anstillede Prøver paa Købstædernes Marker gan-

ske vist har fundet, at Kornavl er mindre bekostelig end Hør og Hampeavl, eftersom der til sidstnævnte fordres Tørreovne, der maa anbringes uden for Byerne, men i adskillige Egne af Stiftet, hvor Jorden er bekvem dertil, er set en Del Hør og Hamp, dog ikke saa meget nu som før, da man med Rette eller Urette har ment, at der af den hjemmeavlede Hør og Hamp ikke kunde frembringes saa gode Varer, som af den fremmede. Det er dog Rosenørns uforgribelige Mening, at der adskillige Steder med Fordel kunde dyrkes Hør og Hamp, saa en Del af de Penge, der nu gaar ud af Landet, kunde blive hjemme (en Tanke man jo heller ikke staar helt fremmed overfor nu), og at det var bedre at opmuntre til Hør og Hampeavl ved at udlove Præmier, end ved at udstede skarpe Forordninger, og heri havde Hr. Rosenørn jo sikkert Ret.

Kilder: Rentekammerarkivet, diverse Dokumenter: 1742. Relationer fra Stiftamt og Amtmændene i Aarhus og Ribe Stifter angaaende Hør og Hampesæd samt Tobaksplantninger. Landvæsenet: Korrespondancer om Hør og Hampefrø 1774—87.

Kommercekollegiets Arkiv, Produktionsfaget vedkommende: Indberetninger angaaende Købstadjordernes Dyrkning med Hør, Hamp, Roer og Tobak efter Forordningen af 7. Aug. 1687 og Kollegiets Cirkulære af 2. April 1773.

EN RINGKJØBING-BORGMESTERS SELVBIOGRAFI

Af Arkivar *Carl Lindberg Nielsen.*

(I SOMMEREN 1940 gav Pulterkammerrydning Anledning til, at en Mængde Arkivalier, der hidtil havde staaet paa Ringkjøbing Raadhusloft, maatte fjernes, og 2 store Kasser med Protokoller og Dokumenter blev sendt til Landsarkivet i Viborg. Iblandt alle disse Sager fandt man en Hovedbog for en gammel Ringkjøbing-Borgmester, *Peder Boesen*, fra første Halvdel af det 18. Aarhundrede, formodentlig hidrørende fra Skiftet efter ham. Ved et Gennemsyn af Protokollen viste det sig, at den gamle Herre havde benyttet den tørre Regnskabsbogs sidste Blade til at nedskrive nogle kortfattede selvbiografiske Meddelelser. Disse gengives nedenfor.)

In nomine Jesu.

*Laus Deo *).*

Anno 1674 den 5. Oktober om Morgenen Klokken 2 Slet er jeg født og kommen til Verden i Emmerlev Sogn, Sønder Sejerslev By, af ærlige og christelige Forældre, Bo Michelsen og Maren Pedersdatter. Gud unde os alle at leve her, saa vi maatte af Hjertet være glade for alle Guds Gaver, takke da saa frydefuldt, ind i Himmerig gaa ved Jesum Christum allesammen. Det give os Gud Fader. Amen!

*) I Jesu Navn. Gud ske Lov.

Anno 1685 den 26. Juni blev min Kæreste *) født til denne Verden udi Hjerting om Morgenen ved 8 Slet udi Jomfrutegnet **).

1706 den 11. November stod mit og min Kæreste Kirstine Hansdatters Bryllup her udi Ringkjøbing i hendes Forældres Hus, som bekostede hendes Bryllup og dessen følgende. Gud almægtige forlene os Lykke og Velsignelse, Gud til Ære, vore Venner til Glæde, os selv til timelig og for alting evig Velfærd. Amen!

Blev da foræret til Brudeskænk følgende:

Af Morbroder Peder Pedersen en liden Sølvkande, vog $23\frac{1}{2}$ Lod, af mig vurderet til Svoger Niels Berthelsen 1 Sølvstob, vog $19\frac{1}{3}$ Lod, ligeledes	11 Rdl. 4 Mk. 8 Sk.
Broder Michel Boesen en Wochal [ɔ: Pokal], vog 16 Lod	9 " 4 " 8 "
Svoger Anders Stauning 2 Sølvskeer, vog $6\frac{5}{8}$ Lod	8 " » " » "
Ædle Hr. Amtsforvalter 4 Rdl. in specie	3 " 1 " 14 "
Jens Knudsen Farver Kroner	4 " 3 " » "
Niels Olesen Franck 1 Dukat	2 " » " » "
Poul Guldsmed 1 Dukat	2 " 2 " » "
Mons. Christen Harboe 1 Decheton	2 " 2 " » "
Mathis Raun	1 " 2 " » "
Reinholdt Fisker	2 " » " » "
Anders Christensen Struch 1 Bæger, vog $6\frac{1}{2}$ Lod	2 " 3 " 8 "
	3 " 1 " 8 "
	<hr/>
	53 Rdl. » Mk. 14 Sk.

Udflyning, som min Kæreste bekom, saavel som alt andet, hvis os er medgiven:

*) d. v. s. Hustru.

**) Peder Boesens Hustru Kirstine Hansdatter Brøgman var Datter af Hans Brøgman, Kontrollør ved Varde Toldsted i Hjerting (Guldager Sogn), senere i Ringkjøbing, og Hustru Anne Jacobsdatter Bjørn, der tilhørte en gammel Raadmandsslægt i Varde.

Rede Penge udi Kroner	N. B.	100 Rdl.	» Mk.
2 Sølvestobe, vog 28 $\frac{1}{2}$ Lod, à 3 Mk. Loddet, er		14	» »
$\frac{1}{2}$ Dusin Ryslæder Stole à Stk. 2 Sldlr., er ..		8	» »
4 Fade og 12 Tintallerkener, vog 39 $\frac{1}{2}$ Pund á 24 Sk., er		9	» 3 »
1 Underdyne af gammelt Bolster og 1 lang dito Hovedpude, værd		7	» »
1 Overdyne af ny Olmerdug med 2 Hovedpu- der dito, værd		14	» »
Omhæng til en Seng, værd.....		13	» 1 »
1 Borddække		5	» 3 »
$\frac{1}{2}$ Kiste og 2 Skrin med Jernbeslag paa		12	» »
1 fin Dug, $\frac{1}{2}$ Dusin Salveter og 1 Haandklæde af Drejl, værd		3	» »
2 smaa grove Duge og 2 Haandklæder dito af Drejl		1	» »
1 Par fine Lagener og 1 Par Pudevaar med Knipling for		9	» »
1 Par dito noget grovere og 1 Par Pudevaar ..		3	» »

199 Rdl. 1 Mk.

Anno 1707 den 20. Septbr. om Formiddagen Klok- ken 10 Slet haver den almægtige Gud velsignet mig og min Kæreste med en ung Datter — Gud være lovet for sin Naade — derefter som christelig Sædvane er, har vi faaet hende indplantet i den aandelige Vinstok, Christus, hvor hun blev kaldet Anne Marie, Søndagen derefter, som er den 25. Septbr. Gud unde os Ære og Glæde af hende, Gud til Ære, os andre til Trøst. Amen! Hendes Faddere var: Den, som bar hende: Mor- ster Barche Bjørn; Vidnerne i Daaben: Pigen Anne Marie Hansdatter, Toldinspektør Jørgen Jellings Kæ- reste og min Søster Gunder Boesdatter, Morbroder Peder Pedersen og Mons. Rasmus Nørring.

[Ved de følgende Børn udelades de mange Velsig- nelsesønsker samt Fadderangivelserne. Børnenes Navne var: Ellen Margrethe, født $\frac{6}{4}$ 1709, død $\frac{17}{3}$ 1711,

Kirstine Marie, f. $^{29}/_8$ 1710, Ellen Margrethe, f. $^{30}/_7$ 1711, d. $^9/_4$ 1715, Hans Brøgman, f. $^{14}/_{10}$ 1712, d. $^{15}/_4$ 1715, Bo, f. $^3/_10$ 1713, d. $^{21}/_9$ 1714, Maren, f. $^{30}/_8$ 1715, d. $^3/_7$ 1719, Barche, f. $^{23}/_6$ 1716. d. $^{24}/_7$ s. A., Ellen, f. $^{28}/_{11}$ 1717, Bo, f. $^6/_5$ 1719, d. $^9/_5$ 1720, Anne Bjørn, f. $^1/_11$ 1720, d. $^{22}/_8$ 1725, og Kirstine f. $^1/_1$ 1722].

1722 den 2. Januar om Morgenen Kl. 8 døde min salig Kone, den 9. blev begravet. Gud forlene hende med alle andre sande Christne en glædelig Opstandelse.

Anno 1718 i Januar gav Kongen mig Raadmands-tjeneste.

1718 til ultimo December nød jeg

deraf til Accise *)	61 Rdl. 5 Mk.
Til anden Extra.....	8 " 1 "

Er 70 Rdl. » Mk.

Gud ske Tak for sin Naade.

(I 1725 blev Peder Boesen udnævnt til Borgmester i Ringkjøbing, en Post, han beklædte til 1737, da han afstod Embedet til sin Svigersøn, Niels Kjær, gift med hans ældste Datter, Anne Marie. Peder Boesen døde i Ringkjøbing 28. Juli 1758.)

*) Accisen (d. v. s. en Afgift, der hvilede paa de ad Søvejen ind- og udførte toldpligtige Varer) anvendtes til Lønning for Magistratens Medlemmer m. m.

VIRKSOMHEDEN SIDEN SIDST

I Fred og Frihed udsender vi 39. Bind af vor Aarbog. Saa til Lykke da med Freden i Danmark. Og gid den maa styrke alt sundt Samfundsliv, ogsaa vort. Vi har *ikke holdt Møde* siden i Herning den 19. Marts 1944, hvorom sidste Aarbog bragte Meddelelse. Med dyb Beklagelse maatte vi opgive Sommermødet, og heller ikke et planlagt Vintermøde med ordinær Generalforsamling den 11. Marts i Skjern lod sig afholde. Endnu er det uvist, om vi faar et Søndagsmøde i Sommer, og vi maa helst belave os paa først at kunne samles til Møde, naar Vintergeneralforsamlingen 1946 skal afholdes; det bliver rimeligvis i Skjern. Der kan være Fare for, at nogle af de Baand, der binder os sammen, derved tyndslides. Saa meget desto mere maa vi haabe paa og virke for, at andre Baand kan holde.

Aarbogen har vi gennem alle Krigsaarene kunnet udsende i samme ledige Tilstand som Traditionen forjætter. Ogsaa dette Nummer vil forhaabentlig blive modtaget med Tilfredshed. Helt er vi naturligvis ikke Herre over Aarbogens Indhold, men vi vælger det bedste Stof, der tilbydes os, og det er vor Opfattelse, at denne Bog er mere værd end de fleste andre Bøger til 4 Kr. Ca. Halvdelen af Medlemmerne indbetalte sidste Aars *Kontingent* ret omgaaende; de øvriges kom derefter dryssende, indtil der o. 1. Marts udsendtes Postopkrævning til 130 Efternølere. 12 af disse Opkrævninger kom uindløste tilbage, de fem rigtig nok fra Dødsboer. Men ogsaa disse, der dog havde modtaget Aarbogen, burde have betalt eller sendt Bogen tilbage.

Afgangen af Medlemmer har været stor, 35, hvoraf 9 er døde; 10 har udmeldt sig paa korrekt Maade; de har betalt for den tilsendte Bog, samtidig med at de udmeldte sig. Men nogle faa har valgt den for Samfundet krænkende Maade at modtage Bogen og saa nægte at betale. Alligevel er det hele ikke værre, end at vi nok kan fortsætte med at ekspedere Bogen paa den sædvanlige Maade. Men det var ønskeligt, om alle Medlemmerne vilde indøve den gode Vane, at *sende Pengene omgaaende* paa det medsendte Indbetalingskort.

Tilgangen af Medlemmer har ogsaa været stor. 12 Efternølere fra i Fjor har betalt i Aar, og hertil er ved Regnskabets Afslutning kommet 131 nye Medlemmer, hvoraf de 104 har tegnet sig ved Hr. Scheel Poulsen. Vi ønsker dem velkommen i Samfundet og haaber, de vil blive stabile Medlemmer. Som det ses af Regnskabet, har vi nu 893 Medlemmer mod 785 sidste Aar. Desforuden har vi 7 livsvarige Medlemmer og 40 Subskribenter, Medlemmer af andre historiske Samfund. Efter Regnskabets Afslutning er yderligere nye Medlemmer kommet til. Se Medlemslisten.

Skønt vi mener, Aarbogen giver Medlemmerne Valuta for Pengene, maa vort Arbejde dog nødvendig bedømmes efter den alene. Vi løser ogsaa *andre Opgaver*. Vi vil atter *afholde Møder* paa velegnede Steder i Amtet og saaledes bringe gode, givtige og opbyggende Sammenkomster i Stand. Vi støtter *dygtigt lokalhistorisk Arbejde* i Amtet, hvor det øves; det er slet ikke saa faa Sognebogsforfattere, vi har understøttet, og flere synes at ville komme til. Paa Trapperne er »Hjerm Sogn« af *Nørskov Lauritsen* og *Alfred Kaaes* Bog om »Thorsted Sogn«. Ingen har da heller ytret det ringeste Misnøje med, at vi sidste Aar hævede Kontingentet lidt for at bringe vor Økonomi i Orden.

Som det vil fremgaa af Regnskabet, har 12 *Pengeinstitutter* ydet os Støtte med Bidrag fra 20 til 100 Kr. Vi beder dem og alle, der støtter os, modtage vor bedste Tak. Pengene skal nok blive anvendt paa bedste Maade til Samfundets Formaal.

Det er os en stor Glæde, at saa mange slutter op om Historisk Samfund og derigennem bidrager til at øge Sansen for Fortiden, fra hvilken vi, som nu har Livets lyse Gave, er Broen, der fører ind i Fremtiden.

— Vi har endnu nogle Eksemplarer af *Knud Thøgersens* Bog »Ringkøbing Amts Indsats i Dansk Landbrugs Udvikling gennem det sidste Hundredaar«. Denne Bog saavel som *gamle Aar gange* af Samfundets Aarbog kan Medlemmerne købe for 2 Kr. pr. Bd. ved Henvendelse til E. Jespersen, Sørvad. E. J.

BOGANMELDELSER

Poul Hansen: Landet, der skabtes om. Det danske Forlag.

Poul Hansen har skrevet en smuk Bog om Vestjylland — først om Naturen, og da især om Hederne og deres Dyreverden, saaledes som det saa ud et Par Generationer tilbage. Derefter fortæller om Menneskers Arbejde for at kultivere Landet. Og han forstaar ogsaa at vise, hvorledes denne Kultivering saa at sige har forandret Landets Natur, saa Plante- og Dyreverdenen er blevet en anden. Bogen minder en Del om hans »Fra Ødemarker til Storskove«, der blev omtalt i Aarbogen 1942; men i »Landet, der skabtes om«, er der blevet lagt mere Vægt paa Opdyrkingens og Beplantningens Historie, og vi har vist ikke før faaet en Bog, der saa smukt skildrer netop Nybyggernes Indsats og Resultater. I fængslende Tekst og talrige, talende Billeder og Kort er det lykkedes Poul Hansen ikke alene at vise os det Land, der var, og det, der er, men ogsaa hvorfor det er blevet et andet.

Frede Terkelsen: Valgmenighedspræst Enevold Terkelsen 1. og 2. Bind. Nyt Bogforlag, Odense.

Højskoleforstander Frede Terkelsen, Danebod, har fortalt om sin Fader, der var Præst i Hammerum Herred fra 1892 til sin Død 1935, først Sognepræst i Ørre, derefter i Rind og endelig Valgmenighedspræst i Herning og Gellerup. Efter en Skildring af hans Barndom og Ungdom følger et Kapitel: Aandeligt Liv i Hammerum Herred før 1892. Dette Emne er tidligere behandlet i Johs. Gøtzches Bog »Livsrørelser«, hvor der mest fortælles om den indremissionske Vækkelse. I Frede Terkelsens Bog vil man finde mange Træk til Belysning af grundtvigsk Menigheds- liv og gode Skildringer især af Mænd og Kvinder, der har arbejdet ud fra grundtvigsk Indstilling, saaledes fra Ørre Lærer Holmsgaard, »Danmarks vandrende Afholdsapostel« Ole Nygaard og den mærkelige Pige Abelone Olesen og fra Herningegnen Landstingsmand Thomas Nielsen, Folketingsmand Rasmus Nielsen og mange andre. Bogen bærer Præg af, at det er en Søn, der har skrevet om sin Fader. De mange hundrede Smaatræk kan ofte synes os ligegyldige; alligevel giver de hver for sig en Del af Billedet af Pastor Terkelsen, og vi forstaar Grunden til, at han var saa afholdt i de Kredse, hvor han færdedes. H. C. H.

STEDNAVNE, PERSON- OG SAGLISTE

Aacs, Degn i Faster, 52, 44
 Aarhus Amt, Hørvål i, 128
 Aftenbøn, 48
 Aftægt, 43
 »Alexander Newsky«, 19
 Altergang, 65
 Astrup, Mads, 72

 Balles Lærebog, 45, 53, 63
 Bech, Provst i Ferring, 24
 Beck, Christen Jensen, Sogne-
 præst i Ferring, 119
 Berg, C, 73
 Bhie, Jørgen Seerup, 28
 Bispevisitats i Borris, 62
 Bjerre, Niels, Maler, 15
 Boesen, Peder, Ringkøbing-
 Borgmester, 130
 Bogø, 107
 Borberg, Inger M., Forfatter-
 inde, 113
 Bordbøn, 65
 Brudeskænk, 131

 Cabbel, Kaptajnløjtnant, 28
 Christensen, I. C., Statsmini-
 ster, 106
 »Cimbriske Vandflod«, 111
 Clausagerne, 73

 Dagsrejse, 8
 Degneindtægter, 25

 »ejse«, sætte Madding paa Krog,
 18
 Eriksholm, J., Forfatter, 108

 Faber, Byfoged, Lemvig, 124
 Fastergaard, 41 ff.
 Ferring, 119
 Fjaltring S., 121
 Fjerdinger, 17

Folkemindesamlere, 110
 Frederik den Sjette, 98

 Gabel, Stiftamtmand, 125
 Gad, Fr. Vincens, Kapellan, 66
 Gjedved Seminarium, 80
 Gjerløff, L. T., Sognepræst, 103
 Guldberg, H. Hansen, Degn i
 Harboøre, 25

 Hammerum Seminarium, 73
 Hansen, Gert, herrnhutisk
 Emissær, 38
 Harboøre, 15 ff.
 Harboøre Kirke, 22
 Hartkornsnedsettelse, 119, 120
 Hassing, Thyge, 24
 Hedetørv graves, 70
 Herningsholm, 5 ff.
 Holmgaard, Lærer i Ørre, 77
 Holstebro, 125, 127
 Hoverivisen, 5
 Hyrdeliv, 49 ff.
 Høng Højskole, 104, 107
 Høslæt, 70

 Inflation, 100

 Jensen, J. Chr., H. P. Hansens
 Fortæller 6
 Jeppesen, Kr., Lærer, 76 f.
 Jernbanen fra Vem til Lem-
 vig, 20

 Kamp, Jens, 93 ff.
 Kamp, Jens, 96
 Kamp, Karen, 102
 Kamp, Niels, 101 f.
 Kampgaard, Gd i Stadil, 94
 Kirk, Gregers, Direktør, 20
 Kirkesang i Borris, 68
 Kirketoft, Ager i Fjaltring, 122

- Kjær, Niels, Borgmester i Ringkøb, 133
 Klitter ved Harboøre, 19
 Krig, 1848—50, S. 101
 Krig 1864, 70
 Krunderup Bakker, Navr Sogn, 113
 Kutterfiskeri, 21
 Kystsikringsarbejde, 20
 Kølbæk, Grethe, 5
- Lauridsen, Jan, Sognefoged i Faster, 63
 Lektielæsning, 44
 Lemvig, 124, 128
 Lund, Gregers Knudsen, Sognepræst til Ferring, 119
 Lærereksamen, 80
- Madssen, P. K., Folkemindesamler, 110
 »Marielyst«, Grundtvigs Højsskole, 106
 Marknavne paa Bovbjerg, 119 f.
 Marstrand, Jacob, Borgmester i Kbh, 107
 Medum, Degn i Borris, 68
 Midsommersbjerg, Gd paa Bovbjerg, 119 ff.
 Mikkelsen, Christen, Jens Kamps Morfar, 94
 Mikkelsen, S, Tønning, 104
 Milther M. Milthers, 46
- Navr Sogn, Sagn fra, 115
 Neergaard, Juliane, Jens Kamps Hustru, 107
 Nielsen, Rasmus, Lærer paa Hammerum Sem, 77
 Nielsen, Thomas, Skolemand og Politiker, 76 f.
- Ølrik, Axel, Professor, 109
 Opstrup i Stadil, 101
 Overgaard, Margrethe i Gullestrup, 5
 Overhøring i Kirken, 67
- Pedersen, P. Storgaard, 93
 Pietisme, 39, 72
 Pløjning, 69
- Prohaska, Carl Vilhelm, Professor, 92
- Ramløs, Peder, Student, 30
 Religionsundervisning, 61
 Riis, Paul Chr, Sognepræst i Engbjerg-Harboøre, 32
 Ringkøbing, 125
 Rosenberg, Provst i Lemvig, 28, 124
 Røgend Højskole, 104
 Rømmer, Birkedommer paa Ryssensten, 31
- Salmebogsstrid, 64
 Schou, Fru Hertha, 89
 Schou, Julius, Politikommissær, 92
 Schou, Peder, Hotelforpagter i Struer, 82
 Skoleliv i Faster, 52 ff.
 Skolevæsenet i Faster, 74
 Skylvad, An fra Gullestrup, 5
 Slavekrigen, 43
 Slumstrup Mølle, 54
 Soldatertjeneste, 97
 Spidsrod, 98
 Stormfloder v. Harboøre, 14
 Stranding 1868
 Struensees Død, 115
 Sundbyvester paa Amager, 107
 Sybille, 112 f.
 Sønder Graakær i Nees, 110
 Sørensen, J. A., Forstander, Staby, 103
- Tante Line, 86
 Teglbrænding, 102
 Timgaard, 115
 Torsted Sande, 112
 Trans S, 119 ff.
 Trearskrigen, 43
- Ulve, 95
- Vestergaard, Anders, 72
 Vilstrup, Christian, Kapellan, 66
 Vilstrup, Konsistorialraad, 61
 Vogterliv, 49
- Ørting, Rasmus, Sognepræst, 24, 32

MEDLEMSLISTE 1945

Livsvarige Medlemmer.

Aaberg, C P, Landinsp, Lemvig
Erlang F K, Redaktør, Ring-
købing
Hansen, Th Kr, Maler, Hoven
Hejbøl, J, Seminarielærer, Nr.
Nissum
Jakobsen, Otto, Købm, Sæby
Nybo, M, Søborg
Povlsen, A, Distriktsingeniør,
K af D, DM, København
Schou, Carl, Ingeniør, Holte

Indenamts Medlemmer.

Aadum.

Nederby, Jens, Gdr

Asp.

Kristensen, Johs, Lærer

Aulum.

Aulum Bibliotek
Halkjær, Chr, Købmand
Jensen, J, Bankdirektør
Laugesen, C, Tømmerhandler
Nielsen, M, Entreprenør
Pedersen, J Nørkjær, Elektris-
citicsbestyrer
Straasø, N P Larsen, Lærer

Assing.

Jensen, Johs, Manufakturhand-
ler, Kibæk
Kibæk Bibliotek
Rosbjerg, Th, Gdr, Ahlernør-
regaard, Trolldhede
Trøstrup, Anders, Gdr, Buk-
kær, Kibæk

Borbjerg.

Christensen, Helga, Frøken,
Sandagergaard
Clemmensen, Emil, Gdr, Tra-
bjerggaard
Damgaard, Jens, Gdr
Hansen, H C, Lærer, Trabjerg
Have, C, Gaardejer, Pajbjerg
Hedegaard, Kr, Rentier, Hede-
gaard
Hogager Bibliotek
Hvam Folkebogsamling
Isachsen, J V, Førstelærer
Kristensen, H P, Lærer, Sau-
strup
Krog, Maren, Lærerinde
Krog, P, Skatteraadmedlem,
Gdr, Sdr. Risum
Løvig, J P, Gdr, Trabjerg
Løvig, Mads, Gdr, Trabjerg
Meldgaard, Jens, Gdr, Trabjerg
Mikkelsen, Th, Gdr, Skave
Pedersen, Børge Risum, Lærer
Sørensen, Jens, Gdr, Nr. Bøgild
Sørensen, Mads Bjerregaard,
Trabjerg
Sørensen, S, Malerm, Hvam
Trabjerg, Edvard, Gdr, Hvam
Trabjerg Folkebogsamling

Borris.

Borris Sogneraad
Borris Sognebibliotek
Gosvig, M, Uddeler
Jensen, J Th, Gdr, Ahle Øster-
gaard
Killerich, Axel, Førstelærer
Klitgaard, Assistent, Forsøgs-
stationen
Klyver, H, Hotelejer
Lassen, Harald, Læge

Madsen, Chr R, Tarp
 Mikkelsen, Boghandler
 Mikkelsen, Elektricitetsværks-
 bestyrer
 Nielsen, Jens, Mejeribestyrer
 Pallesen, A Kbmd
 Rahbæk, Mads, Gdr, Sønder-
 bygaaard
 Rindum, Jens, Gdr, Vendelbo-
 gaard
 Søndergaard, Chr, Gdr
 Sørensen, N K, Lærer, Debel-
 mose
 Vadgaard, K, Konsulent

Brejning.

Andersen, Th, Gdr
 Brejning Sognebibliotek
 Drewsen, Helge, Forstander,
 Landbrugsskolen
 Husted, L K, Stationsmester,
 Spjald
 Højmoser, Andr, Gdr
 Jensen, G Friis, Lærer
 Næsgaard, M, Gdr, Bildring

Bur.

Hansen, J C, Købmand
 Sand, Aksel, Landmand
 Tangsgaard, Alfr, Gdr
 Thomsen, N P, Husejer, Eng-
 holm

Bølling.

Aunsholt, P J, Lærer
 Bendtsen, V, Lærer
 Jepsen, H. K., Gdr, Hvirvel-
 gaard
 Krogsgaard, L, Mejeribestyrer
 Pedersen, M, Købmand
 Siersbæk, Sognepræst

Bøvling.

Agger, Holger, Gdr
 Agger, Johs, Proprietær, Kjøl-
 hede
 Borup, J Jørgensen, Skolebe-
 styrer,
 Bæk, L, Gartner

Bøvling Sognebibliotek
 Christensen, J Brask, Tømrerm
 Eriksen, Chr, Kæmner
 Godballe, J Nielsen, Gdr
 Hansen, Lomholt, Valgmenig-
 hedspræst
 Hjorth, V, Sognepræst
 Jensen, Mads, Møller, Anne-
 bjerg Mølle
 Kvisgaard, Chr, Afholdsvært
 Lund, Andr, Uddeler
 Lybecker, A, Købmand
 Løkke, A, Fabrikant
 Madsen, Senius, Gdr, Lillebjerg
 Ovesen, Viggo, Gdr, Ilvad
 Rabæk, A, Proprietær, Ryssen-
 sten
 Skalkhøj, Chr, Bager

Dejbjerg.

Bakbo, H, Lærer
 Bloch, E, Forstassistent
 Jørgensen, P Bech, Købmand
 Kirk, Jens, Gdr, Bogholt
 Kongensholm, Sogneraadfor-
 mand, Gdr, Margrethelund
 Sandager, L, Gdr, Sognefoged

Dybe.

Christensen, J P, Lærer
 Lundgaard, Laura, Frue

Ejsing.

Ejsing Bibliotek

Fabjerg.

Bjerg, P, Gdr
 Pedersen, Kristian, Gdr, Lille
 Blokhus

Faster.

Faster Bibliotek, Skjern
 Krogh, N, Gdr

Ferring.

Bjerre, Kr, Hotelejer, Bøvling
 Badehotel
 Damsgaard, P, Borg, Gdr
 Hansen, P, Gdr, Julsgaard

Flynder.

Berthelsen, M Knak, Bækmarksbro
 Dam, N. Jensen, Politibetjent
 Eriksen, Johs, Elektricitetsværksbestyrer, Bækmarksbro
 Nielsen, A M, Gdr, Sdr. Grønkjær, Bækmarksbro

Gimsing.

Andersen, Mads, Gdr, Nørmark
 Jensen, Erland

Gjellerup, Hammerum.

Andersen, Lars Chr, Gdr, Ageråskov
 Birk, P, Tømmerm, Hammerum
 Flensborg, Laur, Gdr, Lindbjerggaard
 Frølund, Chr, Gdr, Gjellerup
 Gjellerup Sogns Bibliotek
 Hansen, A Chr, Gdr, Frølund
 Hammerum Bibliotek
 Hansen, N C, Gdr, Frølund
 Hansen, H J, Lærer, Hammerum
 Hedegaard, M, Gdr, Ringstrup
 Hjælland, R, Gdr, Hammerum
 Hjælland, N P, Gdr, Skovby
 Jensen Jens, Tømmerhandler, Hammerum
 Kirk, Magnus J, Førstelærer, Hammerum
 Knudsen, J Chr, Rentier, Hammerum
 Knudsen, Niels, Gd, Bødstrup
 Kristensen, Laurids, Maler, Hammerum
 Larsen, Otto, Fabrikant, Hammerum
 Møller, Kr, Forstander, Landbrugsskolen, Hammerum

Gjørding.

Clausen, Chr, Gdr, Susgaard
 Harpøth, Søren, Købmand
 Saustrup, J, Frk, Lærerinde

Gudum.

Futtrup, S, Lærerinde
 Olesen, J, Proprietær
 Østergaard, Anders J, Gdr

Haderup.

Haderup Sogns Laanebogsamling, N. Feldborg, Skive
 Hansen, H K, Lærer, Over Feldborg
 Neder Feldborg Bibliotek

Handbjerg.

Jensen, Anders, Gartner, Pedersminde
 Jensen, Anna Holst, Frue, »Lundgaard«

Hanning.

Graversen, Chr, Lærer
 Hanning Sognebibliotek, Sæding

Harboøre.

Rønn, Knud, Lærer

Hee.

Amnitzbøl, H P, Gaardejer
 Harpøth, Aksel, Hønseriejer
 Pedersen, Storgaard, Frue
 Sørensen, Chr, Proprietær, Voldbjerg
 Vestergaard, Anders, Gdr, Sønderkjær

Herborg.

Andersen, A, Møller, Finderup
 Birkmose, J S, Gdr
 Borum, H, Mejeribestyrer, Finderup
 Jensen, Niels, Gdr
 Jensen, N, Hamborg
 Halkjær, N, Købmand
 Korsholm, Jakob, Gdr
 Korsholm, Jens, Gdr, Kjeldgaard
 Nørgaard, Bang, Lærer, Fiskbæk

Nielsen, Jens, Landmand, Fisk-
bæk
Sønderup, Jens, Folketingsm
Søndergaard, S M E, Mejeri-
bestyrer
Thaysen, H, Driftsingeniør
Vad, Chr, Gaardejer

Herning.

Andersen, Smedegaard, Lands-
retssagfører
Andersen, J Hvid
Birk, Jens Okkels, Amtsraads-
medlem, Gdr, Helstrup
Bojsen, Anna, Frøken
Bækgaard, J C, Købmand,
Havnstrup
Børgesen, F, Bankkasserer
Damgaard, C, Kontorist
Elming, Apoteker
Eriksen, N P, Træhandler
Futtrup, Ole, Gdr
Hagedorn, Læge
Hansen, Vagn Lindebo, Land-
brugskandidat
Hansen, H P, Forfatter, Mu-
seumsforstander
Hansen, Poul, Politimester
Hauge, Anders, Gdr
Helstrup, Kriminalassistent
Herning Bibliotek
Herning Museum
Jepsen, E M, Fabrikant
Johansen, Th, stud mag
Jespersen, J, Redaktør
Kampmann, Helge, Borgmester
Kampmann, Morten, Skotøjs-
handler
Kristensen, Hj, Friskolelærer
Kristensen, Kr Bak, Overlærer
Kryger, Jens, Overinspektør
Lavendt, Johan, Grosserer
Laursen, M, Lektor
Leth, A, cand jur
Leth, E, Assistent
Madsen, S, Lærer
Munk-Poulsen, P, Viceskolein-
spektør
Nielsen, O, Lokomotivfører
Nielsen, N Amtrup, Vognm

Olsen, Nørgaard, Remisearbej-
der
Pagh, P, Bogtrykker
Pallesen og Majbom
Pedersen, K F, Fabriksinspektør
Pedersen, Rud, Mejeribestyrer,
»Danalyst«
Rejkjær, C, Hospitalsforvalter
Sandager, Paul, Læge
Smidt, Chr L, Provst
Stengaard, A, Købmand
Therkildsen, J M, Redaktør
Thistrup, Knud, Dommerfuld-
mægtig
Truelsen, J, Læge
Understrup, Konrad, Forfatter,
Brændgaard

Hjerm.

Andersen, Kresten, Gaardejer,
Tusgaard
Ausum, Chr, Gaardejer
Brunsborg, Johs, Tømrer
Christensen, H, Dyrslæge
Goltermann, M, Kommunelæ-
rer, Svendborg
Gosvig, V K, Gdr
Hansen, Hans, Gartner,
»Skrænten«
Hjerm Bibliotek
Hvas, Præst
Jacobsen, C, Konsulent
Jensen, Jens, Engtoft
Jepsen, Martin
Johansen, Chr, Gdr, Christians-
borg
Kokholm, A K, Smedemester
Laursen, Laust, »Tidensminde«
Madsen, M, Lærer
Madsen, Ruth, Frøken, »Møl-
levang«
Nielsen, Chr, Gdr, Kirkegaard
Olander, Bodil, Missionshotellet
Pedersen, H Chr, Gartner
Pedersen, Kr Bastrup
Pedersen, Peder Moustgaard,
Skovlund
Refsgaard, Peder, Gdr, Egelund
Strande, L Jensen, Mejeribest
Søndergaard, Kristian, Kvium

Sørensen, Albert, Murer
 Sørensen, M, Værkfører, Møllevang
 Sørensen, P, Nr. Ausum
 Telling, Karl, Gdr
 Thusgaard, Jens
 Thøgersen, A J, Førstelærer
 Wad, Knud, Kasbjerg Hus
 Wium, Jens, Gdr, Volstrup
 Østergaard
 Ægedius, D, Gdr, Sofienlund
 Østerlund, Berthel, Gdr

Holmsland.

Christiansen, Chr, Fisker, Nr. Lyngvig
 Elkjær, Andr, Gdr
 Fjord, Iver, Sognefoged, Nr. Lyngvig
 Jensen, Andreas, Auktionsmester, Hvide Sande
 Kinch, Aage, Sognepræst
 Larsen, A, Frue, Sdr. Lyngvig
 Nohns, Otto, Mejeribestyrer
 Overgaard, P C A, Lærer

Holstebro.

Agger, Harald, Tandlæge
 Andersen, Anders, Direktør
 Andersen, Bernh, Købmand
 Baunsgaard, D, Frk, Bogholder
 Bech, G, Læge
 Bendix, C, Tømmerhandler
 Bjerre, N, Landsretssagfører
 Bjerre, P, Mejeribestyrer
 Bjørndal, Aage, Overretssagf
 Bro, N A, Købmand
 Centralbiblioteket
 Fjeldsted, F, Købmand
 Frellesvig, E, Redaktør
 Færch, R, Fabrikant
 Gytkiær, Jul, Købmand
 Hallund, N A, Politimester
 Hellesen, Apoteker
 Hillersborg, Bent, Sparekassedir
 Holstebro Byraad
 Jensen, Anth, Overlærer
 Jensen, Johs, Assurandør
 Jensen, K, Frk, Prokurist
 Jensen, Linde, Bogholder

Jeppesen, Chr, Savskærer
 Johansen, Julius, Snedker
 Juul, A, Overlæge
 Jørgensen, Chr, Stationsforst.
 Kirkegaard, Pr, Overbibliotekar
 Kjeldahl, A K, Købmand
 Knudsen, Herluf, Snedkermest.
 Krøger, Frk, Lærerinde
 Larsen, Hans, Bogholder
 Larsen, Kr, Bogholder
 Laursen, Joh P, Apoteker
 Leonhardt, E, Glarmester
 Leth Danielsen, S, Lærer
 Maarbjerg, Johs, Papirhandler
 Madsbjerg Kristensen, K M, Ejendomsmægler
 Mathiassen, Agnes, Frk, Lærerinde
 Meldgaard, V, Urmager
 Museet i Holstebro
 Møller Hansen, Købmand
 Ohlendorff, H, Kmlærer
 Olesen, P, Politiassistent
 Opstrup Nielsen, N, Bankassistent
 Overgaard, P O, Konsulent
 Pedersen, Aage, Grosserer
 Pedersen, P, Murermester
 Refstrup, E, Mejeribestyrer
 Richter, H, Dommer
 Schmidt, Martin, Fabrikant
 Simested, M, Grosserer
 Skov Mikkelsen, Viceskoleinspektør
 Smedegaard, Kredsdyrlæge
 Steffensen, Johs, Gartner
 Svendsgaard, Th, Stadsdyrlæge
 Sørensen, Hj, Borgmester
 Tangsgaard, T, Snedkermester
 Thomsen, Svend E, Bogtrykker
 Westy Hald, Hotelejer
 Wium Gade, Barbermester

Hove.

Pinholt, J Gr, Lærer

Hoven.

Andreasen, A, Bøgebjerg
 Baunsgaard, Chr, Centralbest
 Johnsen, Frue

Kristiansen, Søren, Gdr, Barslund
 Møller, Ingemann, Gdr, Gammelager
 Pedersen, P Mich, Købmand
 Winther, H, Førstelærer

Hover.

Andersen, H Bech, Mejeribestyrelser
 Hansen, Andr, Gdr
 Hover Sognebogsamling

Hulum.

Brøgger, Th, Forfatter, Landbolyst
 Hedegaard, Jens, Møllejer, Aa Mølle

Hygum.

Paakjær, Chr, Gdr

Idum.

Christensen, P

Ikast.

Andersen, D, Viceskoleinspektør
 Ikast Bibliotek
 Jakobsen, J, Fabrikant
 Jensen, Bernh, Bogtrykker
 Lund, O, Bogholder

Lemvig.

Agger, N, Sparekassedirektør, Sdr. Vinkel
 Andersen, S J, Købmand
 Boldsen, Agnes, Bestyrerinde, Frøken, Højskolehjemmet
 Fibiger, Agnete, Frue
 Fomsgaard, A, Trikotagehandl
 Fynboe, A, Garvermester
 Godballe, J, Købmand
 Jeppesen, Hans, Købmand
 Jespersen, C K A, Postmester
 Kallesøe, A, Dyr læge
 Knudsen, Nic, Lærerinde
 Laustsen, L, Landpostbud
 Lemvig Centralbibliotek

Lilholt, H, Redaktør
 Lund, Carl, Sognepræst
 Madsen, A G, Snedkermester
 Mølgaard, N, Konsulent
 Møller, Herman, Boghandler
 Nielsen, Ejnar, Sygehusforvalter, Vasen
 Nielsen, N Gadegaard, Bogtrykker, Vasegaarden
 Olsen, M, Stadsingeniør
 Olesen P, Sparekassekasserer
 Pedersen, Emil, Kmlærer
 Pedersen, P M, Bankdirektør
 Pedersen, P Mose, Tømrermester
 Stigaard, S, Dyr læge
 Strande, Chr, Guldsmed
 Sørensen, E Møller, Slagtermester
 Sørensen, S A, Tandlæge
 Tommerup, Henry, Skuespiller

Lomborg.

Søgaard, Edv, Tømrer

Lyhne.

Raunkjær, Chr, Gdr
 Christiansen, L Th, Uddeler
 Smedegaard, E S, Lærer, Østergaard Skole
 Jensen, J K, Gdr, Østergaard

Lønborg.

Bollerup, Ejnar, Gdr, Vostrup
 Houmann, H, Direktør, Godsejer, Lønborggaard, Vostrup
 Nielsen, N C, Gdr, Bjerggaard, Vostrup

Maabjerg.

Kragsig, Maren, Lærerinde
 Sejbjerg, Mads, Gdr

Mejrup.

Kvist, Mads, fhv Gdr
 Larsen, M, Førstelærer
 Mejrup Bibliotek
 Poulsen, Marinus, Hønseriejer

Møborg.

Andersen, Hj, Gaardejer, V.
Stougaard

Naur.

Nielsen, Vilh, Forstassistent,
Krunderup
Kvist, Harry, Forsøgsassistent

Nees.

Jørgensen, Johs, Lærer
Skadhede, Anton, Møllejer

No.

Bæk, J, Rentier
Hansen, Marie, Frue
Iversen, Jens
Nielsen, Aa R, Førstelærer
No Sognebibliotek

Nørre Lem.

Andreasen, Jakob, Arbejdsmand

Nørre Nissum.

Abildtrup, J, pens, Lærer
Christensen, Rs, Uddeler
Futtrup, P, Gdr, Dalgaard
Gjelstrup, Seminarieførstander
Havskov, J M, Gdr, Bjerg
Jacobsen, J Søndergaard, Lærer
Nielsen, F, Murer
Nielsen, Ove, Sognepræst
Nørre Nissum Seminarium
Sørensen, S M, Lærer

Nørre Omme.

Nørre Omme Sognebibliotek,
c/o pens Lærer A Chr Ve-
stergaard, Grønbjerg

Nørre Vium.

Christensen, N Guldager, Lærer
Gade, E Stensgaard, Lærer,
Troldhede
Knudsen, P, Købmand
Lindbjerg, J, Landpostbud,
Troldhede

Nøvling.

Jørgensen, Anders, Lille Bred-
kjær
Nøvling Bibliotek (pr Vildbj)

*Oddum (se Aadum).**Ramme.*

Grankær, Jenny, Frue, Ramme
Tømmerhandel
Pedersen, Marinus, Murerm
Søgaard, J, Smedem, Bonnet

Resen.

Jensen, K Møller, Gdr

Rind.

Andersen, Andr, Lind
Andersen, Jesper, Gdr, Sdr.
Vejen pr. Studsgaard
Frank, N, Maskinfabrikant, Lind
Kollund og Omegns Læsefor-
ening, Nr. Kollund
Kølkjær Bibliotek
Rolsted, Johs, Lærer, Kølkjær

Rindum.

la Cour, fhv Amtsradssekretær
Karberg, Amtmand, Dr. jur,
K af D, DM, Rindumgaard
Lauritsen, L, Tømmerhandler

Ringkøbing.

Andersen, Apoteker
Andresen, L, Orgelfabrikant
Appelberg, C, Sognepræst
Bloch, C, Bankkasserer
Bøgner, J J, Overlærer
Bruhn, Karen, Frue
Christensen, A S, Frue
Christensen, E, Fiskeeksportør
Christensen, Chr P, Sønderby,
Holmsland
Dalgaard-Knudsen, J, Lands-
retssagfører
Danø, J K, Civilingeniør
Dyckjær, Chr, Fiskeeksportør
Dyckjær, E, Postmester
Garlet, F, Kreditforeningsassistent

Glistrup, C, Konsul, R af D
 Hebroe, J Kr, Autohandler
 Helmig, Præst
 Holm, Jens, Boghandler, Bol-
 lerups Boghandel
 Holm, N P, Boghandler
 Jaobsen, K, cand pharm
 Jensen, A, Kreditforeningsassistent
 Jensen, Børge, Stenhugger
 Jensen, J A, Amtsvejinspektør
 Jensen, J A, Købmand
 Jensen, Karen Broe, Lærerinde
 Jensen, P, fhv Træhandler
 Jørgensen, Kirstine, Lærerinde
 Kjær, E, Kreditforeningsfuldm
 Klokke, Frue
 Koldborg, C C, Overlæge
 Kristensen, N Kjærgaard, cand
 pharm
 Ladefoged, Lærer
 Ledgaard, P, Bogholder
 Mortensen, R B, Civilingeniør,
 cand polyt
 Nielsen, Jens, Købmand
 Nielsen, N H, Overmontør
 Nielsen, V, Redaktør, R af D
 Næss-Schmidt, Læge
 Olesen, G, Togfører
 Olesen, Schmidt, Frue
 Pedersen, Aage, Hotelejer
 Pedersen, P, Lærer, Bjerregaard
 Petersen, Otto, Overbetjent
 Petersen, P J, Kontorbestyrer
 Rasmussen, L, Bogtrykker
 Ringkøbing Byraad
 Ringkøbing Folkebogsamling
 Ringkøbing Lærerbogsamling
 Risdal, K, Kreditforeningsfuld,
 mægtig
 Seerup, A, Politimester
 Simons, Helge E, Lokomotivf
 Simonsen, G, Dommer
 Sivertsen, Jens, Murermester
 Skjødsholm, O, Kontorchef
 Spaabæk, P, Dyr læge
 Stengaard, Anna, Frue, Raadh
 Sørensen, L C, Fiskeeksportør

Rom.

Thøgersen, Øjvind, Købmand

Ryde.

Erichsen, L, Købmand
 Skibild, M, Frue, Rydhave pr.
 Vinderup

Sale, Vinderup.

Bach, N C, Tømremester
 Bendtsen, K P, Præst
 Bjerregaard, Alfr, Husmand,
 Aalskov
 Christensen, A, Overinspektør
 Dalby, N C C, Tømmer, Bjert
 Jacobsen, C
 Kristensen, Kr S, Boghandler
 Maarbjerg, Jens, Gdr, Aal
 Meedom, A, Elektricitetsværks-
 bestyrer
 Nielsen, Claus, Købmand
 Nielsen, Niels, Gdr
 Rasmussen, A, Førstelærer
 Wendelboe, C, Fabrikant
 Vinderup Folkebogsamling

Sevel.

Christensen, Chr, Maler
 Nyboe, Christen, Husejer

Sinding.

Johansen, Kr. Stensbjerg, Gdr

Sir.

Andersen, Houmark, Kreditfor-
 eningsrepræsentant, Støvl
 Iversen, Jens, Dræningsmester
 Pedersen, H C, Lærer
 Rasmussen, Ove, Mejeribest

Skarrild.

Elkjær, P, Gdr
 Hansen, Carl, Gdr, Bæktoft
 Jensen, Mads, Studsgaard
 Thellesen, Chr, Gdr

Skjern.

Astrup, Jens, Gdr, Fastergaard,
 Skjern
 Bank, Harry, Købmand
 Bank, Holger, Købmand

- Bank-Mikkelsen, H, Købmand
 Bendix, J Chr, Lærer, Lyager
 Bendtsen, Johs, Lærer, Ganer
 Bidstrup, C E, Fabriksinspektør
 Bonde, Martin N, Installatør
 Bækgaard, Sognepræst
 Christensen, Johs, Direktør,
 Svineslagteriet
 Christensen, P Ingolf, Bankbest
 Christensen, Poul V, Købmand
 Clausager, M, Tømremester
 Federau, E, Glarmester
 Gade, Chr, Købmand
 Graversen, P Th, Fotograf
 Grene, Chr C, Fabrikant
 Grene, P M, Købmand
 Gullander, Bogtrykker
 Hame, N E, Kredslæge
 Hammerskov, F, Tandlæge
 Hansen, Chr, Købmand, Astrup
 Hansen, M, Malermester
 Holm, Johs, Købmand
 Holmstoel, Hugo, Købmand
 Jacobsen, A, Savskærer
 Jacobsen, J, Boghandler
 Jacobsen, J, Meldgaard
 Jensen, A, Radioforhandler
 Jensen, Aage, Bankbogholder
 Jensen, Andr, Læge
 Jensen, Herman, Købmand
 Jensen, H, Elektricitetsværks-
 bestyrer
 Jensen, J E Kofod, Landsrets-
 sagfører
 Jensen, K, Fiskehandler
 Jensen, Svejstrup, Direktør
 Johansen, A R, Teglværksejer,
 Alkærsig
 Johansen, H A, Teglværksejer,
 Alkærsig
 Jespersen, P, Amtsraadsmedlem
 Jørgensen, H S, Skorstensfejer-
 mester
 Kirk, L J, pens Overpostbud
 Knudsen, S, Trikotagehandler
 Kristensen, H P, Læge
 Kristensen, K Th, Lærer, Astrup
 Larsen, E J, Hotelforpagter,
 Højskolehjemmet
 Lauritsen, L P, Fabrikant
 Lind, J V, Farvehandler
 Lindhard, K, Landinspektør
 Lund, H, Redaktør
 Madsen, Kold, Blikkenslager
 Madsen, M K, Snedkermester
 Mathiasen, Chr, Fabrikant
 Mikkelsen, E, Kirkebetjent
 Mikkelsen, T, Installatør
 Mortensen, J, Smedegaard, Gdr
 Mortensen, N Chr, Gdr, Sme-
 degaard
 Nielsen, A C, Mejeribestyrer,
 Astrup
 Nielsen, Aage, Pianist
 Nielsen, Arendt, Overlærer
 Nielsen, Mølhede, Købmand
 Nyholm, Jens, Branddirektør
 Ostensen, J V, Portør, Ganer
 Pedersen, K, Uddeler, Astrup
 Pedersen, N, Inspektør
 Pedersen, P Chr, Lærer, Marup
 Pedersen, P, Savværksejer
 Pedersen, P J, Redaktør
 Pedersen, R P, Jernbanerestau-
 ratør
 Petersen, Thorø, Købmand
 Petersen, Molly, Rentrice
 Poulsen, H, Fabrikant
 Rabæk, M, Vognmand
 Risvig, Chr, Sygekasseformand
 Rysgaard, H, Hotelforpagter
 Sand, Chr, Gdr, Viemarksgaard
 Scheel-Poulsen, J, Lokomotivf
 Skern Bank
 Skern Bibliotek
 Skern Sogneraad
 Stokholm, Chr, Blikkenslager-
 mester
 Strandbygaard, J, Bogtrykker
 Svensen, J C, Bagermester
 Sølund, J, Entreprenør
 Sørensen, A, Distriktsleder
 Sørensen, Peder, Snedker
 Thomsen, N Møller, Fabrikant
 Toft, H, Skomagermester
 Troelsen, Harry, Radioforhdl
 Urup, L A, Dyrslæge
- Snebjerg.
- Jensen, J M, Gaardejer

Staby.

Jeppesen, M, Gdr, Sparekassen
 Kjær, J, Forstander
 Nielsen, Marie, Korsgaard, Frue,
 Moesagergaard
 Petersen, Anker, Forstander,
 Pallesbjerg
 Staby Læseforening

Stadil.

Andersen, A N, Købmand
 Jensen, J, Gdr, Søndervang
 Kirk, Jens Sørup, Gdr
 Nielsen, Eskild, Gdr
 Nielsen, Knud, Gdr
 Pedersen, Chr, Gdr
 Pedersen, Holger, Gdr
 Smedegaard, Th, Gdr
 Stadil Sognebibliotek
 Thesbjerg, Hans, Gdr

Stauning.

Bjerregaard, Ole, »Fjordlie«,
 pr. Ringkøbing
 Bøjlesen, B, Gdr
 Gammelgaard, Karl, Uddeler
 Krogsgaard, Gjøde, Gdr
 Nielsen, P Cl, pens Landpost-
 bud
 Pahas, H, Sognepræst
 Stauning Sogneraad
 Søgaard, Chr Andersen, Lærer
 Thomsen, P Chr, Gdr

Struer.

Bentsen, C A, Sadelmager
 Frandsen, Alfred, Fotograf
 Have, J, Gdr, Øster Dalby
 Hansen, Kirstine
 Hvidbjerg, J, Frøavler, Huns-
 balle
 Jensen, N P, Overpostbud
 Jensen, P, Propr, Kvistgaard
 Mortensen, Kirstine, Frue
 Pedersen, Anna, Sundhedspl
 Pedersen, Fr, Manufakturhdl
 Pedersen, L, Borgmester
 Sandfeld, G, Adjunkt
 Struer Bibliotek

Studsgaard.

Kaae, Karl, Gdr, Volsgaard
 Overgaard, N, Laboratorieass
 Sulkjær, Johan, C, Lærer, Forf

Sædding.

Gammelgaard, Markus, Gdr
 Jacobsen, Jacob, Gdr, Landting
 Højgaard
 Johnsen, C, Mejeribestyrer,
 Rækker Mølle
 Nygaard, Jens, Gdr, Rækker
 Mølle
 Stengaard, Kr, Gdr

Sønder Felding.

Jensen, Andr, Gdr, Tarp
 Jørgensen, J D, Mejeribestyrer

Sønder Lem.

Andbæk, Jens, Gdr
 Brink, Chr, Slagtermester
 Christensen, Ejler, Smedemester
 Dahl, Jens, Husejer
 Degnbol, M, Landstingsmand,
 Højmark
 Dinesen, Jens, Tømrer
 Due, J V, Læge
 Eriksen, E K, Lærer
 Hammelvang P, Centralbest,
 Højmark
 Hansen, Kr, Tegner
 Hindhede, A, Gdr
 Hindhede, Jakob, Gdr, Sdr.
 Lem
 Jacobsen, Johs, Maskinarbejder
 Jansen, Th, Tømmerhandler
 Knudsen, K, Malermester
 Knudsen, Th, Skomagermester
 Larsen, M J, Hotelvært
 Lauridsen, A, fhv Købmand
 Mikkelsen, Lars, Gdr, Rabjerg
 Nielsen, E, Elektricitetsværks-
 bestyrer
 Nielsen, Jens, Malermester
 Overgaard, K, Mejeribestyrer,
 Højmark
 Pedersen, Iver A
 Rasmussen, Kirstine, Frue

Slot, Poul, Møbelhandler
Sdr. Lem Sognebogsamling
Toft, Jens, Gdr, Højmark
Uhre, Th, Lærer, Højmark
Voigt, J M, Forstander, Løvstrupaard
Voigt, V, Børnehjemsforstander, Løvstrupaard

Sønder Nissum.

Andersen, Jan, Husmand
Baunbæk, Chr, Husmand
Dahl, Jens, Strandfoged, Fjand
Jeppesen, Milter, Gdr, Fjand
Korsgaard, Kr, Gdr, Fjand
Mejlholm, P, Lærer, Fjand
Nielsen, J, Tømrer

Tarm.

Andersen, Michael, Forst, Brosbølgaard Statsungdomslejr
Armdal, A, Rektor
Frandsen, Chr, Lotterikollektor
Fischer, H A, Forstassistent
Gadegaard, P B, Provst
Graversen, Hartvig, Købmand
Guldager, S, Lærer, Rabæk
Hansen, Laura Jessen, Frue
Laustrup, Aage, Lærer
Lerche, Børge, Fabrikant
Løye, O, Apoteker
Madsen, G, Boghandler
Nielsen, Gerh, Overlærer
Nielsen, Reinholdt, Dr
Stenum, K, Sagfører
Sørensen, A, Sygehuslæge, Dr med
Tarm Bibliotek
Vestjysk Gymnasium

Tiim.

Andersen, A G, Elektricitetsværksbestyrer
Jensen, Anders, Gdr, Sdr Esp
Kjeldsen, Kjeld, Pølsmark
Nielsen, P, Landmand, Sdr. Esp
Pedersen, Anders, Gdr, Opstrup
Pilgaard, Chr, Bagermester
Simonsen, Kr, Gdr, Sdr. Esp

Svensgaard, Aksel, Gdr, Svensgaard
Tiim Biblioteksforening

Timring.

Andersen, A, Husejer (Bækkehuset)
Jørgensen, J P, Gaardejer
Timring Bibliotek
Vesterager, Chr, Købmand

Tjørring.

Jensen, Chr, Poulsgaard
Tjørring Sognebibliotek

Torsted.

Kaae, A, Lærer, Kronhede Skole
Torsted Sognebogsamling

Tvis.

Barbesgaard, A C, Lærer, Halsgaard
Hansen, J, Lærer, Gedebo Skole

Tørring.

Agger, Knud, Proprietær, Vadsbøkærgaard
Gay, Chr, Gdr, Bækgaard
Haunstoft, K Møller, Konstrukt
Kamstrup, E, Gdr, Grøntoft
Krarup, Hilbert, Journalist, Tørringhuse
Roesgaard, P, Sognepræst

Ulborg.

Aastrup, H J, Købmand
Andresen, C J, Lærer
Andersen, Frantz, Gdr
Bank, P Ibsen, Læge
Bojsen, Marie, Frue
Boutrup, G K, Baneformand
Christoffersen, Gerda, Hotel-ejer, Frue
Ebbensgaard, J, Gdr
Hansen, S, Centralbestyrer
Haugaard, Anna, Urmager
Havskov, Jens, Gdr, Nr. Vium
Høgsberg, Frits, Gdr, St Meldgaard

Høgsberg, Th, Maler
 Jensen, Carlo, Snedkermester
 Jensen, M, Aldershvile, Manu-
 fakturhandler
 Jeppesen, J N, Gdr
 Kirk, Ove, Gdr, Nr. Holm
 Kristensen, H Kr. Husejer
 Knudsen, P, Gdr, Ll Meldgaard
 Lauridsen, Sigaard, Rutebilejer
 Lillielund, Lars, Gdr
 Meldgaard, Jens, Gdr, Gryds-
 gaard
 Moesgaard, Chr, Sognefoged
 Nohns, Henry George, Mejerist,
 Skærum Mejeri, (pr. Vem)
 Pedersen, Mads, Købmand
 Poulsen, P Kvisgaard, Stations-
 forstander
 Poulsaard, Kristine, Frue,
 Poulsgaard
 Poulsgaard, Lars, Gdr, Vester-
 gaard
 Sand-Korsgaard, Chr, Gdr
 Skak-Nielsen, J, Proprietær,
 Viunggaard
 Smedegaard, P, Gdr, Smedeg
 Stendorph, P N, Karetmager
 Sønderkjær Folkebogsamling
 Thorstensen, J, Købmand
 Truelsen, Petrea, Frue
 Vanghøj, Jacob, Tømrer, Ud-
 hede
 Vejgaard, P H C, Sogneraads-
 formand
 Ulfborg Kirkebys Bibliotek

Vandborg.

Skou, Erik, Gdr, Skidenggaard

Vejrum.

Andersen, Fr, Gdr, V. Tolsgaard
 Bjerg, Ferd, Gdr, Ny Lundby
 De samvirkende landøkonomi-
 ske Foreninger i Ringkøbing
 Amt (Prop D Villemoes)

Velling.

Fensvig, H, Lærer, Vesttarp

Vem.

Andersen, Andr, Fabrikant
 Andersen, Chr, Sognepræst
 Barfod, A Tang, Godsejer, Nr.
 Vosborg
 Bovtrup, P Kr, Træhandler
 Bruun, N M, Lærer
 Christensen, Chr, Fabrikant
 Dinesen, L Gelzer, Handels-
 gartner
 Grum-Schwensen fhv Dommer,
 Skærum Mølle
 Jensen, K K, Tømmerhandler,
 R af D
 Jørgensen, P, Murermester
 Larsen, Kaj, Købmand
 Møller, J K, Mejeribestyrer,
 Skærumhus
 Nielsen, Rasmine, Manufaktur-
 handler
 Noesgaard, Ejnar
 Ohrt, Stationsforstander
 Pedersen, Vagn Aage, Læge
 Rasmussen, Chr M, Malermester
 Villemoes, L, Fabrikant, Skæ-
 rum

Venø.

Bjerre, Fru Markus

Videbæk.

Abildtrup, Chr, Gdr
 Abildtrup, N Salholt, Gdr,
 Trøstrup Overgaard
 Andersen, Chr, Købmand
 Andersen, Mejeribestyrer
 Clausen, Kr, Cyklehandler
 Ganer J, Lærer
 Jensen, Chr, Gdr, Kjærgaard
 Jensen, Jens, Gdr, Brogaard
 Jensen, Johs
 Jensen, P, Gdr, Virkelyst
 Jensen, Svenning, Gdr, »Bjer-
 bogaard«
 Kjeldgaard, H, Gdr
 Lauridsen, Sig, Gdr, Opsund
 Lethager, M, Murermester
 Meinild, C G, Bogtrykker
 Münster, F, Apoteker

Nørregaard, H M, Lærer
 Pedersen, J, Mejeribestyrer
 Ravnsbjerg, S, Købmand
 Skak, S A, Teglværksejer, Frø-
 strup

Stranddorf, Købmand
 Videbæk Sparekasse
 Østergaard, Svend Gdr, Opsund

Vildbjerg.

Lillelund, Th, Købmand
 Skov, Anna, Manufakturhdl
 Thomsen, Th, Tømrermester
 Thusing, Lars, Gdr, Rødding
 Vildbjerg Bibliotek

Vind.

Vind Bibliotek

Vinding.

Jacobsen, J. C, Lærer, Vejvad
 Jespersen, E, Førstelærer
 Laursen, Niels, Gdr, »Skole-
 gaarden«
 Offersen, Niels, Gdr
 Offersen, Niels, Konsulent
 Ramskov, L J, Landpost
 Vestergaard, Harald, Gdr
 Vinding Børnebogsamling

Vorgod.

Bækgaard, J P, Landstingsmedl
 Christensen, Nørlund, Sognepr
 Christiansen, Chr, Sognefoged
 Jacobsen, N, Lærer
 Larsen, Th Remme, Gdr, Barde
 Thygesen, Chr, Købmand, Fjel-
 stervang, Kibæk
 Vorgod Sogns Bibliotek

Ølby.

Knudsen, Bendt, Gdr, Mølbjerg

Ølgod.

Andreassen, J, Læge
 Chopart, P Laurentzius, Lager-
 bestyrer, Strellev
 Hansen, And, Blytækk, Strellev
 Raunkjær, Morten, Gdr, Slots-
 gaarden

Ølstrup.

Søe, Jens, Gdr

Ørre.

Madsen, Chr, Murer, Brænd-
 gaard
 Romvig, Niels, Gdr, Romvig-
 gaard
 Ørre Bibliotek

Udenamts Medlemmer.

Agger, C, Landsretssagfører,
 cand jur, Varde
 Allerup, P, kgl Skovrider, Maa-
 rumlund, Maarum
 Andersen, A H, Fabrikant, Hel-
 lerup
 Andersen, Ebba, Frue, Nykø-
 bing M
 Andersen, Harald, Forstander,
 Palleshave Børnehj, Ringe
 Andersen, J, Aarhus

Bendtsen, C, Kasserer, Køben-
 havn F
 Bendtsen, J C, Murermester,
 København F
 Bertelsen, Eli, Bibliotekar, Frø-
 ken, Aarhus
 Bjerre, A, Købmand, Bedsted
 Blæhr, Alb, Dommer Sønder-
 borg
 Bollerup, S Rinder, Overlærer,
 Ebeltoft
 Borberg, L P, Direktør for Sy-
 gekassevæsenet, København
 Brask, Th J, Statskonsulent,
 Fredericia
 Brask, Th, Direktør, Charlots-
 tenlund
 Buhl, O, Kreditforeningsdirek-
 tør, København Ø
 Bützow-Rohde, G, Direktør,
 Hellerup
 Byskov, J, fhv Minister, KM,
 Charlottenlund
 Bønnerup, S, Lærer, Faarup,
 Rødkærbro

- Christensen, J, Direktør, R, DM, Hellerup
 Christensen, Villads, Sognepræst, Græsted
 Christiansen, I C, Dommerfuldmægtig, Præstø
 Christiansen, E, København NV
 Clausager A, cand polit, Klampenborg
 Daell, Chr, Grosserer, Springforbi
 Dalgaard, A, Urmager, Esbjerg
 Damgaard, C, Hotelejer, Aalborg
 Danmarks Lærerhøjskole, København
 Enevoldsen, Mads, Gdr, Kratbanke, Stakroge
 Flaunsgaard, J, Kontorassistent, Esbjerg
 Frølund, Th, Højesteretsdommer, København V
 Gabs, Chr, Tømrermester, Tårup, Odense
 Gammelgaard, A, Frue, Halle Restaurationen, Esbjerg
 Gelsbjerg, J P, Gdr, Faarbæk, Karup
 Gimsing, Th, Fuldmægtig, Charlottenlund
 Gundel, E, Apoteker, Bogense
 Haahr, Jørgen, Kommunalærer, København F
 Hansen, Skjold, Lærer, Ranum Hatt, Gudmund, Professor, Dr phil, R af D, København F
 Hofmansen, P K, Kursusleder, København K
 Hyllestad, Nic, Grosserer, København V
 Jensen, J, Sognepræst, Bjerring, Bjerringbro
 Jensen, Jenny, pens Lærerinde, København K
 Jensen, P Fløe, Lærer, Hvornum, Hobro
 Jensen, M, Afdelingschef, København F
 Jeppesen, A, Kommunalærer, København V
 Jeppesen, J M, Redaktør, Hjaltelese
 Jørgensen, P J, Professor, K af D, DM, Bülowsvej 7 a, København V
 Kjærsgaard, Jens, Sognepræst, Lundum
 Krog, H, Prokurist, Strandvej 221, Charlottenlund
 Kgl Bibliotek (P. Haase & Søn) Løvstræde 8, København K
 Landsarkivet, Jagtvej 10, Kbh N
 Lauritsen, Nørskov, pens Lærer, Boyesgade 10, Viborg
 Lilholt, Erik, Lemvig Hjemstavnsforening i København, Camilla Niensensvej 43, F
 Lodberg, Th, Genealog, Njalsgade 49, København S.
 Lykke, Laura, Frue, Sdr. Ringgade 73², Aarhus
 Mouridsen, S, Landinspektør, Dalgas Boulevard 45, København F.
 Munch, Ebba, Frue, Hellerupsgaardsvej 5, Hellerup
 Møballe, E, Bibliotekar, Lyngby
 Møller, C, Professor, Dr phil, Sortedamsdosseringen 69, København Ø.
 Møller-Olsen, Direktør R af D, Andelsslægteriet, Kolding
 Nielsen, G, Direktør, Carlsminde, Nyborg
 Nielsen, Laurids, fhv Pedel, Aarhus
 Nielsen, N P, Lærer, Aakjær Skole, Asaa
 Nielsen, Oscar, Dommer, Kjellerup

Nislev, C O, Sparekassedirektør, Ordrupvej 107, Charløttenlund
 Nyborg Folkebibliotek, Nyborg
 Nyeboe, M H, Ingeniør, R af D, Duntzfeldts Allé 16, Hellerup

Odense Centralbibliotek

Odense Landsarkiv
 Olesen, Th, Generalkonsul, København K

Parup, P F, Godsinspektør, Horsens
 Pedersen, Chr, Pastor emer, Holbæk

Rabjerg, Sognepræst, Hvidovre, Valby

Rasmussen, Fru Lærer, Jelling Refsgaard, Kr, Gdr, Nørre Bjert, Kolding

Reimann-Hansen, A, Grosserer, Helsingør

Ribe Folkebibliotek

Roesgaard, Chr R, Læge, Regensburgsgade 12, Aarhus
 Rosenlund, E, Kontorchef, Haderslev

Rønn, C L, Politiassistent, Nygaardsvej 58, København Ø
 Rønn, J, Kommune­lærer, Aalborg

Sand-Lauridsen, J, Kommune­lærer, Silkeborg

Sidelmand, A, Førstelærer, Ramming

Skautrup, Peter, Professor, Ris­skov

Skylvad, M, Snedker, Vejle
 Smith, Johannes, Revisionschef, København K

Stavnstrup, P, Redaktør, København F

Stenumgaard, Folmer, H, Bogholder, Brande

Stoubæk, P, Redaktør og Land­brugskandidat, København V
 Strandbygaard, J B, Ingeniør, cand polyt, Aarhus

Svejstrup, A, Kommune­lærer, Rosenvænget, København Ø
 Søby, B M, Overlærer, Marstal Sønderjydsk Landsbibliotek, Aabenraa
 Sørensen, A, Kontorassistent, Gentofte

Terkelsen, V, Fuldmægtig, Aarhus

Thomsen, Kr, Landmand, Kølsholt, Stakroge

Toft, Amtmand, K af D, DM, Næstved

Tranberg, E, Gdr, Lønborghus, Snoghøj

Vad, Emil, Holte, Glamsbjerg
 Valkenfeldt, Knud Erik, Fotograf, Viborg

Vejle By og Amts Bibliotek, Vejle

Viborg Landsarkiv
 Viborg Stiftsbibliotek

Villemoes, J, Konsulent, Land­tingsmedlem, R af D, DM, Hellerup

Villemoes, M, Teglværksejer, Lemvig

Westergaard, David, Konsulent, Jelling

Winther, J M P, Pastor, U S A
 Winther, P A, Postmester, Brand

With, Johannes, Pastor, Østerbrogade 68, Kbh Ø

Subskribenter,

Medlemmer af andre historiske Samfund.

Aalborg Haandværkerforenings Bibliotek, Aalborg

Andersen, Aug, Sognepræst, Bloustrød, Hillerød

Behrens, C, Redaktør, Helsingør
 Bertelsen, B, Købmand, Horne, Oksbøl

Dahl, Aage, Pastor, Klostergaarden, Horsens
 Dansk Folkemuseum, (Nationalmuseets 3. Afd), Kbhvn

Frandsen, Arne V, Overbibliotekar, Aarhus

Hansen, Arnold, Apoteker, Børkop

Hansen, N K, Lærer, Horne, Tistrup

Hvidtfeldt, Johan, Arkivar, cand mag, Aabenraa

Ingemann, S, Godsejer, Egebjerggaard, Kappendrup

Kelstrup, Gudmund, Sognepr, Malt, Vejen

Kjølseth, B, Pastor emer, Sofievej 14, Lyngby

Klitgaard, C, Postmester, Forfatter, Hjørring
 Krøger (se Holstebro)

Ladelund Landbrugssk, Brørup
 Larsen, H Chr, Redaktør, Grindsted

Lauridsen, L, Lærer, Hover, Vejle

Lundby, J T, Professor, R af D, DM, Malmøgade, Kbh Ø

Mortensen, A C, Entreprenør, DM, Ærøskøbing

Møller, Thomas, Provst, Grundfør, Hinnerup

Nationalmuseets 2. Afd
 Neergaard C, Museumsinspektør, Nørre Voldgade 9, Kbh
 Nielsen, Carl Lindberg, Arkivar, Viborg
 Nielsen, M H, Pastor emer, Aabenraa

Olesen, Peder, Landm, Vridsløselille, Taastrup

Pedersen, K Storgaard, Lærer, Holtum, Grejsdal

Pedersen, O Storgaard, Lærer, Bredballe, Vejle

Petersen, K L J, Pastor emer, Idestrup, Sdr. Ørslev

Poulsen, Ejnar, Lærer og Forfatter, Løvskal, Bjerringbro

Richter V, Forlagsboghandler, Vesterbrogade 2 C, Kbh V
 Rigsarkivet, København

Sand, Knud, Lærer, Silkeborg
 Schou, P, Bogholder, Skive
 Silkeborg Bibliotek
 Statistisk Departement, Kbh
 Statsbiblioteket, Aarhus
 Svendborg By og Amts Bibliotek

Tang-Petersen, Lektor, Kolding
 Thisted Bibliotek

Tholle, Johannes, Havearkitekt, Laur Sørensensvej 2, Kbh F

Wollesen, C, Dyrslæge, Rude

Banker og Sparekasser,

der har modtaget Aarbogen som Tak for Tilskud.

Hammerum Herreds Sparekasse
 Holstebro Bank

Holstebro Landmandsbank

Holstebro Sparekasse

Herning Hede- og Diskontobank

Lemvig Bank

Lemvig Folkebank

Spare- og Laanekasse for Lemvig og Omegn

Ringkøbing Bank

Ringkøbing Landbobank

Ringkøbing og Omegns Sparekasse

Skern Sogns Spare- og Laanek

Ulfborg Sogns Sparekasse

Undervisningsministeriet

**Historiske Samfund og
Institutioner,**

med hvilke der udveksles Aarbøger
og Skrifter.

Danske.

Histor Samf f Aalborg Amt
 Histor Samf f Aarhus Stift
 Askov Højskoles Bibliotek
 Dansk Folkemindesamling
 Dansk historisk Fællesforening
 Frederiksborg Amts hist Samf
 Histor Samf f Fyns Stift
 Gilleleje Museum
 Histor Topografisk Selskab for
 Gentofte Kommune
 Histor Samf f Hjørring Amt
 Histor Samf f Hølbæk Amt
 Handels- og Søfartsmuseet paa
 Kronborg
 Histor Samf f Københavns Amt
 Lolland-Falsters hist Samf
 Samf f dansk Personalhist
 Randers Amts histor Samf
 Ribe Amts histor Samf
 Ringkøbing Museum
 Histor Samf f Roskilde og
 Omegn
 Skive og Omegns histor Samf
 Histor Samf f Sorø Amt
 Statens Bibliotekstilsyn
 Histor Samf f Thy og Han-
 herred
 Vejle Amts histor Samf

Histor Samf f Viborg Amt
 Universitetsbiblioteket

Finske.

Institut för nordisk Etnologi
 vid Åbo Akademi

Norske.

Gauldal Historielag
 Gudbrandsdalens Historielag
 Hålogalands Historielag
 Nordmör Historielag
 Historielag for Orkdölafylket
 Rogalands Historielag
 Vestfold Historielag

Svenske.

Gøteborg och Båhusläns forn-
 minnaförening
 Landsmålsföreningen i Uppsala,
 Helsingfors og Lund
 Museet i Malmö
 Universitetsbiblioteket i Lund
 Upplands fornminnaförening

Tyske.

Universitetsbiblioteket i Kiel

—
 Til 10 Dagblade i Ringkøbing
 Amt er der sendt Anmelders
 Eksp.

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1944.

Indtægt:	Kr.	Ø.	Udgift:	Kr.	Ø.
Beholdning ved Aarets Begyndelse:			Aarsmødet	150	00
I Sparekassen	2641	79	Forfatterhonorar	465	00
Overført fra 1943	230	15	Aarbogens Trykning m. v.	1744	10
Medlemsbidrag af 893 Medl. (104 v. S. P.)	3408	20	Porto, Konvolutter, Kontorartikler	327	76
40 Medlemmer af andre hist. Samfund ..	80	00	Kundgørelser i Bladene	19	80
Efterbetaling for 1943	36	00	Dansk historisk Fællesforening	45	00
Statstilskud	155	00	Bogindkøb	10	00
Tilskud fra Banker og Sparekasser:			Danmarks Riges Breve	4	00
Lemvig Folkebank	20	00	Andre Udgifter	79	67
Ringkøbing Bank	25	00	Understøttelse til H. Rabjerg	150	00
Ringkøbing Landbobank	100	00	Sekretærløn	352	00
Herning Hede- og Diskontobank	50	00	Beholdning ved Aarets Slutning:		
Hammerum Herreds Sparekasse	50	00	I Sparekassen	4027	45
Lemvig Bank	50	00	At overføre til 1945	205	51
Lemvig Sparekasse	75	00			
Holstebro Landmandsbank	25	00			
Holstebro Bank	25	00			
Ringkøbing Sparekasse	25	00			
Holstebro Sparekasse	50	00			
Ulfborg Sparekasse	50	00			
Salg (særlig af Aarbøger)	246	00			
Godtgjorte Portoudgifter	152	49			
Renter indtil ¹¹ / ₁₂ 1944	85	66			
	7580	29		7580	29

Vinding pr. Sørvad, 17. Marts 1945.

E. Jespersen,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er Dags Dato revideret af undertegnede; Kassebogen er sammenholdt med Bilagene. Kassebeholdningen er forevist, og iøvrigt er intet fundet at bemærke.

Holstebro, 19. Marts 1945.

S. Leth-Danielsen.

A. Kr. Kjeldahl.